

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

İZMİR İLÂHİYAT VAKFI YAYINLARI

İslâm Hukuku Açısından

EVLÂT EDİNME

Doç. Dr. Mustafa YILDIRIM

İZMİR İLAHİYAT VAKFI YAYINLARI No: 25

İslâm Hukuku Açısından

EVLÂT EDİNME

Doç. Dr. Mustafa YILDIRIM

İzmir 2005

İZMİR İLAHİYAT VAKFI YAYIN KURULU

Prof. Dr. Nevzat AŞIK
Doç. Dr. Himmet KONUR
Doç. Dr. Bülent ÜNAL
Yard. Doç. Dr. Mehmet TÜRKERİ
Yard. Doç. Dr. Cüneyt EREN
Yard. Doç. Dr. Muammer ERBAŞ

DİZGİ - İÇ DÜZEN - REDAKSİYON
Mustafa YILDIRIM

KAPAK
Mümin ŞENER

BASKI - CİLT
Birleşik Matbaacılık 604 Sk. No: 19/B
Tel: 0232 433 68 66
Baskı Tarihi: Aralık 2005

ISBN
975-8984-14-4

İZMİR İLAHİYAT VAKFI
izmirilvak@hotmail.com
İnönü Caddesi 108/2 Sokak No: 17-17B Hatay - İZMİR
Tel: 0232 285 53 42 / 224 53 31 Faks: 285 53 42

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
GİRİŞ	9
BİRİNCİ BÖLÜM	
KAVRAM, TARİHÇE VE GENEL BİLGİ	
I- KAVRAM	13
II- TARİHÇE	17
A- BAZI TOPLUMLARDA EVLÂT EDİNME	17
B- ESKİ TÜRKLERDE EVLÂT EDİNME	18
C- İSLÂM ÖNCESİ ARAPLARDA EVLÂT EDİNME	21
D- İSLÂM ÖNCESİ ARAPLARDA AİLE	21
III- GENEL OLARAK EVLÂT EDİNME	26
A- EVLÂT EDİNMENİN AMAÇLARI	26
1- Kimsesiz Çocukların Korunması	26
2- Çocuk Sahibi Olma İhtiyacının Giderilmesi	29
3- Diğer Amaçlar	31
B- EVLÂT EDİNMENİN SAKINCALARI	32
İKİNCİ BÖLÜM	
EVLÂT EDİNME VE İSLÂM HUKUKU	
I- İSLÂM HUKUKUNUN KONUYA BAKIŞI	37
A- EVLÂT EDİNME YASAĞININ DELİLLERİ	38
1- Şer'î Deliller	38
2- Aklî Deliller	42
B- KİMSESİZ ÇOCUKLAR VE İSLÂM HUKUKU	47
1- Genel Olarak	47
2- Özel Koruma Hükümleri	50
C- ÇOCUK SAHİBİ OLMA İHTİYACI VE İSLÂM HUKUKU	52
II- DELİLLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ	54
A- EVLÂT EDİNME YASAĞI	54
1- İlgili Âyet ve Hadisler	54
2- Nesep Hassasiyeti	59
3- Mirasçı Olma Hususu	60
4- Nâmahrem Olma Sakıncası	69

a- Kan, Sıhriyet ve Süt Bağı -----	70
b- Güven ve Samimiyet-----	72
c- Bazı Kurallar-----	74
5- Evlât Edinilen Çocuğun İstismar Edilmesi -----	76
6- Çocuğun Ruh Sağlığının Bozulması -----	77
B- KİMSESİZ ÇOCUKLARIN KORUNMASI -----	78
C- ÇOCUK SAHİBİ OLMA İHTİYACI -----	80

Ü Ç Ü N C Ü B Ö L Ü M

BAZI TEKLİFLER

I- GENEL TEKLİFLER -----	86
A- KİMSESİZ ÇOCUKLARA AİLE ORTAMINDA SAHİP ÇIKILMALIDIR -----	86
B- KORUYUCU AİLE UYGULMASI GÜÇLENDİRİLME-Lİ VE YAYGINLAŞTIRILMALIDIR -----	91
C- EVLÂT EDİNME MÜESSESESİ İYİ İŞLETİLMELİDİR -----	98
1- Evlât Edinme İle İlgili Sağlıklı Bir Dinî Yorum Geliştirilmelidir -----	98
2- Uygulamada Dinî Hassasiyetler Gözetilmelidir -----	100
3- Çocuğun Güvenliği Sağlanmalı ve Güçlü Bir Denetim Sistemi Oluşturulmalıdır -----	102
a- Çocuğun Güvenliği -----	102
b- Güçlü Bir Denetim Sistemi-----	103
II- EVLÂT EDİNME İLE İLGİLİ TEKLİFLER -----	105
A- ÇOCUĞUN ASLÎ NESEBİ MUTLAKA KORUNMALI-DIR-----	105
1- Nesebi Belli Olmayan Çocuklar-----	105
2- Nesebi Belli Olan Çocuklar -----	106
3- Çocuğa Gerçeğin Anlatılması -----	108
B- EVLÂT EDİNMEDE ÇOCUĞUN YARARI ESAS ALINMALIDIR-----	110
1- Küçük, Nesebi Belli Olmayan ve Kimsesiz Çocuklara Öncelik Tanınmalıdır-----	111
2- Yakını Bulunan Çocukların Evlât Edinilmesinde Hassas Olunmalıdır-----	112
3- Diğer Bazı Hususlar-----	114
SONUÇ -----	115
BİBLİYOGRAFYA -----	119
KARMA İNDEKS-----	127

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
b.	: Bin, İbn
bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
c.	: cilt
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
HD	: Hukuk Dairesi
K	: Karar
m./md.	: madde
M.K.	: Medeni Kanun
Msl.	: Mesela
s.	: sayfa
sy.	: sayı
t.	: tarih
Trc.	: Tercüme eden
ty.	: Baskı tarihi yok
vd.	: ve devamı
y.	: yıl
YKD	: Yargıtay Kararları Dergisi

ÖNSÖZ

Evlât edinme müessesesi İslâm hukuk sistemi-
ğinde yer almamaktadır. İlgili nasların ilk dönemlerde
yapılan yorumları dinî ve hukukî bir kural olarak be-
nimsenmiş, tarihî süreç içinde geliştirilen alternatif uy-
gulamalar, konu üzerinde yeni yorumlar yapılmasına
ihtiyaç hissettirmemiştir. Oysa, özellikle korunmaya
muhtaç çocukların günümüzde yaşadıkları sorunlar, bu
konunun İslâm dini açısından yeniden ele alınıp değer-
lendirilmesini gerekli kılmaktadır. Zira evlât edinme
yasağıyla ilgili oluşturulmuş olan dinî anlayış, eleştiri
konusu yapılmakta ve bazen yaşanan sorunların so-
rumluluğu İslâm dinine yüklenebilmektedir. Toplumun,
özellikle aile hayatında dini hassasiyet taşıyan önemli
bir kesimi, bu konudaki mevcut dinî yorumdan kaynak-
lanan sıkıntılar yaşadığı için, yapılan eleştiriler de bir
ölçüde haklılık kazanmaktadır. Şayet toplumda bir so-
run varsa ve İslâm dinin ruhuna uygun yeni yaklaşımlar
bu sorunun çözümüne katkı sağlayacaksa, bunu
gerçekleştirecek çabalar araştırmacıların başlıca görevi
olmalıdır. Bu nâciz eser bu anlayışın ürünüdür.

Bu çalışma üç bölümden meydana gelmiştir. Birinci
bölümde, evlât edinmeye dair kavram üzerinde durul-
muş, genel bilgi ve tarihçe verilmiştir. İkinci bölüm
çalışmamızın ana konusunu oluşturmuş, deliller ve
bunlarla ilgili değerlendirmeler genişçe yer almıştır.
Üçüncü bölümde ise, yapılan yorum ve değerlendirmeler
doğrultusunda, müessesenin sağlıklı işletilebilmesi-
ne dair bazı teklifler sunulmuştur.

Konunun İslâm aile hukuku açısından hassasiyeti araştırmacıların malumudur. Bu hususta gözden kaçan pek çok husus olabilir. Dolayısıyla, yapılan yorum ve değerlendirmeler hakkında itiraz ve tenkitler elbette olacaktır. Böyle bir tartışmaya vesile olmak bile bu çalışmanın amacına hizmet edecektir. Yapılacak olan tenkit ve katkılar, konuyu zenginleştireceği için bizim için mutluluk vesilesi olacaktır.

Akademik hayatımın her safhasında istifade ettiğim, bu çalışmaya da önemli fikrî katkıları olan muhterem hocam Prof. Dr. Abdülkadir Şener'e şükranlarımı arz ediyorum.

Başarı yalnız Allah'tandır.

Mustafa YILDIRIM
Manisa 2005

GİRİŞ

Kimsesiz ve bakıma muhtaç çocukların himayesi ve topluma kazandırılması sorunu her dönemde önemini korumuştur. Konu, günümüzde de sıklıkla dile getirilmekte, İslâm dininin konuya yaklaşımı çeşitli açılardan değerlendirilmektedir. Yapılan tartışmalar, genellikle evlât edinme hususunda yoğunlaşmakta ve İslâm dininin konuya ilişkin tutumu zaman zaman eleştirilmektedir. Bu arada çocuğu olmayan kimselerin çocuk özlemlerini gidermeleri ve birtakım sosyal ve psikolojik kaygıları telâfi için evlât edinme müessesesi gündemden hiç düşmemiş, çağdaş hukukî düzenlemelerde konu detaylarıyla yer almıştır. Klasik İslâm anlayışında evlât edinmenin caiz olmadığı, kimsesiz ve bakıma muhtaç çocukların himayesi hususunda İslâm dinindeki yardımlaşma, hibe, vasiyet ve vakıf gibi yollarla çözüm bulunduğu, bugün için de benzer uygulamalarla, çağdaş hukukun önerdiği evlâtlık müessesesine gerek olmadığı görüşü, genel bir kabul olarak görülmektedir. Aslında bu konu, bir makale ile mukayeseli hukuk açısından kısmen değerlendirilmiştir.¹ Biz bu çalışmamızda, İslâm dınınin ortaya çıktığı dönemdeki uygulamaları dikkate alarak konuyu incelemeye çalışacağız. Böylece, konunun mahiyetini ortaya koyabileceğimizi ve getireceğimiz tekliflerle günümüzde bu hususla ilgili yapılan tartışmalara bazı açılımlar sağlayabileceğimizi umuyoruz.

¹ Murteza Köse, "Mukayeseli Hukukta Evlât Edinme Problemi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. XV, s. 267-306.

B İ R İ N C İ B Ö L Ü M
KAVRAM, TARİHÇE VE GENEL BİLGİ

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAM, TARİHÇE VE GENEL BİLGİ

I- KAVRAM

Arapça'da "tebennî" التَّبْنَى olarak ifade edilen evlât edinme kavramı, Kur'an'da "الدَّعَى" kelimesinin çoğulu olan "ادعاء" olarak kullanılmıştır.² "الدَّعَى" kelimesi, "babası dışında birine yamayan",³ "gayr-ı meşru olarak doğup başkasına nispet edilen",⁴ "ait olmadığı başka bir kavme katılan kimse"⁵ anlamlarına gelmektedir. Araplarda bir kimsenin, istediği yabancı bir kimseyi kendi nesebine ilhak etmesi ve kendi aile fertlerinden biri olarak sayması "istilhak" tabiri ile ifade edilir.⁶

"الادعاء" kelimesi "الادعاء"dan türetilmiştir. "الادعاء" ise, haklı ya da haksız olarak mal, nesep vb. bir şeyin kendi hakkı olduğunu ileri sürmektir. "الدَّعَى"nin vasfı çoğuluk-la, kendi babası olmayan kimsenin oğlu olduğunu "iddia eden" "المَدْعَى" için kullanılmıştır. Babası olma ihtimali olan kimsenin oğlu olduğunu iddia eden kimse "lahîk" veya "müstelhak" olarak adlandırılır. "الدَّعَى", babası olmadığı kesin olarak bilinen kimsenin oğlu olduğunu iddia etmektir ki, Allah onu oğul kabul etmemiş, "müstelhak"ı ise, onu kendi nesebine katan

² Ahzâb 33/4.

³ İbn Manzûr, Cemaleddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut 1955, X, 328.

⁴ İbn Manzûr, *a.g.e.*, XII, 277.

⁵ İbn Manzûr, *a.g.e.*, XII, 358.

⁶ Günaltay, Şemsettin, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, Sadeleş-tirenler: M. Mahfuz Söylemez-Mustafa Hizmetli, Ankara 1997, s. 107, 108, 109.

“müstelhak”ı ise, onu kendi nesebine katan kimsenin oğlu kabul etmiştir.⁷

Hukukî bir terim olarak, bazı müellifler evlât edinme için “ârizî nesep” ifadesini kullanmışlardır. Çünkü gerçek evlât, aslî nesep sahibi iken; evlâtlık, sonradan nesebe geçirilen bir isimlendirmeden ibarettir.⁸ Türk medenî hukukunda evlât edinme, bir sun’î nesep rabıtası tesisi eden hukukî bir müessesedir. Bununla iki şahıs arasında yapılan bir mukavele ile farazî ve itibârî bir nesep rabıtası temin edilir.⁹ Bazı hukukçular bu rabıtayı “ca’lî nesep”¹⁰ olarak ifade ederken, bazıları da, “ca’lî” kelimesinin konuşma dilinde “riyalı, dürüst olmayan” manalarına da gelmesi sebebiyle bu ifadeyi uygun görmeyip, “sun’î nesep” ya da “akdî nesep” tabirini kullanmayı tercih etmişlerdir.¹¹ Aslında kullanılan bütün tabirler evlatlık muamelesinin hukukî vasfını ifade etmekle beraber, “akdî nesep” ifadesi daha uygun görünmektedir. Zira bu nesebi doğuran yapılan akittir. Ancak hangi adla anılırsa anılsın, ortada gerçek nesep ilişkisinin bulunmadığı, sadece hukukun eseri olan yapma bir nesep bağının bulunduğu şüphe götürmez.¹²

Evlât edinme sahih nesebin bir çeşidi olarak kabul edilmemektedir. Bunun nedeni, nesebin sonsuz olarak sürdürülelemeyişi, sahih nesepte caiz görülmeyen hü-

⁷ İbn Âşûr, Muhammed Tâhir, **et-Tahrîr ve’t-Tenvîr**, Tunus ty. XX, 258.

⁸ Şirbînî, el-Hatîb, **es-Sirâcu’l-Munîr**, Beyrut ty., III, 219.

⁹ Gönenç, A. Samim, **Medenî Hukuk**, İstanbul 1940, II, 29.

¹⁰ Ebûl’ula Mardin, **Hukuku Medeniye Dersleri**, İstanbul 1930, s. 6; Arsebük, Esat, **Medenî Hukuk**, Ankara 1940, s. 502.

¹¹ Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet, **Türk Medenî Hukuku**, İstanbul 1950, II, 308.

¹² Feyzioğlu, Necmettin, **Aile Hukuku**, İstanbul 1986, s. 463.

kümlerin (meselâ, evlât edinen ile evlâtlığın arasındaki evlenme yasağının kesin olmayışı, evlâtlığın miras hakkının sözleşme ile kısıtlanabilmesi veya kaldırılabilmesi, evlâtlık bağının karşılıklı anlaşma veya mahkeme kararıyla ortadan kaldırılması vb.) evlât edinme müessesesinde yer almış olmasıdır.¹³

Türk ve İsviçre medenî hukuklarında evlât edinme iki taraflı bir muamele, bir aile hukuku akdi olarak kabul edilmektedir. Temyiz mahkemesinin konu hakkında verdiği birçok kararları ve nihayet 15.11.1954 tarihli ve 17 E. 24 K. sayılı kararı ile evlât edinmenin akit olma vasfı teyit edilmiştir.¹⁴

Doktrindeki çeşitli tanımlar aynı zamanda müessesenin hukukî niteliği hakkındaki görüşleri de yansıtmaktadır. Bunlar arasında en yaygın olanı evlât edinmeyi "sözleşme", özellikle "aile hukuku sözleşmesi" olarak kabul eden görüştür. Diğer görüşlere göre ise, evlât edinme bir "şart tasarruf" veya bir "hukukî muamele" teşkil etmektedir.

Evlât edinmeyi bir sözleşme olarak kabul edenler, Medenî Kanun'da kullanılmış olan "evlât edinme akdi", "evlâtlık mukavelesi"¹⁵ ibarelerine dayanmaktadırlar.

¹³ Gürkan, Ülker, "Evlât Edinme ve Beslemelerin Hukûkî Durumu", **Türk Hukuku ve Toplum İncelemeleri**'nden Ayrı Bası, Ankara 1974, s. 165.

¹⁴ Arık, Fikret, "Evlât Edinme Bakımından Türk ve İsviçre Doktrin ve Tatbikatı Arasında Bir Mukayese", **Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi**, sy. 2, İstanbul 1959, s. 37.

¹⁵ Bu ifadeler, yürürlükten kaldırılan Medenî Kanun'un 257 ve 258. maddelerinde yer almaktadır. Yürürlükte olan Türk Medenî Kanununda bu kavramlar kullanılmamış, onun yerine "evlâtlık ilişkisi" tabirine yer verilmiştir. (Örnek olarak bkz: M.K., m. 317, 318, 319.)

Ancak sözleşme, bilindiği üzere, tarafların ortaklaşa istedikleri hukukî bir sonucu elde etmek için, iradelerini karşılıklı ve birbirlerine uygun biçimde açıklamalarından ibarettir. Oysa evlât edinmenin hukuken tanınması için yetkili makamın veya makamların izni gerekmekte ve evlât edinme "ortaklaşa istenen hukukî sonuç" olmaktan çok daha fazla sonuçları da kapsamaktadır. Şart tasarruf olduğunu savunanlar ise, tarafların karşılıklı irade beyanı ile değiştiremeyecekleri bir hukukî rejime tabi olduklarını ve bu alanda kamu otoritelerinin vaki müdahalelerini ileri sürmektedirler. Fakat bunu yaparken, taraflar evlât edinme dolayısıyla ortaya çıkan statüyü bazı alanlarda değiştirebildiklerini ve hukukî statüyü karşılıklı rıza ile ortadan kaldırabildiklerini gözden kaçırmaktadırlar.

Müessesenin meydana gelişinde rol oynayan "hukuk düzenince kabul", "taraf iradesi", "irade beyanı", "üçüncü şahısların izni" ve "resmî makamların katılması" gibi çeşitli unsurlar dikkate alınacak olursa evlât edinmeyi, Aytekin Ataay'ın görüşü¹⁶ doğrultusunda; "tamamlanması kamu otoritelerinin müdahalesine bağlı, esas itibariyle sahih nesep hükümleri doğuran iki taraflı (evlât edinenlerin karı koca olması halinde çok taraflı) bir hukukî muamele" olarak tanımlamak mümkündür.¹⁷

¹⁶ "Evlât edinme, akdî temele dayanan, tedricî olarak tamamlanan ve esas itibariyle sahih nesep hükümlerini doğuran bir hukukî muameledir." Ataay, Aytekin, **Medenî Hukukta Evlât Edinme**, İstanbul 1957, s. 13.

¹⁷ Gürkan, "Evlât Edinme ve Beslemelerin Hukukî Durumu", s. 165-166.

II- TARİHÇE

İslâm'da evlât edinmenin hükmü konusunda sağlıklı bir sonuca ulaşabilmek için konunun tarihî kökenini ve özellikle İslâm dininin geldiği ortamdaki uygulamayı bilmek büyük önem arz etmektedir.

A- BAZI TOPLUMLARDA EVLÂT EDİNME

Evlât edinmenin çok eski bir tarihi vardır. Mukaddes kitaplardan İncil'de evlât edinmeye dair pasajlar bulunduğu gibi, eski Çinliler, Hintliler, Mısırlılar, Babilliler, Asuriler, Sümerliler, İranlılar, Yunanlılar ve Romalılar bu müesseseyi kullanmakta idiler. Eski Türklerden Uygurlar da evlât edinmeyi kabul etmişlerdi. Osmanlılarda evlât edinme hukuken mevcut değil idiyse de kimsesiz çocuklar evlâdı olmayan aileler tarafından yetiştirilir, hakiki evlât muamelesine tâbi tutulurdu.

Fransa'da Medeni Kanundan önce mer'î bulunan âdet hukuku da bugünkü Hollanda, Portekiz, Kolombiya, Arjantin ve Meksika kanunları gibi evlât edinme müessesini kabul etmemişti. Portekiz hukukunu iktibas etmiş olan Brezilya ve Venezuela evlât edinme bahsinde Portekiz kanununun aksine bu müesseseyi tanımıştır. 1889 İspanyol Medenî Kanunu, eski İspanyol hukukunun tanımadığı bu müesseseyi benimsemiş, Kanada da evlât edinme müessesesini ancak 1923'te kabul etmiştir. 1918'de kabul ettiği Aile Kanunu'nun 182. maddesinde evlât edinmeyi açıkça reddeden Sovyet Rusya bu müesseseyi yeniden meşru kılmıştır.¹⁸

¹⁸ Altuğ, Yılmaz, "Türk ve Birleşik Amerika Devletleri Hukuklarında Evlât Edinme Üzerinde Bir İnceleme", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, c. XXII, sy. 1-4, y. 1957, s. 236-237.

Roma hukukunda evlât edinme (adaptio) büyük önemi haizdi. Ailenin devamına ve aile kültünün (sacra familiaria) idamesine hizmet ederdi. Ailenin devamını ve aile kültürünün idamesini yalnız erkek çocuklar temin edebilirdi. Bunlar olmazsa ölen kişi habis bir ruh olarak dolaşmaya mahkum olurdu. Böyle telakkiler devam ettiği müddetçe peter families oğulları olmasına önem verir ve oğlu olmazsa bunları sunî şekilde oluşturmaya çalışırdı.¹⁹

B- ESKİ TÜRKLERDE EVLÂT EDİNME

Kazak dilinde evlâtlığa "ençile bala" (mülkte hissesi olan çocuk) denir. Evlâtlık öz evlâdın bütün haklarına malik olur. Ana ve babasının rızasıyla evlât alınır. Evlâtlık kabilesini değiştiremez, öz babasının kabilesine mensup sayılır. Bununla beraber babalığının kabilesinden evlenemez. Çocuklarını evlâtlığa verenler geri alamazlar. Evlâtlık edindikten sonra, babalığın erkek çocuğu dünyaya gelirse, evlâtlığın öz babası oğlunu geri istemek hakkını haizdir.²⁰

Kırgızların Manas destanında anlatılan evlât edinme tasvirlerinde ilginç bir ayrıntı dikkati çekmektedir. İslâm dinindeki süt akrabalığına benzer bir uygulama Kırgızların evlât edinme usûlünde de yer almaktadır. Meselâ:

- Kalmuk Hanı'nın oğlu Almanbet, Manas'ın anası ve babası tarafından evlâtlık olarak kabul ediliyor. Ma-

¹⁹ Koschaker, Paul, **Modern Hususi Hukuka Giriş Olarak Roma Hususi Hukukunun Ana Hatları**, Trc. Kudret Eyiter, Ankara 1975, s. 330-331.

²⁰ İnan, Abdülkadir, **Makaleler ve İncelemeler**, Ankara 1987, s. 309.

nas'ın anasının memelerinden süt akıyor. Bir memesini Manas emiyor, birini de Almanbet emiyor. Böylece Kalmuk prensi Manas'la kardeş oluyor.

- Manas'ın oğlu Simetey düşman çocuklarını "kardeş" yapmak için anasının memesini emzirdi.

- Yolay oğlu Bolat, düşmanlarından kurtarılmak için, halası tarafından başka bir kabileye kaçırılıyor ve Köçmes adlı bir zengin tarafından evlâtlık ediniliyor. Evlâtlık edinme şöyle tasvir edilmektedir: "*Köçmes Bay'ın karısı dokuz oğul anası idi. Bolat'ı gördükten sonra memesinden süt geldi. Kocasına "bu çocuğu evlât edinelim" dedi. Yatağına yattı, "gebeyim, çocuğu doğuracağım" dedi. Kara şamanı çağırdılar. "Loğusa"ya lâzım gelen her şeyi yaptılar. Nihayet çocuk "doğdu", Köçmes Bay'a müjdelediler. Büyük düşün yapıldı.*"

Manas destanındaki bu törenlerde babalığın rolü görülmemekte, evlâtlık analık tarafından kabul edilmekte ve en önemli unsur da süt olmaktadır.

Evlâtlığın, analığının veya evlâtlık edinenin soyundan bir kadının göğsüne dokunması veya memesini emmesi, çok eski bir devrin, ihtimal ki anaerkil topluluğunun hatırasıdır.²¹

Evlâtlığa kabul edilmiş oğula Türkler, *Tutunçu oğul* derlerdi, Uygur hukuk belgelerine göre evlâtlık ilişkisi, evlât edinenle evlâtlık veren hakiki baba arasında akdolan bir yazılı sözleşme sonucunda gerçekleşirdi.

Bu sözleşmede evlât edilecek olanın evlât edinenin evindeki durumu, hak ve görevleri ayrıntılı bir şekilde

²¹ İnan, *Makaleler ve İncelemeler*, s. 311-312.

gösterilirdi. Sözleşmede belirtilmeyen durumlarda halk arasında kabul görmüş olan örfî hukuk hükümleri uygulanırdı. Uygurlardan kalma hukukî belgeler arasında bir Türk'ün Turmuş adlı oğlunu Saptuk adlı birine evlâtlık olarak verdiğine dair bir vesika vardır. Bu vesikadan anlaşıldığına göre, evlâtlıklar sahih nesepli çocuklara benzer haklara sahip olmaktadır.²² Evlâtlıkların bazen karşılıksız olarak verildiği, bazen de karşılığında belirli bir para veya mal alındığı görülmektedir ki, buna süt sevinci denmektedir. Bu, bir anlamda evlâtlık verildiği çağa kadar çocuğa yapılan masrafları ifade etmektedir.

Çocuğu olmama, yaygın bir evlât edinme sebebi olduğu gibi, ailenin fakirlik sebebiyle kendi çocuğuna bakamaması da evlâtlığa verme sebebi olmaktadır. Öte yandan bazı dönemlerde ve boylarda evlâtlık vermenin eski Türk inanışıyla da ilgisi vardır. Yakutlarda çocuk ölümüne bir çare olarak evlâtlık verme uygulamasına rastlanmaktadır. Kötü ruhların zarar vermesini önlemek için çocuklar doğar doğmaz akraba ve tanıdıklar tarafından kaçırılmakta ve böylece kötü ruhlar yanıltılmış olmaktadır. Aileler çocuklarının ölmesi yerine bu şekilde başka aileler tarafından evlâtlık olarak büyütülmesine rıza göstermektedirler. Keza Altaylar'da da ergenlik çağına gelmeden çocukları ölen ailelerin başkalarının çocuklarını çalmaları bir hak olarak görülmektedir. Bir müddet sonra çocuğun ailesine bu durum haber verilmekte ve onların belli bir bedel karşılığında çocuklarını geri almalarına imkân tanınmaktadır.²³

²² Arsal, Sadri Maksudi, *Türk Tarihi ve Hukuk*, İstanbul 1947, I, 344.

²³ Aydın, M. Akif, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul 1999, s. 19-20.

C- İSLÂM ÖNCESİ ARAPLARDA EVLÂT EDİNME

Cahiliye Araplarının hukuku evlât edinmeyi kabul etmiş, herhangi bir şahsın evlât edinilmesini caiz kılmıştır. O dönemde evlât edinilen kimse, öz evlâdın sahip olduğu bütün tabiî haklara sahip olur ve evlât edinen şahsın ailesinden biri sayılırdı. Cahiliye hukukuna göre evlât edinme işlemi, çocuğun babası veya velisi, ya da şahsın sahibi ve mâliki ile anlaşarak karşılıklı rıza ile gerçekleşirdi. İşlem gerçekleştikten sonra evlât edinen kişi o kimseyi evlât edindiğini ve kendi nesebine ilhak ettiğini ilan eder, böylelikle o şahıs, bütün haklar hususunda o kimsenin öz evlâdı konumunu kazanırdı.

Daha sonra, bir problem çıkmaması için evlât edinme işlemine bir topluluğun şâhit olması âdettendir. Ancak bu topluluğun kaç kişiden oluşacağına dair bir rivâyet bulunmamaktadır. Araplar bu ilan işini, umuma açık mekanlarda, yeri geldikçe ve kendilerine ait evlerde yapıyorlardı. Evlât edinen kimsenin başka çocuklarının bulunması, onun başka birini evlât edinmesine manî değildi.²⁴

D- İSLÂM ÖNCESİ ARAPLARDA AİLE

İslâm'da evlât edinmeye dair hükümlerin iyi anlaşılabilmesi, büyük ölçüde İslâm öncesi Arapların evlât edinme uygulamalarının iyi kavranabilmesiyle alakalıdır. Bu sebeple İslâm öncesi Araplarının aile ve sosyal hayat ve düzenin ele alınması önemlidir. Zira, Kur'an hükümlerinin şekillenmesinde, âyetlerin geldiği ortam büyük etkiye sahiptir.

²⁴ Cevad Ali, *el-Mufasssal fî Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm*, Bağdat 1993, V, 559.

Cahiliye döneminde Arap ailesi, biri toplumsal, biri de tabiî aile diye ayırabileceğimiz iki şekil arz etmekteydi. Dinî ve hukukî nitelik taşıyan klan, toplumsal aile idi. Araplar bu aileleri "falanca oğulları", (benû fûlan) diyerek ayırmaktaydılar. Dinî ve hukukî bir mahiyete sahip olmayan "Âl" ve "ıyâl" de tabiî aile idi. Her "âl", çeşitli "ıyâller"den, her klan ise çeşitli "âller"den oluşmaktaydı.

Eski çağlarda klan sadece yakın akrabalarından (zevî'l-erhâm) dan ibaretti. Bu bize, o devirlerdeki klanların anaerkil olduğunu göstermektedir. Fakat eski klanlar anaerkilliklerini kaybettikten ve klanlar arasında kan davaları baş gösterdikten sonra, zevî'l-erhâmı oluşturan akrabadan *âkile* grubu *asabe* ismini almış ve bu şekilde klanlar *zevî'l-erhâm* ve *asabe* adıyla iki gruba ayrılmıştır. Şöyle ki: Klanlar arasında baş gösteren kan davaları korkunç mücadeleleri doğurduğundan zorunlu olarak *diyet* yolu açılmış ve *âkile* kurumu ortaya çıkmıştır. Çünkü klanlarda genel koruma (velâyet-i âmme) bulunmadığından fertlerin hukukunu ancak kan davası kuralı temin etmekteydi. Kan davası geleneğine göre, bir ferdin işlediği suçtan bütün klan sorumluydu. Saldırıya uğrayan bir ferdin intikamını da sadece kan bağı bulunan yakınları değil, klanın bütün fertleri almakla yükümlüydü. İşte bu kan davası meselesinden doğan âkileyi oluşturan akraba, daha önce bütün akrabaları kuşatan zevî'l-erham arasından ayrılarak *asabe* adını almış, zevî'l-erham adı da *asabe* dışında kalan akrabayla sınırlı kalmıştır. *Asabe* ise aksine genişlemiş, *nesebî asabe*ye bir de *sebebî asabe* ilave ederek klana özel bir konum kazandırmıştır. *Sebebî asabe* ise kan

bağı bulunmayan sunî akrabaları içermektedir. Cahiliye Araplarında derece derece uzaklaşmak üzere müşterek ataların erkek tarafından olan soylarının aile kümelelerinde *istilhak* (katılma), *kardeşlik* (müâhât) ve *hîlf* yoluyla giren yabancılar da bulunuyordu. Çünkü Araplar da bir adam istediği bir yabancıyı kendi nesebine katarak kendi ailesinden sayabilirdi. Buna *istilhak* denirdi. İlhâk olunan kimse hür ise ona *daî* "الدَّعِي" adı verilir, köle veya esir ise, ilhâk eden adamın "mevlâ"sı olurdu. Araplar *daî*leri kendi ailelerinin öz evlâdı gibi düşünür, mirasına ortak eder ve ona vâris olurdu.

Hîlf yoluyla istilhak bazı sebeplerle meydana gelirdi. Esir olup da kurtuluş fidyesi vermemek bu sebeplerden biriydi. Bu gibi esirler, kendisini esir eden adamın mensup olduğu kabilenin damgasıyla damgalanır ve bundan sonra o kabilenin fertlerinden sayılırdı. Böyle kimselere de *halîf* "حليف" denilirdi.²⁵

Muâhât(kardeşlik) da *hîlf* gibi asabe sebeplerinden idi. Bir Arap, yabancı bir şahısla kardeşlik anlaşması

²⁵ Halîf; daî'den biraz farklıydı. Daî ailenin öz evlâdı gibi kabul edildiği halde halîf hakkındaki anlayış böyle değildi. Gerçi halîf de, dahil edildiği kabile fertleri gibi mirasa katılarak onlar kadar hisse almaktaydı. Fakat halîf öldürüldüğünde diyeti, kabilesinin asıl evlâdı gibi olmazdı. Halîfin diyetinin kabilenin asıl bireyinin diyetinin yarısı olması gerekirdi. Bir de halîf ve hîlf anlaşması sadece birey arasında değil kabileler, boy lar ve oymaklar arasında da olurdu. Hilfin bu son şekli, bireylerin veya kabilelerin birbirlerine destek olacaklarına ve yardım edeceklerine karşılıklı olarak söz verip yemin etmeleri şeklinde gerçekleşirdi. Cahiliye döneminde Kureyş boylarından bazılarının Mekke'de yerli ve yabancı hiçbir ferdi zulme uğratmamak için gerçekleştirmiş oldukları *Hilfu'l-Fudûl* da bu mahiyette idi. İslâm öncesi Yesrib'deki Evs ve Hazreç Kabileleri ile Yahudilerden Nadîr ve Kaynuka oğulları arasında bu tür bir hîlf gerçekleştirildiği görülmektedir.

yaparsa ona öz kardeşi gibi bakar, kendisine vâris olup mirasından pay alabilirdi. Rasûlüllah'ın Medine'ye hicretini müteakip Mekkeli Muhacirler ile Yesribli Ensâr arasında da kardeşlik anlaşması yapıldığı bilinmektedir.

Görülüyor ki cahiliye döneminde Arabın sahip olduğu aile anlayışı, bu gün bizim sahip olduğumuz aile anlayışından farklıdır. Onlarda geniş aile olan boylar, değişmiş birer klandan başka bir şey değildir. Sadece eski totemsel ata, gerçek ata olmuştur. Fakat boylar; üyelerinin ilişkileri, ortak bir atanın varlığına olan inançları, boya özgü olan put için dinî âyinlere katılımlar itibariyle klanlıklarını korumuşlardır. Kan bağı olmaksızın *istilhak* (kabileye sonradan katılım), *hılf* (anlaşma), *muâhât* (kardeşlik) yoluyla *fasile* ve *boya* alınan fertlerin kabilenin gerçek bireyi olarak tanınmalarında klanlık ortaya çıkmaktadır.

Araplardaki *batın* (boy), Yahudilerin *sıbtı*, kadîm Roma'nın *gens*i konumundadır. Sıbt ve gens'te olduğu gibi batın üyeleri arasında da akrabalığın yegâne işareti, ismin müsterek olmasından ibarettir. Bu katılım, akrabalığın zorunlu olan bütün yükümlülüklerini gerektirmektedir. Veraset hakkı, düşmana karşı yardımlaşma, kanını yerde komama mecburiyeti gibi kan akrabalığının zorunlu olan yükümlülükleri *istilhak* yoluyla kabileye dahil olmuş olan bireyi de kapsamaktadır. İstilhak yoluyla bir kabileye dahil olan *daî*, Roma'da *adaption* şeklinde *gense* dahil olan *client*ten farklı değildir.

Asabe, kan davalarından doğmuş bir aile mahiyetinde olarak *zevî'l-erham*dan ayrılmıştı. *Zevî'l-erham* sadece kan akrabalarını içerirken, *asabede* ise *istilhak*, *hılf*, *muâhât*, *velâ* denilen yollarla kabileye katılmış sunî

akrabalar da vardı. Bunların akrabalıkları, sadece bireyin kanının heder olmaması için kan davası dayanışmasına sahip bir zümreye ilhak mecburiyetinde bulunmasından ileri gelmiştir. Cahiliye klanında bir asabeye dahil olan fertlerin tamamı birbirlerinin velisi ve mevlâsı idiler. Kisas ve diyet davalarında kan sahibi olan, klanın bütün fertleridir. Bundan dolayı diyet vermeye yakın olan şahsın yakın asabesi bu diyeti vermek zorundaydı. Yine bir adamın vârisi olacak yakın asabesi yoksa, uzak asabesi ona vâris olurdu. Cahiliye klanının ayırt edici özelliği olan kan davası meselesi, özel bir ahlâk doğurmuştur. Bu ahlâkın esası, yalnız aynı klana mensup olanları kutsal ve hukuka sahip sayarak klanın dışında kalanlara karşı hiçbir ahlâkî görev tanımamaktadır. Savaşlar, kabilelerin amansız mücadeleleri bundan doğmuştu. Kur'an'da *cahiliye asabiyeti* (hamiyyetu'l-cahiliyye) tabiriyle kötölenen olay, cahiliyenin bu ahlâkıdır.²⁶

²⁶ Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, s. 106-109. Ayrıca bkz. Neşet Çağatay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara 1982, s. 129-130.

III- GENEL OLARAK EVLÂT EDİNME

A- EVLÂT EDİNMENİN AMAÇLARI

Evlât edinme müessesesinin kuruluşunda eskiden beri çeşitli düşünceler etkili olmuştur. Eski hukuklarda bununla dinî, siyasî veya mirasla ilgili gayeler güdülmekteydi. Fakat bütün bunların üstünde ahlâkî, sosyal ve -tabir caizse- hissî bir sebep mevcuttur ki o da, bir taraftan, çocuğu olmayan kimselerin evlât özlemini gidermek, onlara meşgul olup yetiştirecekleri bir çocuk kazanma imkânını vermek, diğer taraftan da bir çok kimsesiz çocuğa temiz bir aile ocağı bulma, bir aile ocağına sığınma imkânını kazandırmaktır.²⁷

Bu genel çerçeve içinde evlât edinme amaçlarını şöyle sıralayabiliriz:

1- Kimsesiz Çocukların Korunması

Alınacak bütün tedbirlere rağmen toplumda kimsesiz çocukların bulunması kaçınılmazdır. Aile içinde çocuklara yönelik şiddet ve fena muameleler, boşanmalar, kazalar, çocuğun sahiplenilmesi açısından zamansız ölümler, ekonomik sıkıntılar, gayr-ı meşru cinsel ilişkiler vs. her zaman ve her toplumda farklı yoğunlukta vaki olan gerçeklerdir. Bunlar ve benzeri sebepler sonucunda sahipsiz kalan çocukların topluma kazandırılması için onların beden ve ruh sağlıklarının korunması, kendilerine iyi bir eğitim verilmesi toplumun geleceği açısından büyük önem arzeder. Zira çocuğun akıl ve

²⁷ Velidedeoğlu, *Türk Medenî Hukuku*, II, 309; Ayan, Nurşen, "Evlât Edinmenin Hükümsüzlüğü ve Sona Ermesi", *Halil Cin'e Selçuk Üniversitesinde 10. Hizmet Yılı Armağanı*, Konya 1995, s. 617.

ruh yönünden sağlıklı olması ve iyi bir eğitim almasının sağlayacağı yarar, kendisiyle sınırlı kalmayıp topluma da yansıyacak ve dolayısıyla bütün insanlığı etkileyecektir.

Evlât edinme, tarihî gelişim içinde siyasal, ekonomik, duygusal, sosyal ve ahlâkî çeşitli amaçlar yönünde ve daha çok evlât edinen ailenin sürekliliğini sağlama aracı olarak işlev görmüştür.

Günümüzde ise, muhtaç çocukların korunmasını sağlamadaki önemli rolü dolayısıyla, evlât edinmenin asıl işlevi, öncelikle ana babasız çocuklara tabiatın gereklerine en uygun aile çevresinin sağlanmasıdır. Bunun yanında, ana babası bulunmakla beraber, asıl ailesinde yetişmesine imkân olmayan çocukların korunması bakımından da evlât edinme önem kazanmıştır.

Çocuk hukuku alanında büyük önem taşıyan ve güncelliğini sürdüren önemli konu, çocuğun korunmasını üstlenecek, ona fiziksel ve ruhsal gelişmesi için gerekli bakım imkânlarını sağlayacak asıl toplumsal kurumun tayini sorunudur. Bugün, ailenin uyum ve istikrar içinde bulunduğu sürece, çocuğun yetişmesi bakımından en uygun ortamı sağladığı herkes tarafından benimsenmektedir. İşte evlât edinme, böyle bir ortamda yetismekten yoksun çocuklara bu imkânı sağlayan ve çocuğun fiziksel, zihinsel, duygusal güvenliğinin korunmasına hizmet eden önemli bir kurum haline gelmiştir.²⁸

²⁸ Akyüz, Emine, "Evlât Edinmeye İlişkin Uluslararası Sözleşmeler, Çağdaş Hukuk Sistemleri ve Türk Medenî Kanunu", **Hamide Topçuoğlu'na Armağan**, Ankara 1995, s. 153.

Bu meselenin bilhassa ikinci dünya savaşından sonra, savaşa katılmış olan ÷lkelerde arzettiği durum çok önemlidir. Bu bakımdan bu müessese yalnız his ve şefkat bakımından değil, cemiyetin ve insanlığın gayelerine hizmet bakımından da önemlidir.²⁹

Evlât edinmede öncelikle küçüğün yararı temel ilke olarak benimsenmiştir. Uluslararası sözleşmelerde de bu ilke hep ön planda tutulmuştur. Evlât edinmede çocuğun yararı ve güvenliği ilkesi, modern hukuklarda evlât edinme koşullarının bu yönde değiştirilmesine neden olmuştur. Özellikle evlât edinmek isteyen kişilerin çocuğun güvenliği için gerekli koşullara yeterli biçimde sahip olmaları, ona uygun bir eğitim vermeye elverişli olmaları, çocuğun bedensel güvenliğini sağlayabilecek olmaları (örneğin beslenme, temiz ve sağlığa uygun giyindirme, kendine ait bir oda veya yatağa sahip olma, sağlılığına özen gösterme gibi) aranacaktır. Tüm bu araştırmayı ise, hâkim ya re'sen veya uzmanlar yardımıyla yapacaktır. Evlât edinmenin yasal koşulları gerçekleşmiş olsa bile, hâkim çocuğun güvenliğinin sağlanacağından emin olmazsa evlât edinmeye izin vermeyebilir.³⁰

Yargıtay konuyla ilgili bir kararında, çocuğunu bir Amerikalıya veren bir annenin buna izin vermesinin maddî bir çıkara dayanıp dayanmadığının mahkemece araştırılmasını istemiştir.³¹

²⁹ Velidedeoğlu, *Türk Medenî Hukuku*, II, 309.

³⁰ Şıpka, Şükran, "4721 Sayılı Türk Medenî Kanunu'nun Evlât Edinmeye İlişkin Hükümlerinin İncelenmesi" *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, c. LVII, sy. 1-2, yıl 1999, s. 308.

³¹ Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, 6.11.1958 T. 5134/5199 E. K.

Çocuk hukuku alanında yapılan çalışmalar sonucunda uluslar arası sözleşmelerde artık evlât edinme koşulları ve sonuçlarının yalnızca çocuğun yüksek yararı ve güvenliğini sağlayacak şekilde olması esası kabul edilmektedir. Bu sözleşmelerden biri olan 20 Kasım 1989 tarihli "BM Çocuk Hakları Sözleşmesi"ni Türkiye 1994 yılında imzalamış ve sözleşme 27 Ocak 1995 târih ve 22184 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşmenin önsöz bölümünde çocuğun önemi özetle şöyle vurgulanmaktadır:

"...Savunmasız konumları nedeniyle çocukların özel bir duyarlılığa ve korunmaya muhtaç oldukları, çocuğa ilk elde bakım ve koruma sağlayacak olan ailenin bu konudaki sorumluluğunu yerine getirebilmesi için mutluluk, sevgi ve anlayış havası içindeki bir aile ortamında yetişmesinin gerekliliği... kabul edilmiştir."

Ayrıca aynı sözleşmenin 21. maddesi de özet olarak *"...evlât edinmenin tanındığı ülkelerde, bu uygulamanın yalnızca çocuğun yüksek yararına olacak şekilde, konunun uzmanı yetkililerin izniyle ve çocuk için gerekli güvenceler sağlandıktan sonra..."* gerçekleştirelebileceğinden bahsetmektedir. Böylece evlât edinme konusunda çocuğun yararı öncelik taşımaktadır.³²

2- Çocuk Sahibi Olma İhtiyacının Giderilmesi

İnsan neslinin devam etmesi, insan fitratına yerleştirilen çocuk edinme ihtiyacıyla sağlanmıştır denebilir. Evlenen çiftler belirli bir süre sonra çocuklarının olmasını arzu eder ve buna özlem duyarlar. Ayrıca çev-

³² Şıpka, "4721 Sayılı Türk Medenî Kanunu'nun Evlât Edinmeye İlişkin Hükümlerinin İncelenmesi", s. 302-303.

renin ve özellikle aile büyüklerinin kendilerinden çocuk beklentisi içine girmeleri onların üzerinde bir nevî mamevi baskı oluşturur. Çocuklarının olmayacağı anlaşılan aileler ciddi hayal kırıklığı yaşar ve bu durum aile içinde yaşanabilecek bir kısım huzursuzluklara da doğrudan veya dolaylı olarak yol açar.

Gerek ferdî gerekse toplumsal bakımdan normal olan her insanın evlenip çocuklar yetiştirmek meyleline ve hatta arzusuna sahip olması gâyet tabiidir. Bu ihtiyaç da meşru, evlilik içinde, yasal bir aileden doğan çocuklar için hissedilir. Gerçekte evlilik dışı doğan çocuklar, annelerine karşı nesepleri sabit olmakla beraber, babalarına karşı hukuken çocuk olarak bağlı değildirler. Hiçbir gayri meşru çocuk ana babaya meşru çocuğun vereceği maksada uygun ruhi ihtiyacı bahsedemez.³³

Çocuk edinme ihtiyacının bir kısım sosyal ve ekonomik amaçlarının bulunması her zaman mümkündür. Amaç ne olursa olsun, bu ihtiyaç insanoğlunun vazgeçilmez fitri ihtiyaçlarındandır.

Diğer taraftan çocuğu olmayan aileler, evlât edinme yoluyla, sarsılan evlilik birliğini ayakta tutma imkânına kavuşmuş olur.³⁴ Yargıtay yayımlanmamış bir kararında evlâtlık sözleşmesinin amacı olarak "Çocuksuz ailenin evlât sahibi olma duygusunun tatmin edilmesi" ön plana çıkarılmıştır.³⁵

³³ Berki, Şakir "Türk Hukukunda Evlâd Edinme ve Evlâdlığın Mirası", **Ankara Üniversitesi Hukuku Fakültesi Dergisi**, 1952, c. IX, sy. 3-4, s. 1.

³⁴ Akıntürk, Turgut, **Aile Hukuku**, Ankara 1996, s. 319.

³⁵ Yargıtay 2. Hukuk Dairesinin 25.06.1997 Tarih ve 6350/7830 Sayılı Kararı.

Modern hukuklarda evlât edinme müessesesi ile güdülen en önemli amaç, artık evlâtlığın menfaatidir. Evlât edinenin evlât sevgisi ve iştihakını tatmin etmekten ibaret olan bencil ve toplumsal içerikten uzak bulunan amaca artık eskisi kadar iltifat edilmemektedir.³⁶

3- Diğer Amaçlar

Roma hukukunda evlât edinmenin (adaptio) amacı, önceleri familia'ya müdafaasını tahkim etmek, gelirini artırmak veya ismini idame ettirmek için yabancıların iştirak etmesi idi.³⁷

Evlât edinmenin günümüzdeki diğer bir amacı da, evlilik dışı doğan çocuklara evlât edinme yoluyla sahih nesep (düzgün soybağı) statüsü sağlamaktır.³⁸ Bu yönüyle evlât edinme, mevcut konumda olmaları hususunda hiçbir kusuru bulunmayan nesebi gayr-ı sahih çocukların düzgün bir soybağına kavuşmalarına ve dolayısıyla sosyal bir amaca hizmet etmiş olur. Zira, nesebsizlik toplum içinde pek çok yönden sıkıntı ve sakıncalar doğurur.

Günümüzde evlât edinmeyle amaçlanan hususlar şüphesiz bu kadarla sınırlı değildir. Kişinin, kendi işlerini yürütmede yardımcı olacak, yaşlılığında kendisiyle ilgilenecek birinin bulunmasına ihtiyaç duyması, kazandığı malı akrabalarına bırakmak istemeyişi ve toplumdaki konumu gereği bir evlât edinmek istemesi gibi bir çok ekonomik ve sosyal sebep de saymak mümkündür.

³⁶ Tekinay, Sulhi Selahattin, "Cenin Evlât Edinmeye Engel Olur mu?", **Reşat Kaynar'a Armağan**, İstanbul 1981, s. 223.

³⁷ Salvatore Di Marzo, trc. Ziya Umur, **Roma Hukuku**, İstanbul 1959, s. 157.

³⁸ Velidedeoğlu, **Türk Medenî Hukuku**, II, 309.

B- EVLÂT EDİNMENİN SAKINCALARI

Evlât edinme kurumunun yasal mirasçılarının miras haklarından yoksun bırakılmasına yol açması (örneğin, çocuğu olmayan ve yalnız yaşayan yaşlı bir kimsenin mirasının dargın olduğu kardeşine ve onun çocuklarına gitmesini istemediği için, uzaktan bir akrabasını evlât edinmesi); gayrı meşru ilişkileri kolaylaştıran bir kurum olarak düşünülmesi (örneğin, elli yaşındaki bir erkeğin, yirmi yaşındaki kız arkadaşını evlât edinerek beraber yaşamaya başlaması); Aynı cinsten olan kişiler arasında böyle bir hukukî bağın ardına gizlenerek, gayrı meşru bir yaşam sürdürülmesi; bazı yalnız yaşayan yaşlıların, kötü niyetli kişilerce kandırılarak, evlât edinme sonucu sömürülmeleri; evlât edinme amacından farklı olarak, evlâtlığın hizmetçi, hastabakıcı, besleme gibi kullanılıp hor görülmesi,³⁹ özellikle ülkelerarası evlât edinmelerin, çoğu zaman evlâtlık çocuğun bedensel, duygusal, sosyal ve hukuksal bakımlardan güvenliğini tehdit etmesi, evlât edinme kurumunun sakıncaları olarak belirtilmektedir.

Bütün bu sakıncalarına rağmen evlât edinme kurumu yüzyıllar boyunca değişik hukuk sistemlerince tanınmış bir kurum olarak yaşamını devam ettirmektedir. Hiçbir modern hukuk sistemi evlât edinmeyi hukukî anlamda ortadan kaldırmayı düşünmemiştir. Ancak hem bu sakıncaların en aza indirilmesi, hem de özellikle, küçük evlâtlığın -ve yaşlı evlât edinenin de- menfa-

³⁹ Bu sakıncalar için bkz. Ataay, **Medenî Hukukta Evlât Edinme**, s. 14. Ayrıca bu sakıncalara Yargıtay 2. Hukuk Dairesi 30.10.1980 tarih 8325/8595 E.K. sayılı karar gerekçesinde de dolaylı olarak değinilmiştir. (YKD. Sayı 2, s. 182).

atlerinin korunması açısından sıkı şekil ve denetim esaslarına tabi tutmuşlardır.⁴⁰

Kimse kimsenin evlâdına hukukî bakımdan ana baba gibi sahip çıkamaz. Esasen insan tab'ı da buna müsait değildir. Hiç kimse, miras mülâhazası olmasa, evlâdını başkasının velâyetine, ihtimamına teslim etmek ve kendisinin değil, yabancı bir şahsın adını taşımasını kabul etmek istemez. İşte insanların hemen istisnasız hepsi tarafından tensip edilecek mahiyetteki bu sebeplerden dolayı, Kur'an-ı Kerim muasır hukuktaki evlât edinmeyi reddetmiştir.⁴¹

⁴⁰ Şıpka, "4721 Sayılı Türk Medenî Kanunu'nun Evlât Edinmeye İlişkin Hükümlerinin İncelenmesi", s. 304-305.

⁴¹ Berki, Şakir, Hayrullah Hâmidî, **İslâm Hususi Hukukunun Ana Prensipleri "Kur'an'da Hukuk"**, Ankara 1962, s. 19.

İ K İ N C İ B Ö L Ü M
EVLÂT EDİNME VE İSLÂM HUKUKU

İKİNCİ BÖLÜM

EVLÂT EDİNME VE İSLÂM HUKUKU

I- İSLÂM HUKUKUNUN KONUYA BAKIŞI

Öncelikle belirtmek gerekirse, İslâm hukuku kaynaklarında, bugünkü uygulama tarzında bir evlât edinme müessesesine yer verilmemiştir. Çünkü evlât edinme, aşağıda sunacağımız deliller sebebiyle İslâm dininde caiz görülmemiş, dolayısıyla İslâm hukukunda konu ile ilgili bir düzenleme de yapılmamıştır.

İslâmiyetin evlât edinmeyi tanımayışı, öteden beri ileri sürülen basit bir iki nedenle açıklanamaz. Nitekim ciddi araştırmalar bu konuda daha inanılır kanıtları ortaya koymaktadır. Bir görüşe göre İslâmiyet atalara tapma dinine son verdiğinden, artık ölülerin yiyip içtiklerine inanılmamakta, bu nedenle ölülere veya ruhlara hizmet edecek oğul veya evlâtlıklara ihtiyaç duyulmamaktadır. Bize kalırsa, bu konuda Arap Yarımadası'nda İslâmiyetin ilk yıllarında hala yaşamakta olan çeşitli ilkel inançlara ve özellikle putperestliğe son verme çabası büyük bir rol oynamıştır. Öte yandan İslâm'ın ah-lâk anlayışı ve nesep konusundaki titizliği de evlât edinmeyi hoş karşılamamaktadır.⁴²

Çalışmamızın bu bölümde, konuya olumsuz yaklaşılmaya temel teşkil eden deliller zikredilip bunların çeşitli açılardan değerlendirilmesine gayret edilecektir.

⁴² Gürkan, "Evlât Edinme ve Beslemelerin Hukukî Durumu", s. 171.

A- EVLÂT EDİNME YASAĞININ DELİLLERİ

Bilindiği üzere İslâm hukukunun en temel iki kaynağı Kur'an ve sünnettir. Bu iki ana kaynakta evlât edinme ile ilgili olumsuz ifadeler yer almış ve İslâm âlimleri bu ifadelerden, evlât edinmenin hukuken geçerli olmayacağı hükmünü çıkarmışlardır.⁴³ Sonuçta da hukukî gerekçe olmaması sebebiyle İslâm hukuku adına bir düzenleme yapılması da mümkün olmamıştır. Konunun tarihçesinde de geçtiği üzere evlât edinmeye benzer farklı müesseseler geliştirilerek evlât edinmenin sağlayacağı faydalar temin edilmeye çalışılmış, konu günümüze kadar toplumun ve hukukun gündeminden düşmemiştir.

Evlât edinme yasağı ile ilgili deliller öncelikle şer'î naslardır. Ancak konu, dolaylı olarak bazı dinî hususları ve aile hukukunu ilgilendirdiği için iki başlık altında ele alınacaktır.

1- Şer'î Deliller

a- Âyetler

Kur'an-ı Kerim'de evlât edinme ile ilgili olumsuz ifadelerin yer aldığı âyetler Ahzâb suresinde yer almıştır. Konuya temel teşkil eden âyetler şunlardır:

"Bil ki, Allah hiç kimseye bir göğüste iki kalp vermemiştir. 'Sen, artık benim için anamın sırtı gibisin' diyerek ettiğiniz yeminlerle karılarınızı ananız gibi gör-

⁴³ Klasik tefsir kitaplarının yanı sıra ayrıca bkz. Abdülkerim Zeydan, **el-Mufasssal fî Ahkâmî'l-Mer'eti ve'l-Beyti'l-Muslimi fi's-Şer'iati'l-İslâmiyye**, Beyrut 2000, VII, 437-439; Mahmud Şeltut, **el-Fetâvâ**, Beyrut 1983, s. 318-321.

memiş, evlâtlıklarınızı da oğullarınız gibi kabul etmemiştir. Bunlar sizin dilinize doladığınız boş sözlerdir. Allah ise gerçeği söyler ve sizi doğru yola iletir.”

Adınızla anılan evlâtlıklarınızı kendi öz babalarının adlarıyla çağırın, çünkü Allah katında en doğru olan budur. Eğer onların babalarının kim olduğunu bilmiyorsanız onlar sizin din kardeşleriniz ve dostlarınızdır. Fakat hatalarınızdan dolayı size bir vebal yoktur. Ancak kasıtlı olarak yaptığınız işlerden dolayı sorumlu olursunuz. Allah böyle yanılmalarınızdan dolayı sizi bağışlar, çünkü O size karşı çok şefkatli ve merhametlidir.”⁴⁴

Tefsirciler, bu âyetlerin Hz. Peygamber ile Zeyd b. Harise arasındaki evlâtlık ilişkisiyle ilgili olarak indiği konusunda görüş birliği içindedirler.

Zeyd, bir kabile tarafından Şam’da esir alınmış, Hakim b. Hızam b. Huveylid de onu satın almıştı. Sonra onu halası olan Hz. Hatice’ye, o da Hz. Peygamber’e hediye etmişti. Hz. Peygamber ise onu azad ederek kendine evlâtlık edinmişti. Bir süre sonra Zeyd’in babası ve amcası fidye ile kurtarıp götürmek istediklerinde Zeyd buna razı olmamış ve Hz. Peygamber’in yanında kalmayı tercih etmişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber Kureyşlileri şâhit tutarak, onun kendi oğlu olduğunu ve aralarında miras bağı bulunduğunu ifade etmişti. Bu âyetler cahiliye döneminde uygulanan ve bunun bir uzantısı olan Hz. Zeyd’in Hz. Peygamber’le olan evlâtlık bağını kaldırmıştır.⁴⁵ Surenin ilerleyen kısmına bakıldı-

⁴⁴ Ahzab 33/4, 5.

⁴⁵ Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, **el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’an**, Beyrut ty, XIV, 118, 119; Âlûsî, Ebu’l-Fadl

ğında⁴⁶, asıl önemli sebebin, Hz. Peygamber'in Zeyd'den boşanmış olan Hz. Zeynep ile evlenmesi olduğu anlaşılmaktadır. Zira cahiliyede uygulanan evlâtlık müessesesinde evlâtlıkların hanımıyla evlenmek yasaktı. "*Muhammed'in içinizden hiçbir kimsenin babası olmadığı*"⁴⁷ mealindeki âyet de, böyle bir yasağı gerektirecek şeyin gerçek babalık olduğu, oysa Hz. Peygamber'in bu manada Zeyd'in gerçek babası olmadığını teyiden ifade etmektedir.

b-Hadisler

Hz. Peygamber'in hadislerinde evlât edinme konusunda, Kur'an-ı Kerim'e göre daha ağır ifadeler yer almıştır. Konu, İslâm dinindeki diğer bazı büyük günahlarla birlikte anılmış, bu yasağa uymayanlar için ağır ifadelere yer verilmiştir.

Hadîs kaynaklarında farklı bablar altında evlâtlık konusuna atıf yapılmakla beraber, doğrudan konuyu dile getiren, ancak değişik kaynaklarda bazı ufak farklılıkları olan hadislerden ulaşabildiklerimiz şunlardır:

İbn Ömer (r.a.) anlatıyor:

Biz Allah Rasûlü'nün azatlısı olan Zeyd ibn Hârise'ye sadece Zeyd ibn Muhammed diye sesleniyorduk. Bu davranışımız "*onları babalarına nisbet ederek çağırın*" meâlindeki âyet ininceye kadar devam etti.⁴⁸

Şihâbuddîn es-Seyyid Mahmud, *Tafsîru'l-Kur'ani'l-Azîm ve's-Seb'î'l-Mesânî*, Beyrut ty., XXI, 146.

⁴⁶ Ahzâb 33/37.

⁴⁷ Ahzâb 33/40.

⁴⁸ Buhârî, *Tefsîr*, Ahzâb 2; Müslim, *Fedâilu's-Sahabe* 62.

*"Kim babası olmayan kişinin babası olduğunu iddia eder veya (azatlı köleler) mevâlisi olmayandan yararlanmaya kalkarsa, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti onun üzerine olur, Allah kıyamet günü onun tövbesini de fidyelerini de kabul etmez."*⁴⁹

*"Bile bile babası olmayan kimse için babalık iddiasında bulunan kişi kâfir olur. Bir kavme mensubiyeti olmadığı halde o kavimden olduğunu iddia eden kişi de cehennemdeki yerine hazırlansın."*⁵⁰

Hadîs şârihleri bu hadiste geçen "küfür" ifadesini nankörlük anlamında değerlendirmişlerdir.⁵¹ Bu ifadenin mübalağa, kınama veya küfür ehlinin yaptıklarına benzer bir fiil işleme ya da haram olduğunu bildiği halde bunu helâl saymaya karşılık kullanılmış olabileceğine dair yorumlar da yapılmıştır. Zira bir hususun önem ve ağırlığını ifade etmek, ondan sakındırıp engellemek için küfür sözcüğünün mutlak kullanılması caiz görülmüştür.⁵²

Şu hadiste ise asılsız yere babalık iddiası, İslâm dinindeki diğer bazı günahlarla birlikte zikredilmiştir:

"Yalan ve iftiranın en büyüğü, bir kimsenin babası olmayan kişinin babası olduğunu iddia etmesi, görmediği rüyayı görmüş gibi anlatması ve Allah Rasûlü'nün

⁴⁹ Müslim, *İman* 467, *İtk* 20; Ebû Dâvud, *Edeb* 110; Tirmizî, *Vasâya* 5.

⁵⁰ Buhârî, *Menâkıb* 5.

⁵¹ Aynî, Bedruddin Muhammed b. Ahmed el- Hanefî, *Umdetu'l-Kârî, Şerhu Sahih'l-Buhârî*, Matba-i Âmire ty., VII, 493; Davudoğlu, Ahmet, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, İstanbul 1977, I, 322.

⁵² Aynî, *a.g.e.*, VII, 492-493.

söylemediği şeyi ona isnat etmesidir.”⁵³ Rüya konusunda yalan söylemenin, rüyanın peygamberlerin vahiy vasıtalarından birisi olması sebebiyle yerildiği yorumu yapılmıştır.⁵⁴

“Babası olmadığının bildiği kişinin kendi babası olduğunu iddia eden kişiye cennet haram olur.”⁵⁵

Değerlendirme başlığında ayrıca ele alınacağı gibi, hadislerde yapılan şiddetli vurgu, ilgili yasağın yalan ve haksız yere yapılan babalık iddialarıyla ilgili olduğunu gayet açık göstermektedir.

2- Aklî Deliller

Yukarıda zikredilen âyet ve hadisler “tebennî” olarak adlandırılan evlât edinmeyi ve buna bağlı olarak miras, kan ve sihiyyet gibi gerçek evlâdla ilgili olan dinî ve hukukî sonuçları da iptal etmiştir. Çünkü cahiliye döneminde evlâtlık, gerçek evlâdın dinî ve hukukî bütün hükümlerini kapsıyordu.⁵⁶

Bu genel çerçeve içinde evlât edinme yasağına dair ayrıca şu deliller ileri sürülmüştür:

a- Nesep Karışıklığına Yol Açar

İslâm’da gerek dini sorumluluklar, gerekse hukukî hak ve yükümlülükler ve en önemlisi sağlıklı bir toplum oluşturulması bakımından nesep konusu büyük önemi haizdir. Evlât edinme, nesep hususunda sun’î bir uygulamadır. Modern hukukta bunun bir akit olduğu göz

⁵³ Buhârî, **Menâkıb** 5.

⁵⁴ Aynî, **Umdetu’l-Kârî**, VII, 494.

⁵⁵ Müslim, **İman** 114, 115.

⁵⁶ İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve’t-Tenvîr**, XX, 258.

önüne alındığında bu sun'ilik açıkça görülmektedir. Oysa İslâm'da akrabalık nesep ve sıhriyet ve süt akrabalığı yoluyla, gerçekleşen tabii bir haldir. "Ve O sudan insan yaratandır. Ondan neseb ve sıhriyet yoluyla akrabalık kılmıştır. Rabbin her şeye kâdirdir."⁵⁷ Dolayısıyla evlât edinme İslâm dininin nesep anlayışına uymaz ve nesep karışıklığına yol açacağı için haram olan işlerin ve bazı haksızlıkların yolu açılmış olur.

İnsan neslinin bir düzen içinde ve güzel bir şekilde devam etmesi, fertler arasında şefkatin, yardımlaşma ve dayanışmanın tecelli etmesi, medeni bir ortamın oluşması, ailevî ve iktisadî gelişmelerin bir arada olabilmesi, yurda samimi bir ruh ile bağlılığın meydana gelmesi bütün neseplerin sübutu sayesinde mümkün olabilmektedir. Bunun içindir ki, neseplerin sübutu, insanlık için ilâhî bir rahmet olmuş ve bu rahmet, Kur'an'ın diliyle minnet duymamız gereken bir nimet olarak açıklanmış, insanlık hayvanlıktan bu şekilde ayrılmıştır.

Bu sebeple neseplerin güzelce korunmasına itina edilmesi lâzımdır. Neseplerin zayi olmaktan korunmasını temin için bu hususta çare aramak caiz görülmüş, ihtiyata riayet edilmesi benimsenmiştir.

Bununla beraber sâbit olması gereken bir nesebi yok sayıp inkâr etmek ne kadar çirkin ve günah bir hareket ise, sâbit olmaması gereken bir nesebi benimsemek, aile hayatına yabancı bir şahsın sokulmasına meydan vermek de o kadar çirkin bir harekettir.⁵⁸

⁵⁷ Furkan 25/ 54.

⁵⁸ Bilmen, Ömer Nasuhi, **Hukukî İslâmiyye ve Istılahâtı Fıkhiyye Kamusu**, İstanbul 1968, II, 397.

Günümüzde de başkasının kanından gelen çocuklara karşı güvensizlik duyulmaktadır. Özellikle geleneksel toplum niteliğini taşıyan ülkemizde kişiler kan bağına gerektiğinden fazla önem vermekte, başkasının sulbünden (dölünden) gelenleri şüphe ile karşılamakta, onlara adeta müstakbel suçlular olarak bakmaktadırlar. Çocuksuzluk boşanmada en önemli etkenlerden biri olduğu halde, çiftler (aydın çiftler dahil) evlât edinmeye yanaşmamaktadırlar. Bunlara göre soyu sopu belli olmayan çocuklar, büyük bir ihtimalle, gelecekte ailenin şerefine aykırı davranışta bulunacaklar, kendilerine verilene nankörlükle mukabele edeceklerdir.⁵⁹

Âyetteki, “*evlâtlıkları babalarının adıyla çağırın*” ifadesiyle söz konusu kimselerin kendi babalarına nispet edilerek çağırılması kastedilmiştir.⁶⁰ O halde, bu yasağın altında neseplerin karışması endişesi yatmaktadır. Oysa nesebin korunması, İslâm dininin korunması zorunlu kıldığı beş ana esastan biridir.⁶¹

b- Haksızlığa Sebep Olur

Evlât edinmenin sebep olduğu en önemli haksızlık, evlât edinen kimseye hukuken varis olanların mirastan alacakları payı engellemesi ya da azaltmasıdır.

Evlât edinmeyi gerçekten isteyen kişiler dahi, çoğu kez mirasın bir yabancıya gideceği endişesi ve günahı korkusu içindedirler. Bu korku ve endişeye mirastan mahrum kalacak akrabaların baskısı da karışmaktadır.

⁵⁹ Feyzioğlu, Necmettin - Doğanay, Ümit, **Medenî Hukuk Dersleri**, İstanbul 1966, s. 297.

⁶⁰ İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve't-Tenvîr**, XX, 260.

⁶¹ Şakir Hanbelî, **Usûlü'l-Fıkh**, İstanbul ty., s. 16.

Ancak bu noktadaki eleştiriler bazen haklı olabilmektedir. Çünkü bazı kişilerin evlât edinmeye, yakınlarına karşı duydukları öfke ve kırgınlık sonucu, onları mirastan mahrum etmek veya miras hisselerini azaltmak için başvurdukları bilinmektedir.⁶²

c- Mahremiyet Sınırları Aşılmış Olur

Evlât edinilen çocuk evlât edinen ailenin bir ferdi olarak o aileyle birlikte yaşayacaktır. Oysa İslâm dinine göre birbirleriyle nikahlanmalarının dinen caiz olduğu kimseler, aynı ortamda bulunduklarında belli tesettür kurallarına uymakla ve mesafeli davranmakla yükümlüdürler. Aile fertleriyle mahremiyet derecesinde yakınlığı bulunmayan bir çocuk dinen yabancı sayılacağından, evlât edinen ailenin söz konusu çocukla birlikte yaşaması, mahremiyet sınırlarının aşılmasına ve günaha yol açmış olur.

d- Kötü Amaçla Kullanılabilir

Evlâtlık müessesesinin kötü amaçla kullanılması mümkündür. Evlât edinen kimsenin evlât edindiği çocuğun iş gücünden karşılıksız yararlanmak, onun sırtından maddi çıkar elde etmek, kendi ideolojisine yandaş kazanmak, hatta kötü ve ahlâk dışı emellerine alet etmek gibi istismar durumları her zaman söz konusu olabilir. Ayrıca kimsesiz/yetim çocuğun malının, evlât edinen kimse tarafından yenmesi veya kendi yararına kullanılması da mümkündür.

Evlât edinme bazen amacından saptırılabilir. Bazen bu muameleye, devletin mirasçılığına engel

⁶² Ataay, *Medenî Hukukta Evlât Edinme*, s. 14.

olmak veya verasetteki ya da hibe ve diğer ıvazsız intikallerdeki vergi oranını düşürmek için başvurulduğu görülmektedir.⁶³ Daha da önemlisi, bazı kişiler bin bir vaatle yanlarına aldıkları evlâtlıkları hastabakıcı veya hizmetçi gibi kullanmakta, onları gayri ahlâkî amaçları için âlet etmektedirler. Böylece çocuğun bedeninin ve emeğinin istismarı gibi istenmeyen bir durum ortaya çıkmaktadır.⁶⁴

Bazı kurnaz ve hilekâr kişiler kendilerini evlâtlığa kabul ettirmek yolu ile servet sahibi olabilmekte, kim-sesiz ve hastalıklı yaşlıları istismar edebilmektedirler.⁶⁵

e- Çocuğun Ruh Sağlığı Bozulur

Evlâtlık verilen çocuğun, küçüklüğünden beri anne baba bildiği insanların gerçek anne ve babası olmadığını öğrendiği zaman büyük bir şok yaşaması kaçınılmazdır. Bir taraftan çevresindeki insanlara karşı kendisini eğreti bir evlât olarak hissedecek, bir taraftan da onu evlâtlık veren ailesine karşı "istenmemiş çocuk" olduğu duygusuyla olumsuz duygular besleyecektir.

Ana babası veya bunlardan birisi sağ olduğu takdirde, çocuğun bunlardan koparılıp alınmasının onun üzerinde olumsuz etkiye ve psikolojik dengesizliğe yol açacağı çağdaş hukukçularca da kabul edilmektedir.⁶⁶

⁶³ Ataay, **Medenî Hukukta Evlât Edinme**, s. 14, (8) no'lu dipnot.

⁶⁴ Arsebük, Esat, **Medenî Hukuk**, Ankara 1940, II, 503.

⁶⁵ Tekinay, Selahattin Sulhi, **Türk Aile Hukuku**, İstanbul 1966, s. 358; Ayrıca bkz. Gürkan, "Evlât Edinme ve Beslemelerin Hukukî Durumu", s. 168.

⁶⁶ Tekinay, **a.g.e.**, s. 358.

f- İikame Müesseselerin Var Olması

İslâm hukuku, miras ve akrabalık bakımından, evlât edinmeye ihtiyaç duyulmaksızın, hukukî sonuçlar doğuran müessese ve esaslara sahip bulunmaktadır.

Bunların başında çok eşlilik müessesesi gelmektedir. Erkeğin dört hanım alabilmesi ve boşanmanın kolaylığı nedeniyle bu sayının fiiliyatta daha da artması, erkekler yönünden çocuk sahibi olma imkânını sağlamaktaydı. Öte yandan "istîlâd" adı verilen bir yolla, bir erkeğin cariyesinden olan çocuğunu meşru evlilikten doğan çocuklarının haklarına sahip kılması da mümkündü.⁶⁷

"Müvâlât akdi" ve aşağıda ayrıca konusunu edeceğimiz "lakît" müesseseleri de evlât edinmeye alternatif kurumlar olarak görülmüştür.

B- KİMSESİZ ÇOCUKLAR VE İSLÂM HUKUKU

İslâm hukukunda kimsesiz çocuklarla ilgili genel ve özel anlamda ciddi hükümler getirilmiştir.

1- Genel Olarak

İslâm dini genel anlamda insan hayatının korunmasını temel ilke edinmiş, can güvenliğini dinin beş temel amacından biri olarak kabul etmiştir. Bu sebeple öldürme yaralama ve dövme gibi doğrudan cana kasteden davranışlar yasaklandığı gibi,⁶⁸ iftira⁶⁹ ve insanları

⁶⁷ Gürkan, "Evlât Edinme ve Beslemenin Hukukî Durumu", s. 171-172.

⁶⁸ Mâide 53/39; Nisâ 4/92.

⁶⁹ Nisa 4/112; Ahzab 33/58; Nur 24/23-24.

küçük düşürme⁷⁰ gibi insan onuru aleyhine işlenen suçlar da yasaklanmıştır.

Korunmaya muhtaç çocuk kavramına Kur'an'daki en yakın ifade "yetim" sözcüğüdür. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'de pek çok emir ve tavsiyeler bulunmaktadır. Yetim çocuğun itilip kakılmasının yerilmesi,⁷¹ ganimet mallarından ve fethedilen topraklardan onlara pay verilmesi,⁷² miras taksiminde vâris olmadıkları halde yetimlerin de dikkate alınmasının istenmesi,⁷³ infak edilecek yerler arasında yetimlerin zikredilmesi⁷⁴ onların kardeş bilinip haklarında iyi şeyler düşünülmesi ve güzel şeyler yapılmasının emredilmesi,⁷⁵ mallarının korunması ve idaresi konusunda detaylı hükümlerin zikredilmiş olması⁷⁶ ve daha pek çok âyet konunun önemine dikkat çekmektedir.

Konumuzla doğrudan alâkalı olan ve nesebi belli olmayan kimselerin sosyal konumuyla ilgili olarak Allah tarafından önerilen "مواليكم" ifadesi ayrı bir önem taşır:

"موالي" kelimesi dostluk kurmak anlamındaki velâyet kökünden gelen "mevlâ"nın çoğuludur. Mevlâ'nın, Arap toplumunda özel bir anlamı vardır. İslâm'dan önce Araplar arasında bir şahıs veya kabile, bir başka şahıs veya topluma sığınır, ondan kendisini korumasını ister, öteki de bu isteği kabul ederse bu durumu halka açıklardı. Böylece iki kişi veya kabile arasında özel bir dost-

⁷⁰ Hucurat 49/11; Hümeze 104/1.

⁷¹ Maun 107/2.

⁷² Enfal 8/41; Haşr 59/7.

⁷³ Nisa 4/8.

⁷⁴ Bakara 2/215.

⁷⁵ Bakara 2/220.

⁷⁶ Nisa 4/2-6, 9.

luk, koruyan ve korunan ilişkisi kurulurdu. İşte korunan kişi tek ise ona mevlâ, topluluk ise mevâlî denir. "Falan falanın mevlâsıdır" demek, onun koruması altına girmiş demektir. Buna mevlâ, velâ veya mevâlî denir. Mevlâ veya mevâlî, himayesine girdiği kimselerin asabesinden (kan akrabasından) sayılırdı. Bunlar birbirlerine mirasçı dahi olurlardı. Ferâizde buna "mevlâ'l-muvâlât" denir. Sonradan müslüman olmuş Arap olmayan milletlere mevâlî denmesi de bu geleneğe dayanır. Onlar Arapların himayesine girmiş kabul edilirlerdi. Köleye de mevlâ denilmekle beraber asıl mevlâ, bu anlattığımız velâ geleneği ile ilgili olmalıdır.

İşte evlâtlıkların, kendi babalarının adlarıyla çağrılmasını emreden Ahzab 33/5. âyet, babaları bilinmediği takdirde onların, Müslümanların din kardeşleri ve mevlâları olduklarını söylerken Arap geleneğindeki mevlâlığı kastetmektedir. Yani onlar Müslümanların koruması altındadırlar, mevlâlık hükümlerine göre onlara muamele ediniz demektir.⁷⁷

Hiz. Peygamber (a.s.)'in de yetimlerin kollanıp gözetilmesi hakkında birçok hadisi vardır. Burada bunlardan bir tanesini zikretmekle yetineceğiz. Ebû Ümâme'nin rivâyetine göre Hiz. Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur: *"Kim Allah için bir yetimin başına dokunursa, elinin dokunduğu her saç kılı için sevap vardır. Kim kız ya da erkek bir yetime iyilik ederse -işaret parmağı ile orta parmağını göstererek- Allah katında ben ve o kişi cennette şu şekilde beraber olacağız"*.⁷⁸

⁷⁷ Ateş, Süleyman, **Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri**, İstanbul 1997, VII, 134.

⁷⁸ İbn Hanbel, **Müsned**, V, 250.

2- Özel Koruma Hükümleri

İslâm hukukunda küçüklerin himayesine yönelik pek çok hüküm bulunduğu, İslâmî kültüre yabancı olmayanların malumudur. Ayrıca bu konuda çeşitli ülkelerde ortaya konmuş bazı değerli çağdaş araştırmalar da bulunmaktadır.⁷⁹

İslâm hukukunda kimsesiz çocuklar için "lakî/buluntu çocuk" başlığı altında özel hükümler vaz edilmiştir. Klasik kaynaklarda lakî; geçim sıkıntısı veya zina ile suçlanma endişesiyle ailesinin sokağa terk ettiği çocuk,⁸⁰ evden atılıp kaybolmuş çocuk⁸¹ ve İbn Hâcib'in ifadesiyle kendisini doyurup koruyan birinin bulunmadığı çocuk⁸² gibi anlamlara gelmektedir. Kısaca belirtmek gerekirse, ailesi tarafından her hangi bir sebeple sokağa atılmış veya ailesini kaybetmiş çocuk demektir.⁸³

İslâm hukuku, kaybolmuş veya terkedilmiş halde bulunan bir çocuğun içinde bulunduğu durumdan kurtarılmasını bir insanlık vazifesi olarak görür. Fakihler bunu kifâî, yani bir kısım insanlar tarafından yerine

⁷⁹ Erbay, Celâl, *İslâm Hukukunda Küçüklerin Himayesi*, İstanbul 1998, s. XI. Bu çalışma, yazarının ifadesiyle sosyal hukuk ve kamu hukuku ile özel hukukun küçüklerin himayesine ilişkin bütün konu ve kurumlarını bir araya toplamayı amaç edinmiştir. Bu eser konuyla ilgili ciddi bir kaynak niteliğindedir.

⁸⁰ Serahsî, Şemsu'l-Eimme Muhammed b. Ahmed, *el-Mebsût*, Beyrut 1406, X, 209.

⁸¹ Kâsânî, Alâuddin Ebû Bekir b. Mes'ud, *el-Bedâiu's-Sanâi' fî Tertibi's-Şerâi'*, Beyrut 1982, IV, 197.

⁸² el-Mağribî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdirrahman *Mevahibu'l-Celîl li Şerhi Muhtasar-ı Halîl*, Beyrut 1398, VI, 80.

⁸³ Zeydan, Abdülkerim, *Mecmûatü Buhûs-i Fıkhiyye*, Beyrut 1986, s. 352.

getirildiğinde diğerlerinden sorumluluğun kalktığı dinî bir ödev olarak görürler. Çocuk, hayatî tehlike içinde olup da ona sahip çıkacak başka kimse bulunmadığında ise bu görev farz-ı ayına dönüşür. Hadiste zikredilen, “devlet başkanının velisi olmayanların velisi olacağı”⁸⁴na dair kuralın delâletiyle lakîtin velîsi prensip olarak devlet başkanıdır. Bulan kimse ancak hâkimin karar vermesi halinde lakîtin velâyetini üstlenebilir. Öldüğünde mirası devlete kalır. Tazminatı gerektiren bir suç işlediğinde onu devlet öder. Beslenme, giyim, barınma gibi masrafları varsa üzerinde bulunan veya ona hibe edilenler gibi özel malından, değilse bu tür harcamalara tahsis edilen vakıflardan, o da yoksa devlet bütçesinden karşılanır.⁸⁵

Lakitle ilgili meseleler arasında belki de en önemli olanı nesebidir. Çocuğun ana babası bilinmediği için kural olarak nesebi de yoktur. Baba olabilecek yaştaki bir Müslüman onun kendi çocuğu olduğunu ileri sürdüğünde Hanefiler, hukukî ispat yollarını işletmeksizin çocuğu ona verirler. Hanefiler bu konuda, salt yarar bulunduğu ve başka birinin zararı söz konusu olmadığı gerekçesiyle kıyası terk ederek istihsan yolunu tercih etmişlerdir. Hanefîlerin bu görüşüne Şâfiî ve Hanbelîler de katılır.⁸⁶

⁸⁴ Tirmizî, **Nikah** 15; Ebû Davud, **Nikah** 19; İbn Mâce, **Nikah** 15.

⁸⁵ Zeydan, **Mecmuatu Buhûs-i Fıkhiyye**, s. 353, 363-368.

⁸⁶ Köse, Saffet, “Lakît”, **DİA**, Ankara 2003, XXVII, 69.

C- ÇOCUK SAHİBİ OLMA İHTİYACI VE İSLÂM HUKUKU

İslâm dininde atalar kültüne özel bir önem ve değer verilmediğinden çocuğu bulunmayan ailelerin mutlaka bir evlât edinerek ailelerini ve atalar kültünü devam ettirmelerine gerek görülmemiştir. Aileleri evlâtlık uygulamasına sevk eden âmillerin başında çocuklarının olmayışı gelir. Çocuksuz ailelerin bu ihtiyaçları, boşanmaya imkân tanınıp yeniden evlenmenin sağlanması ile, ayrıca birden fazla evliliğe izin verilmekle giderilmeye çalışılmıştır. Esasen çok evliliğe izin veren diğer hukuk sistemlerinde de evlât edinme kurumuna genelde rastlanmamaktadır.⁸⁷

Ancak İslâm ve Türk hukuk tarihine bakıldığında bu ihtiyaç zaman zaman koruyucu aile tarzında, bazen de hukuki sonuçlarından mahrum fiili bir evlâtlık şeklinde sınırlı olarak varlığını sürdürmüştür. Daha çok dinen nikahı düşmeyecek derecede yakın akraba çerçevesinde yürütülen bu uygulamada evlât edinen kişi, evlât edindiği çocuğun bakım yükümlülüğünü üstlenmektedir. Çoğunlukla bu yükümlülük Allah rızası için yerine getirilmekte ve karşılığında bir şey istenmemektedir.⁸⁸ Osmanlılarda bu tür evlâtlık müessesesinin varlığına şer'iyye sicillerinde rastlanmaktadır. Bu kayıtlardan anlaşıldığına göre çoğu kere kimsesiz ve bakıma muhtaç çocuklar evlâtlık olarak alınmaktadır. Yalnız evlâtlık olarak alınma ile, evlât edinenle evlâtlık arasın-

⁸⁷ Aydın, M. Akif, "Evlat Edinme", *DİA*, Ankara 1995, XI, 528.

⁸⁸ Kurt, Abdurrahman, "Tanzimat Döneminde Koruyucu Aile Müesseseleri", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, Ankara 1992, II, 564.

da nesep alakası kurulmadığı gibi, bundan bir evlilik manii de doğmaz. Evlât verenler diledikleri zaman çocuklarını geri alma hakkına da sahiptirler.⁸⁹

Daha sonraları “manevî evlâtlık” adını alan bu müessese sadece ahlâkî vecibeler yüklemektedir. Buna rağmen hayır ve servet sahibi kişilerin evlâtlıklarına vasiyette bulundukları, elden hibe yaptıkları veya şer’iye mahkemelerinde bunların lehine tescil ettirdikleri bir kısım mallarını hibe ettikleri veya “nefy-i mülk” (yani bir malın başkasına ait olup kendisiyle hiçbir ilişkisinin bulunmadığını gösteren ikrar ki, hibe mahiyetinde idi) yoluyla onları mal mülk sahibi yaptıkları çok görülen ve bilinen örnekler teşkil etmekteydi. Mecelle’de ahkâm-ı şahsiyeye ilişkin bir bölüm olmadığı için, bu alanda fıkıh kitaplarındaki hükümler uygulanırdı.

İşte yukarıda sayılan müessese ve yollar çocuk sevgisi ve ihtiyacını, yardımlaşma duygusunu tatmin edecek mahiyet ve bollukta olduğu için İslâm hukuku evlât edinme müessesesiyle ilgilenmemiştir. Ancak hayat şartları, kaynağını din gibi kutsal otoriteden alan bir hukuk sisteminin yasaklarına rağmen hükmünü geçirmiş, kendisine ihtiyaç duyulan bu müessesenin fiilen yaşamasını sağlamıştır. Bu konuda Medenî Kanunun kabulünden önce tebennî yoluyla edinilen “evlâd-ı mânevîler”in nüfusa kaydettirilmiş olmaları, hayatın gereklerinin tanrısal kaynaklı da olsa, katı kuralların dar kalıplarını zorladığına en açık örneklerdir.⁹⁰

⁸⁹ Aydın, M. Akif, *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku*, İstanbul 1985, s. 101.

⁹⁰ Gürkan, “Evlât Edinme ve Beslemelerin Hukukî Durumu”, s. 173.

II- DELİLLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Genel değerlendirmeyi, yazımızın sistematığı içinde yer alan "İslâm Hukukunun Konuya Bakışı" başlığı altındaki esaslar çerçevesinde yapmaya çalışacağız.

A- EVLÂT EDİNME YASAĞI

1- İlgili Âyet ve Hadisler

İslâm hukukçuları evlât edinmenin meşru bir işlem olmadığı hükmünü, konuyla ilgili Ahzab Suresinin 4, 5 ve 40. âyetlerinden ve kaynaklarını zikrettiğimiz hadislerden çıkarmışlardır. Kur'an'ın getirdiği hükümleri ve hadislerdeki ifadeleri sağlıklı anlayabilmek için, âyetlerin geldiği zamanın şartlarını ve nüzûl sebebini, hadislerin de vürud sebebini bilmenin önemi çok büyüktür. "Sebebin hususiliği mananın umumiliğine engel değildir" gerekçesiyle nüzûl sebebini önemini gözardı etmek, Kur'an hükümlerin doğru anlaşılmasına yol açacaktır.⁹¹ Yazımızın başında, evlât edinme ile ilgili tarihi geçmişi ve Araplardaki İslâm öncesi aile hayatını uzunca zikretmemizin sebebi de budur.

Söz konusu âyet ve hadisleri geldiği dönemin şartlarını ve nüzûl sebeplerini dikkate alarak değerlendirdiğimizde, getirilen yasağın öncelikle ve özellikle bir cahiliye âdetini kaldırmak olduğu açık bir şekilde görülmektedir.⁹²

Birinci bölümde geniş olarak anlatılan bu âdet ise özetle şöyledir:

⁹¹ Konuyla ilgili olarak bkz. Nasr Hamid Ebû Zeyd, *İlahi Hitabın Tabiatı*, Trc. Mehmet Emin Maraşlı, Ankara 2001, s. 132-140.

⁹² Âlûsî, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, XXI, 149.

Arap toplumunda klanlar arasında çıkan korkunç kan davaları, diyet⁹³ ve âkile⁹⁴ kurumunu ortaya çıkarmıştır. *Nesebî asabe*'den oluşan âkile'ye bir de kan bağı bulunmayan sunî akrabaların oluşturduğu *sebebî asabe* ilave edilmiştir. Cahiliye Araplarında müşterek ataların erkek tarafından olan soylarının aile kümelerinde *istilhak* (katılma), *mûâhât* (kardeşlik) ve *hılf* (andlaşma) yoluyla giren yabancılar da bulunuyordu. Çünkü Araplarda bir adam istediği bir yabancıyı kendi nesebine katarak kendi ailesinden sayabilirdi. Buna *istilhak* denirdi. İlhak olunan kimse hür ise ona *daî* "الدَّعِي" adı verilir, köle veya esir ise, ilhak eden adamın "mevlâ"sı olurdu. Araplar *daî*leri kendi ailelerinin öz evlâdı gibi düşünür, mirasına ortak eder ve ona vâris olurdu.

Bu ifadelerden, Arapların yabancıları çeşitli yöntemlerle neseplerine dâhil etmelerinin ana sebebinin, kabilecilik taassubu, karşı kabilelerle çıkacak savaşlarda sayısal destek oluşturma düşüncesi ve savaş sonunda ödenecek olan kan bedeli yani diyetin daha çok sayıdaki kabile mensubuna paylaştırılarak maddi yükün hafifletilmesi gibi hususlar olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü evlâtlık ya da başka bir yolla başka bir nesebe mensup olan birinin, bunun bir sonucu olarak yardım, intikam, diyet ve bunlar gibi diğer hususlarda onlarla

⁹³ Kan bedeli. Öldürme ya da yaralama gibi işlenen cinayet sebebiyle mağdura ya da vârislerine bir tür tazminat mahiyetinde ödenmesi gereken mal. (Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1998, s. 82.)

⁹⁴ Kasıtsız olarak işlenen cinayet diyetini veya "gurre" denilen mâlî tazminatı yüklenip ödeyen asabe, aşiret, divan üyeleri, meslek kuruluşları vb.dir. Her birine âkil, hepsine birden âkile denir. (Erdoğan, *a.g.e.*, s. 10.)

aynı kaderi paylaşacağı açıktır.⁹⁵ O halde ilgili âyet ve hadislerle, "cahiliye tebennîsi" adı verilen böyle bir adeti kaldırılmış olduğu âşikardır.

Konunun bir de özel sebebi vardır ki, o da Hz. Peygamber'in Zeynep bint-i Cahş ile evlenmesidir. Hz. Peygamber'in, evlâtlığı Zeyd b. Harise ile evlenmiş ve sonradan boşanmış olan Zeynep ile evlenmek istemesi üzerine bu âyetler gelmiştir. Çünkü o dönemde evlâtlık, evlât edinenin kızını, kız kardeşini, halasını, teyzesini alamaz, evlât edinen de evlâtlığının dul veya boşanmış eşiyle evlenemezdi.⁹⁶ İlgili naslar, hiçbir dînî ve aklî temele dayanmayan, âyetteki ifadeyle "lâfu güzaf" denebilecek nitelikteki bir uygulamayı kaldırarak söz konusu evliliği meşru saymıştır. Nitekim aynı âyetle birlikte "zihar" uygulamasının cahiliye dönemindeki şekliyle uygulaması da kaldırılmıştır.

Zihar, kadının sırtı anlamındadır. Cahiliye döneminde adam karısına, "sen bana annemin sırtı gibisin" yani anamın bana haram oluşu gibi haramsın" der ve o andan itibaren karısıyla cinsel ilişkide bulunması haram olurdu. Karısını sevmeyen, yahut onun çocuk doğurmasını istemeyen, ya da kadını mehrinden vazgeçirmek isteyen kimse böyle bir baskı yöntemine baş vururdu. Zihar yapılan kadın, kocasına haram olmakla beraber onunla nikahı sürdüğü için başkasıyla evlenemez, böylece nikah altında dul gibi yaşardı.⁹⁷ Yüce Allah bu âyetle, haksızlık içeren, din ve akıl dışı bu iki cahiliye adetini eşit tutmuş uygulamadan kaldırarak bunu bir yemin

⁹⁵ İbn Haldun, *Mukaddime*, Trc. Halil Kendir, Ankara 1994, I, 175.

⁹⁶ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, VII, 132.

⁹⁷ Ateş, *a.g.e.*, VII, 131.

saymış ve kefâret hükmü getirmiştir. Âyetteki "قولكم □ بافواكم" ifadesi, her iki iptalin temel gerekçesinin, uygulamanın dini ve akli temelden yoksun olduğunu anlatmaktadır.

Râzî'nin şu ifadeleri bu görüşü destekler niteliktedir: "Bir kimsenin kendi hanımına, 'sen benim anam gibisin, yahut anamın sırtı gibisin' demesi halinde bu, o hanımın anne olmaya dönüşmesini gerektirmediği gibi, yine bir kimsenin evlâtlığına, 'sen benim oğlumsun' şeklindeki sözü de, onun öz oğlu olmasını gerektirmez. Dolayısıyla da o evlâtlığın hanımı, öz oğlunun zevcesi (gelini) haline dönüşmez ve bu sebeple de hiç kimsenin bu hususta hiçbir şey deme hakkı doğmaz. Bu bakımdan senin insanlardan çekinmene gerek yoktur."⁹⁸

Diğer taraftan cahiliye dönemindeki Arap kabilelerinde övünme sebepleri arasında soyluluk kavramı önemli bir yer tutar. Bazı kimselerin, soyca daha üstün bildikleri kimselerle birlikte anılma ya da toplumda seçkin konumda olanları kendi nesebine ilhak etme hususunda tuhaf yöntemlere başvurduklarını tarih bize söylemektedir.⁹⁹ İslâm dini ise, "takva"lı olmayı üstünlük

⁹⁸ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr Mefâtiḥul-Gayb*, Trc. Suat Yıldırım, Lütful-lah Cebeci, Sadık Kılıç, C. Sadık Doğru, İstanbul 2002, XVIII, 231.

⁹⁹ Bu tuhaflığa Ziyad b. Ebîh olayı ilginç bir örnektir: Muaviye iktidarı ele geçirmek için Arap dahileri kendi tarafına çekmeye çalışırken, Ziyad'ı da ikna etmeye önem verdi. Tâif ahalisinden Ebû Meryem Selûlî isminde bir meyhanecinin şehadetiyle Ziyad'ı Ebû Süfyan'ın nesebine kattı. Adı geçen Ebû Meryem Selûlî, vaktiyle Ebû Süfyan'ın kendisine müracaat ederek bir kadın istediğinde Ziyad'ın annesi Sümeyye'yi götürmüş olduğuna ve bu ilişkiden Sümeyye'nin hamile kalarak Ziyad'ı doğurduğuna şehâdet etti. Bunun üzerine Muaviye, Ziyad'ın kendi kardeşi olduğunu ilan etti. Başka bir rivayete göre Sümeyye Ziyad'ı Ebû Süfyan'dan değil,

esası olarak belirlemiş¹⁰⁰, soya dayalı üstünlük iddialarını reddetmiştir. Bu sebeple, soylu kişiler hakkında babalık iddia edip, bu yolla manevi ya da maddi yarar sağlama düşüncesinde olanları engellemek için, konuyla ilgili hadislerde ağır ifadeler kullanıldığını söylemek mümkündür.

Öte yandan âyetlerden hüküm çıkarılırken hep tek taraflı düşünülmüştür. Evlâtlık uygulamasının kaldırılmasının altında, zımnen kimsesiz çocuğun haklarını, özellikle de malını-mülkünü koruma yönü gözardı edilmiştir. Çünkü o dönemde bu uygulama, aynı zamanda kimsesiz/yetim çocuğun mirasını istismar etmenin bir aracı olarak da uygulanıyordu. Cahiliye döneminde yetimlere mirastan pay verilmezdi. “(Başkalarının) mirasını açgözlülükle yiyip bitiriyorsunuz”¹⁰¹ âyetinde ifade edildiği üzere, yetimin mirasını haksız yere yemenin yasaklamasının sebeplerinden biri de bu tür geleneksel uygulamalardır.

Özetlemek gerekirse; sözü edilen âyet ve hadislerde yasaklanan evlâtlığın, fitri bir ihtiyaç veya kimsesiz çocukların korunması gibi iki ana sebebe bina edilen günümüz evlât edinmemüessesini doğrudan ilgilendirdiğini söylemek; ilgili nasları metin, maksat ve tarihi

Ubeyd adında bir köleden doğurmuştur. Fakat Ubeyd meçhul bir şahıs olduğundan Araplar onu Ziyad b. Ebîh (babasının oğlu) olarak çağırmışlar. Muâviye Ziyad’ı, cahiliye dönemindeki “istilhâk” geleneğinden ilham alarak babası Ebû Süfyan’ın nesebine ilhak etmiştir. Abbasi halifelerinden Mehdi’nin Ziyad’ın nesebini tekrar Ubeyd soyuna çevirmesi, Muaviye döneminde gerçekleştirilen bu olayın bir tür sahtecilik olduğunu göstermektedir. (Günaltay, **İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri**, s. 137, (7) no’lu dipnot.)

¹⁰⁰ Hucurât 49/13.

¹⁰¹ Fecr 89/19.

bağlamı çerçevesinde değerlendirdiğimiz zaman hayli zordur.

2- Nesep Hassasiyeti

Nesep ailenin üzerinde yükseldiği en güçlü temel-lerden biridir. Nesep ile aile fertleri kan birliği ve birbi-rinden olma esası üzerine kurulan daimi bir akrabalık bağıyla bağlanır. Nesep bağı asla kopmayan aile doku-sudur. Nesep bağı olmadığı takdirde aile bağları çözü-lür, aradaki ilişkiler erir gider, aile fertleri arasında merhamet, şefkat ve bağlılığın etkileri yok olur.¹⁰² Ne-sep ve akrabalık bağları insanlar için tabii bir durum-dur. Güçlü ve kenetlenmiş bir topluluk olmak ancak nesep bağlarının sağlam olmasıyla mümkün olur.¹⁰³

Bu genel hükümler çerçevesinde evlât edinme ya-sağının doğrudan nesebin korunmasını hedeflediğini söylemek mümkündür. İlgili âyette, evlâtlıkların gerçek babalarına isnad edilmeleri gereğinin açıkça ifade edil-miş olması, gerçek babalarının bilinmediği durumlarda onların din kardeşleri ve dostlar olarak anılmalarının istenmesi, hatta yanlışlık yapılması halinde kasıt olma-dığı sürece günaha girilmiş olmayacağına kadar konu-nun bütün detaylarıyla anlatılmış olması; Abdullah ibn Ömer'in ifadesiyle, daha önce "Muhammed'in oğlu Zeyd", diye çağırdıkları kişiye, âyetin gelişinden sonra asıl nesebiyle yani, "Harise'nin oğlu Zeyd" şeklinde hi-tap etmiş olmaları¹⁰⁴ meselenin nesep merkezinde ce-

¹⁰² Zuhayli, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, Dimaşk 1985, VII, 673.

¹⁰³ İbn Haldun, *Mukaddime*, I, 171.

¹⁰⁴ Buhârî, *Tefsir*, Ahzâb 2; Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, VII, 133.

reyan ettiğini açıkça göstermektedir. Âyetlerin nesebe bağlı bir mahremiyetle ilgili, yani Hz. Peygamber'in Zeyd'den boşanan Zeynep'le evlenebilmesi hakkında nâzil olduğu düşünüldüğünde bu husus daha da açıklık kazanmaktadır. Dolayısıyla evlâtlıkla ilgili uygulamalarda neseb konusuna özel önem atfedilmeli ve şartlar ne olursa olsun çocuğun aslî nesebiyle olan ilgisi asla koparılmamalıdır.

Diğer taraftan nesebi belli olmayan çocukların bir nesebe kavuşturulması hususunda Hanefî hukukçuların diğer hukuk ekollerine göre daha esnek davrandıkları da bir vakiadır.¹⁰⁵

Ayrıca İslâm hukuku "istilhak"ı, yani babası olma ihtimali olan kimsenin, oğlu olduğunu iddia eden kimseyi kendi nesebine katmasını caiz görmüştür. Onun haram olan "cahiliye tebennîsi" ile herhangi bir alakası yoktur. İstilhakin helal olmasının şartı, müstelhakin (nesebine katan kişinin) müstelhaki (nesebine kattığı kişiyi) bilmesi veya kuvvetle bir zanla tahmin etmesidir. Bu takdirde İslâm dini, istilhakı meşru ve helal görür ve nesebini sahih kabul eder.¹⁰⁶

3- Mirasçı Olma Hususu

Evlât edinmenin, evlât edinen şahsa mirasçı olacak derecede yakın akrabalarının ondan alacakları mirasla ilgili olarak haksızlığa yol açacağı hususunun daha geniş değerlendirilmesi gerekmektedir.

¹⁰⁵ Kâsânî, *Bedâi'*, VI, 198; İbn Nuceym, Zeynuddin b. İbrahim, *el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, yy., ty., IV, 234.

¹⁰⁶ Sâbûnî, Muhammed Ali, *Tefsîru Âyâtî'l-Ahkâm*, Dimaşk 1977, II, 265-266.

Konuyu; Kur'an'ın miras hükümlerinin, o günkü toplumsal şartlar içerisinde miras paylaşımını düzenlediği, ilgili metinden ve bağlamından çıkarılacak temel ilkelerin esas alınması gerektiği, söz konusu hükümlerin geçici olabileceği, dolayısıyla konunun günümüzde farklı değerlendirilebileceğine dair tartışmalara¹⁰⁷ girmeden, âyetler ve hadisler çerçevesinde değerlendirmeye çalışacağız.

Öncelikle Kur'an'da evlatlığın mirasçı olamayacağına dair çok açık bir ifade mevcut değildir. Ancak ilgili âyetler, konuyu nesep merkezinde ele almış olmasına rağmen, kaldırılmış olan evlâtlık uygulaması, önceki aslı itibarıyla mirasçı olmayı da gerektirdiğinden, evlatlığın mirasçı olamayacağı hükmü tabii olarak çıkarılmıştır. Kaldı ki, dolaylı olarak böyle bir hükme delil sayılabilecek âyetler de mevcuttur.

İlk olarak zikredebileceğimiz âyet, evlatlığın kaldırıldığını belirten âyetlerin peşinden gelen şu âyettir:

*“Peygamber mü'minlere kendi öz canlarından daha yakın/daha önemli/daha değerlidir. Peygamber onların babası hükmündedir. Allah'ın Kitabına göre kan akrabaları birbirine muhâcir ve diğer mü'minlerden daha yakındır. Ancak dostlarınıza iyiliklerde bulunmanız bunun dışındadır. Bu husus kitapta yazılmıştır.”*¹⁰⁸

Müfessirler, “akraba olanların birbirlerine daha yakın ve evlâ olması”nda konunun mirasçılık meselesi

¹⁰⁷ Fazlurrahman, **Ana Konularıyla Kur'an**, Ankara 1998, s. 96-97; Adil Çiftçi, **Fazlurrahman ile İslâm'ı Yeniden Düşünmek**, Ankara 2001, s. 248-249.

¹⁰⁸ Ahzâb 33/6.

olduğuna dair genel bir görüşe sahiptirler. Ayet her ne kadar evlât edinme yasağının peşinden gelmiş olsa da, içinde geçen "*müminlerden ve muhacirlerden*" ifadesi, İslâm tarihindeki başka bir olayın kastedildiğini göstermektedir. Bu olay ise, Hz. Peygamber'in Mekke'ye hicretinden sonra Ensar ile Muhacirler arasında ilan ettiği kardeşliktir. Oluşturulan bu kardeşliğin boyutu, tarafların birbirlerine mirasçı olabilecekleri derecede idi. Kaldırılan hususun, böyle bir kardeşlikten doğan mirasçılık uygulaması olduğu belirtilmiştir. Meselâ, Zübeyr b. Avvâm, Ka'b b. Mâlik ile kardeş yapılmıştı. Zübeyr, Uhud'da yaralanan Ka'b'i hayvana bindirmiş, hayvanın yularını çekerek getirmişti. Olayı anlatan Zübeyr diyor ki: "Ka'b bu kadar malı bırakarak ölseydi ben ona vâris olurdum. Fakat Allah bu âyeti indirince artık sadece akrabalarımız birbirine vâris olmaya başladılar."¹⁰⁹

Benzer bir âyet de şudur:

*"Sonradan iman eden ve hicret edip de sizinle beraber cihad edenler de sizdendir. Allah'ın Kitabına göre yakın akrabalar birbirlerine daha yakın dostturlar. Allah her şeyi bilir"*¹¹⁰

Buradaki "*yakın akrabaların birbirlerine daha evlâ olma*"yı mirasçı olma açısından yorumlayanlar, bu âyetin daha önce yürürlükte olan anlaşma ve kardeşlik yoluyla mirasçı olmayı nesh ettiğini savunmuşlardır.¹¹¹ Ancak âyette geçen "*ulu'l-erhâm*" tabiri, sözlükte "ana

¹⁰⁹ Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî, **Ahkâmu'l-Kur'an**, Beyrut 1405, III, 6; Kurtubî, **el-Câmi'**, XIV, 124.

¹¹⁰ Enfâl 8/75.

¹¹¹ İbn Kesir, İmâduddîn Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer, **Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm**, İstanbul 1985, IV, 43.

rahmi" anlamına gelen "rahm" isminden türemiş olsa da bu sözcük genel anlamda "yakınlık", "sıkı fıkılık" yahut "yakın ilişki" anlamlarında mecaz olarak da kullanılmaktadır. Buna göre anlam şöyle olur: Bütün çağlarda gerçek müminler kelimenin en derin anlamıyla tek bir cemaat oluştururlar ve bu anlamda manevi düzeyde birbirleriyle sımsıkı bağlar, yakınlıklar içine girmiş bulunan kimseler, "*bütün müminler kardeştir*"¹¹² düsturu gereğince en ileri düzeyde birbirleri üzerinde hem hak sahibidirler, hem de birbirlerinden sorumludurlar.¹¹³

. Âyetle ilgili bir başka yorum da şudur: Gerçekte âyetin amacı, akrabanın birbirine mirasçı olacağını belirtmek değil, insanın akrabasına duyduğu eğilimi anlatmaktır. Bu âyette, hicret eden ve hicret eden müminleri barındıran bütün müminlerin birbirlerinin dostu, koruyucusu olduğu vurgulandıktan sonra, özellikle ak-raba olanların birbirlerine daha yakın oldukları, birbirlerini daha çok sevmeleri gerektiği belirtilmekte ve Allah'ın her şeyi bildiği buyrulmaktadır.¹¹⁴

Muhammed Esed her iki âyet için şu yorumu yapmıştır: Bu iki âyete (8/75 ve 33/6) miras kanunları açısından bakıldığında tatmin edici bir açıklama getirilemez; söz konusu âyetleri bu açıdan yorumlama çabaları, Kur'an söyleminin mantıkî yapısını ve iç tutarlılığını zedelemekten başka bir anlam ifade etmez. Diğer taraftan her iki âyetin temelde benzer (yani, manevî) bir

¹¹² Hucurât 49/10.

¹¹³ Esed, Muhammed, *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*, Trc. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İstanbul 1999, I, 342, (86) no'lu dipnot.

¹¹⁴ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, III, 541.

anlama sahip oldukları açıktır. Enfâl suresinin son cümlesinin bütün müminlerin genel anlamdaki kardeşliğini vurgulamasına karşılık, bu âyetin, her mümin ile Allah'ın Rasûlü arasındaki derin ve özel ilişkiyi öne çıkarmasıdır.¹¹⁵

Evlâtlığın mirasçılığıyla ilgili zikredeceğimiz son âyet ise şöyledir: *"Ana babanın ve akrabaların bıraktıklarından her birine vârisler kıldık. Yeminlerinizin bağladığı kimselere de hisselerini verin. Çünkü Allah her şeyi görmektedir."*¹¹⁶

Bu âyet, miras paylaşımını düzenleyen âyetlerin gelmesi ve gelen âyetlerde (hılf yoluyla) anlaşmalı olanların alacakları payın belirtilmemesi üzerine, bu durumdaki birinin gelip Hz. Peygamber'den açıklama istemesiyle inmiştir.¹¹⁷

Buradaki, *"yeminlerinizin bağladığı kimselere hisselerini verin"* ifadesi hakkında üç görüş ileri sürülmüştür: Mevlâ'l-muvâlât, evlâtlıklar ve karı koca. Birinci ve üçüncü görüş daha kuvvetli görülmüştür.¹¹⁸

Cahiliye döneminde bazı kimseler karşılıklı yardımlaşma anlaşmaları yaparlardı. Biri diğerine gelir, bir cinayet işlemesi halinde onun diyetini ödeyecek âkilesi olmasını ister, karşılık olarak da kendisine mirasçı olmasını teklif ederek bir anlaşma yapardı. İslâm hukukunda böyle bir sözleşme "mevlâ'l-muvâlât" adıyla geçerli kabul edilmiş, sözü edilen âyet ve "nimetin külfet

¹¹⁵ Esed, *Kur'an Mesajı*, II, 851, (9) no'lu dipnot.

¹¹⁶ Nisâ 4/33.

¹¹⁷ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, III, 3.

¹¹⁸ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, II, 270-271.

karşılığı olacağı” kuralı delil gösterilerek mirasçı kılınmıştır.¹¹⁹

Benzer bir örnek de, Arapların değişik yardımlaşma yöntemlerinde biri olan “mevlâ’l-îtâka”dır. Bir kimse sahibi olduğu köleyi azat edince, “*kölenin velisi onu azat edendir*”¹²⁰ hadisinin gereği olarak aynı zamanda onun velisi olmaktadır. Çünkü, bu durumda azat olan köle bir çeşit kendisini azat edenin çocuğu konumuna gelmektedir. Onun hayatta iken işlediği suçların malî sorumluluğunu üstlenmiş olunca, “nimet külfet karşılığıdır” kuralı gereğince ona mirasçı olabilmektedir.¹²¹

İslâm hukukunda böyle bir sözleşmenin varlığı sünnet, icma’ ile sâbit olup, ayrıca da makul bir sözleşmedir. Zira, hürriyete kavuşmak, efendisine ihtiyacı olmadan kendi hayatını idame ettirir bir duruma gelmek bir nimet olup, toplumsal açıdan da bir şereftir. Çünkü, kölenin azât olması, onun yeniden doğması, ehliyet ve velâyet kazanması insanlık âlemine katılması demektir. Onu azât eden efendisi ise, hayatta olduğu sürece, onun suç işlemesini önleyecek, şayet suç işlerse tazminatını ödeyecektir. Bunun karşılığı olarak da ölünce ona mirasçı olacaktır.¹²²

İslâm hukuku, bu tür bir sözleşmeye miras hükümleri bina ederken, yukarıda geçen Nisâ 4/33. âyetteki “*yeminlerinizin bağladığı kimselere hısselerini ve-*

¹¹⁹ Serahsî, Şemsu’l-Eimme Muhammed b. Ahmed, *el-Mebsût*, Beyrut 1406, VIII, 81. Merğînânî, Burhanuddin Ali b. Ebî Bekr, *el-Hidâye Şerhu Bidâ yeti’l-Mubtedî*, Beyrut 1995, III; 270.

¹²⁰ Sunenu’d-Dârimî, *Ferâiz* 46.

¹²¹ Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 266

¹²² Kâsânî, *Bedâi’*, IV, 160.

rin" ifadesini esas almışlardır. Öyle ki, bu tür uygulama, Hz. Peygamber'in Zeyd'i azat ederek onu nimetlendirdiğinin anlatıldığı Ahzâb 33/40. âyetteki ifadeden yola çıkılarak bu kavram "mevlâ'n-ni'me" olarak da adlandırılmıştır. Üzerinde ittifak olduğu için bu tür bir sözleşme, kuvvetli¹²³ ve bağlayıcı bir sözleşme sayılmıştır.¹²⁴

Bazı müfessirler, "*cahiliye devrinde yapılmış yardımlaşma anlaşmasının kabul edileceği, ancak İslâm'da bu tür bir anlaşmalı mirasçılık olamayacağı*"¹²⁵ mealindeki hadisi gerekçe göstererek, bu âyetin hükmünün, yukarıda sözü edilen Enfâl 8/75. âyetle nesh edildiğini ileri sürmüşlerdir.¹²⁶ Oysa, kan akrabasının miras almasına daha uygun olduğu belirtilen ayet daha önce nâzil olmuş, nesh edildiği ileri sürülen bu âyet daha sonra gelmiştir. Daha sonra gelen âyetin daha önce gelen bir âyetle nesh edilmesi ise mümkün değildir. Bu âyet tıpkı, "*miras pay edilirken yakınlar, yetimler, yoksullar hazır bulunursa onları da mirastan rızıklandırın*"¹²⁷ âyeti gibidir. Onlara âyetlerde belli bir pay ayrılmış olmakla beraber yine mirastan bir şeyler verilip gönüllerinin hoş edilmesi emredilmiştir. İşte burada da andlıların, and ile birbirlerine yükledikleri payın verilmesi emredilmektedir. Vasiyetin hükmü yerine getirilir

¹²³ Serahsî, *el-Mebsût*, VIII, 81.

¹²⁴ İbn Nuceym, Zeynuddin b. İbrahim, *el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, Beyrut, ty., VIII, 79.

¹²⁵ Buhârî, *Kefâlet* 2, *Edeb* 56; Müslim, *Fedâilu's-Sahâbe* 204, 206; Ebû Dâvud, *Ferâiz* 17; Tirmizî, *Siyer* 29.

¹²⁶ Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli âyi'l-Kur'an*, Beyrut 1405, V, 55.

¹²⁷ Nisâ 4/8.

de andın hükmü neden yerine getirilmez? And da vasiyet gibidir, hatta vasiyetten de ileridir.¹²⁸

Evlâtlık edinmeye engel olarak ileri sürülen miras ile ilgili delilleri ve bunların yorumlarını özetlemeye çalıştık. Sonuç olarak konuya dair şunları söylemek mümkündür:

a- Evlâtlığın mirasçı olamayacağına dair açık ve kesin bir nas mevcut değildir.

b- Nisâ 4/33. âyetteki "*kendileriyle anlaşma yaptıklarınız*" ifadesi kapsamına evlât edinilen kimselerin de girmesi mümkündür. Çünkü evlâtlık da anlaşmayla gerçekleşmektedir. İslâm hukukunda meşru görülen "mevlâ'l-muvâlât" ve mevlâ'l-itâka" müesseseleri ile evlâtlık müessesesi, sözleşmeyle mirasçı olma açısından benzerlik arz etmektedir.

c- Nisa 4/8. âyette belirtilen ve kendilerine miras hukuku çerçevesinde pay ayrılmamış olan bir kısım ihtiyaç sahibi grupların mirastan faydalandırılmasının emredilmiş olması, bu husustaki esnekliğin bir ifadesidir. Evlât edinilen ve söz konusu âyetteki nitelikleri taşıyan bir kimse için mirastan pay ayrılmasının bir Allah emri olduğu âşikardır.

d- Şayet ilgili naslar zorlanarak ya da bizim izah tarzımızın bir zorlama olduğu ileri sürülerek evlâtlığın mirasçı olamayacağına hükmedilecek olunursa; ilk olarak zikrettiğimiz, Ensar-Muhacir kardeşliğiyle ilgili olan Ahzab 33/6. âyetteki "*dostlarınıza yapacağınız iyilik müstesna*" ifadesi, evlatlığa yapılacak mâli destek ko-

¹²⁸ Ateş, **Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri**, II, 273.

nusunda büyük genişlik sağlamaktadır. Bu destek, hayatta iken bütün malını bağışlamak şeklinde olabileceği gibi, bağış ölümüne bağlı kılındığı takdirde bırakılan malın 1/3'ünü vasiyet yoluyla da yapılabilir ki, pek çok mirasçının payı o kadar bile yoktur. Maksat, ona malî destek sağlamak ise bunun yolları dinen ve hukuken sonuna kadar açıktır.

Türk Medenî Kanunu'ndaki konuyla ilgili hükümleri eleştiren Şakir Berki'nin değerlendirmesi bu görüşümüze yakın bir anlayışı ifade etmektedir:

"Türk Medenî Kanunu'nun tadili söz konusu olduğu takdirde üzerinde durulacak tadile muhtaç konulardan biri de evlât edinme müessesesi ve bu müessesenin mirasla ilgili neticeleridir. Filhakika metinde kaydedildiği üzere, her şeyden evvel evlâtlığa meşru fûru imiş gibi kanunî miras hakkı tanımak şahsî görüşümüze göre yanlıştır. Mansup mirasçılık¹²⁹ müessesesi varken evlâtlığı, yani bir kimseye izafî nesep rabıtasıyla bağlı bir şahsı kanunen otomatik olarak mirasçılar arasına koymak kanaatimizce lüzumsuzdur. Evlât edinen kimse evlâtlığından hakikaten memnun ise, onu her zaman mansup mirasçılık suretiyle terekesinin taksimine dahil edebilir. Kaydettiğimiz nokta-i nazar, İsviçre ve Türk Medenî Kanunlarının ruhuna da aykırı değildir. Zira her iki kanun da, esasen bir şahsın kanunî mirasçı olmaksızın da evlâtlığa alınabileceğine de müsaittir. Evlât edinme mukavelesinden evvel yapılan resmî senetle evlâtlığa alınanın kanunî payı istenildiği kadar azaltıla-

¹²⁹ Mansup mirasçı: Miras sözleşmesi ya da vasiyet yoluyla tayin olmuş mirasçı. (Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 274.)

bileceği gibi, tamamen de kaldırılabilir. Diğer cihetten, evlât edinme müessesesinden doğan nesep, hakiki nesebe nazaran çok zayıf, sonuç itibarıyla da istikrarsız ve geçicidir. Zira sözü geçen kanunların ilgili maddeleri mucibince bu izafî nesep tarafların karşılıklı iradeleri ile dahi ref' olunabilmektedir. Bu gerekçeler evlâtlığın kanunî mirasçı olmaması şeklinde beyan olunan fikrin garipsenmeyeceğini teyide bizce kâfidir. Nihayet müessesenin ihdas sebebi, miras yoluyla maddi menfaat mülahazasına değil, bilhassa bakıma muhtaç, kimsesiz çocukların içtimaî yardıma nail kılınmaları düşüncesine dayanmaktadır. Müessesenin bugünkü makul ve hakiki mesnedi Roma'daki Domus'un (ailenin) devam ettirilmesi değil, kaydedilen sebepten ibarettir. Çünkü zamanımızda Domus ve benzeri bir aile sistemi mevcut değildir."¹³⁰

4- Nâmahrem Olma Sakıncası

Evlât edinme hususunda önemli gekincelerden biri de, evlât edinilen çocuğun, kendisini evlât edinen aileye mahremiyet açısından dinen yabancı sayılmasıdır. Zira, yukarıda da açıklandığı üzere evlât edinme bir neseb bağı oluşturmadiğı için aile bireyleriyle mahremiyet bağı da doğmamaktadır. Bu durumda taraflar birbirlerine dinen nikahı mümkün bir konumda olacakları için, kaçınılmaz olarak aile içi ilişkilerde bir takım kısıtlamalar söz konusu olacaktır. Bu sebeple Günümüzde dinî hassasiyeti fazla olan aileler, genellikle mahremiyet açısından problem doğurmayacak derecedeki yakın akraba çocuklarını evlât edinmektedirler.

¹³⁰ Berki, Şakir, "Evlât Edinmede Miras", **K. Fikret Arık'a Armağan**, Ankara 1973, s. 34-35.

İslâm dininde aile içindeki mahremiyet konusuyla ilgili ilişkilerin üç ana esasa dayandığını söylemek mümkündür:

a- Kan, Sıhriyet ve Süt Bağı

Nisa 4/23'te, birbirleriyle evlenmeleri haram olanlara bakıldığında, bu kişilerin birbirlerine kan, sıhriyet ve süt bağı ile bağlı oldukları görülmektedir. Nur 24/31'de belirtilen, kadınların bazı mahrem yerlerini görmesinde sakınca bulunmayan kişiler de, bu nitelikteki akrabalarlardır.

Aile içindeki mahremiyetin sağlanması konusunda süt emzirme ile ilgili bir uygulama dikkat çekicidir:

Ebû Huzeyfe Sâlim'i -ki Sübeyte'nin azatlısı ve Ebû Huzeyfe'nin oğulluğudur- kardeşinin kızı Hind ile evlendirmişti. Sâlim'in evlâtlık vaziyetine medenî ve içtimaî bir takım haklar sabit olduğu için halk arasında: "Ebû Huzeyfe'nin oğlu Sâlim" diye anılmakta iken, yukarıda tercümesini gördüğümüz Ahzab suresindeki âyetler inince bu yoldaki evlâtlık kalkıyor. Ne Sâlim'in üzerinde Ebû Huzeyfe'nin babalığı, ne de Sübeyte ile Sehle'nin analıkları kalıyor. Bu analık, babalık ve oğulluğun devamını arzu eden bu aile namına Sehle Rasûlüllah'a müracaat ederek Sâlim'in oğulluğunun devamının çaresini arıyorlar.¹³¹ Bunun üzerine Sehle bint-i Süheyl Hz. Peygamber'e gelerek şöyle dedi: *"Ey Allah'ın Resûlü! Biz Sâlim'i evlâdımız olarak görüyoruz. O, ben ve Ebû Huzeyfe aynı evde birlikte yaşıyoruz. İster istemez benim bazı mahrem uzuvlarımı görüyor, (Nur 24/31'i kas-*

¹³¹ Sofuoğlu, Mehmet, **Sahih-i Buhârî ve Tercemesi**, İstanbul 1988, XI, 5182, (35) no'lu dipnot.

tederek) onlar hakkında âyet de indi, ne yapacağımı bilemiyorum, siz ne dersiniz?" Hz. Peygamber; "onu emzir" buyurdu. Sehle onu beş kere emzirdi ve Sâlim dinen oğlu konumuna gelmiş oldu.¹³²

İbn Kuteybe bu olayı şöyle yorumlamaktadır: "Sâlim eve girdiğinde Sehle, Ebû Huzeyfe'nin hoşnut olmadığını görüyordu. Şayet eve girmesi caiz olmasaydı Sâlim eve girmezdi ve Ebû Huzeyfe de onun girmesini yasaklardı. Allah Resûlü Sehle'nin onun yanında kalmasını ve Ebû Huzeyfe'nin hoşnutsuzluğunu gidermek suretiyle bir orta yol bularak problemi çözmek istedi. Onu emzirmesini söylerken de, çocuk emzirir gibi göğsünden emzirmesini kastetmedi. Sütünden bir miktar sağmasını ve içmesi için ona vermesini istedi."¹³³

Bu olayda konunun nasıl gerçekleştiğinden daha çok, şayet bu hadis sahih ise, Hz. Peygamber'in mevcut bir sorunu çözme niyeti ve bu niyetini gerçekleştirmek için yöntem arayışı dikkate değer bir husustur. Sorun çözmek için önerilen, fakat nassa dayalı olmayan çözüm yöntemlerine güvenilemeyeceği iddiaları için bu olay çarpıcı bir cevaptır. Şayet evlâtlık alınan kimse ile mahremiyet problemini çözmek için açık bir nas isteniyorsa bu uygulama delil olarak alınabilir. Ancak her meselede bu tür bir nas bulmanın imkânı da yoktur. O halde yapılacak şeyin, hükümlere mesned teşkil eden nasların bire bir olayla ilişkisinden daha çok, o nasların amacının esas alınması olduğu kanaatindeyiz.

¹³² İbn Kudâme, Abdullâh b. Ahmed, **el-Muğnî**, Beyrut 1983, VII, 75.

¹³³ İbn Kuteybe, Abdullâh b. Muslim, **Te'vilu Muhtelifi'l-Hadis**, Beyrut 1972, I, 308.

b- Güven ve Samimiyet

Bazı kimseler, aralarında kan ve sıhriyet bağı bulunmadığı halde kendilerine duyulan güven ve samimiyetten dolayı mahremiyet konusunda aileden biri olarak kabul edilmişler ve diğer aile fertleriyle bir olarak görülmüşlerdir. Bu kimseler Nur 24/31'de "*...kendi evlerindeki kadınlar, köleler (yasal olarak sahip oldukları kimseler), kendilerine bağlı olup cinsel istekten yoksun bulunan erkekler, kadınların mahrem yerlerinin henüz farkında olmayan çocuklar..*" olarak sayılmıştır.

Konuyu evlât edinmedeki nâmahremlik açısından değerlendirdiğimizde, küçük yaşta evlâtlık olarak alınan çocuğun, çocukluğu süresince dinî bir sorun olamayacağı gayet açıktır. Büyüyüp bulûğ çağına geldiği zamanki durum ise; âyetle geçen ve günümüzde "yasal olarak sahip olunan kimseler" olarak anlaşılabilir "köleler" yani, lafzen "sağ ellerinizin mâlik olduğu kimseler" ifadesiyle benzeşmektedir. Kur'an'da kölelik zaman içinde ortadan kaldırılması gereken bir vakıa olarak görüldüğüne göre bu ifade kişinin hukuken sorumlu olduğu yakınlarına, kadın erkek hizmetçilere ilişkin genel bir atıf olarak ele alınabilir.¹³⁴ Bu kelimenin açılımına, hizmetçi, mevlâ, halîf/kendisiyle mirasçılık sözleşmesi yapılan kimse ve benzerlerinin dahil olduğu klasik kaynaklarda da belirtilmiştir.¹³⁵ Hz. Ayşe, Ümmü Seleme ve bir grup âlime göre âyetin zâhiri, kölelerin erkek ve dişilerini, yani cariyeleri de içine almaktadır.¹³⁶

¹³⁴ Bkz. Esed, *Kur'an Mesajı*, II, 721, (78) no'lu dipnot.

¹³⁵ İbn Kuteybe, *Te'vilu Muhtelifi'l-Hadis*, I, 308.

¹³⁶ Kurtubî, *el-Câmi'*, XII, 233.

Kan ve sıhriyet bağı bulunmadığı halde güven ve samimiyet gereği var kabul edilen mahremiyetle ilgili nakledilen şu hadîs önem arz etmektedir:

*"Hz. Peygamber kızı Fatıma'ya hibe etmek üzere bir köle getirdi. Fatıma'nın üstünde vücudunu yeteri kadar kapatacak bir elbise mevcut olmadığı için elbise-sini çekiştirip duruyordu. Bu durum karşısında Hz. Peygamber ona şöyle buyurdu: Telaş etme, zarar etmez; kaşındâkilerin biri baban, diğeri de çocuğundur."*¹³⁷

Öte yandan, içinde "...dost ve arkadaşlarınızın e-vinde yemenizde bir sakınca yoktur. Bir arada yahut ayrı ayrı yemenizde de bir sakınca yoktur.." ifadeleri geçen, Nur 24/61 âyeti bir bütün olarak değerlendirildiğinde görülecektir ki, âyette geçenlerin hepsinin ortak paydası; karşılıklı güven, esirgeme ve dayanışmada ve dolayısıyla ilişkilerde lüzumsuz ve yaramaz teşrifattan kaçınma tavrında kendini gösteren mümince kardeşliğe dikkat çekmektir.¹³⁸ Yüce Allah bu âyette güvenilir dost ve arkadaşı yakın akrabayla bir tutmuştur. İbn Abbas ise, dostluğun akrabalık bağından daha kuvvetli olduğunu ifade etmiştir.¹³⁹ Öyle anlaşıyor ki, güven ve samimiyete dayalı böyle bir kardeşliğin tesis edilmesi durumunda, arkadaşının evinden izinsiz yemek yiyebileceği¹⁴⁰ ve istendiği takdirde dostlarla ya da misafirlerle birlikte yemek yiyecek derecede¹⁴¹ bir esneklik ve rahatlık sağlayan İslâm dininin, dar çerçeveli mahremiyet

¹³⁷ Ebû Dâvud, *Libâs* 32; Kurtubî, *el-Câmi'*, XII, 234.

¹³⁸ Esed, *Kur'an Mesajı*, II, 73, (85) no'lu dipnot.

¹³⁹ Kurtubî, *el-Câmi'*, XII, 316.

¹⁴⁰ Kurtubî, *a.g.e.*, XII, 316.

¹⁴¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 171.

kaygılarıyla, tamamen fıtrî bir ihtiyaç ve ulvî gayeyle gerçekleştirilen evlât edinmeye engel olduğunu söylemek çok isabetli bir görüş olmaz. Kaldı ki, sağlıklı bir karakter ve ruh yapısına sahip bir kimse için "evlât" duygusuyla edildiği bir çocuğa ve bir çocuğun da, kendisini ana baba şefkatiyle büyüttmüş olan kimseler için cinsî duygular beslemesi sık rastlanılan bir şey değildir. Böyle olduğu içindir ki, âyet ve hadislerde, evlâtlığa benzer uygulamalardaki mahremiyet konusu, kan ve sıhriyet yakınlığına eşdeğer görülmüştür.

Tabii ki sözünü ettiğimiz mahremiyet, kan bağıyla olan mahremiyet gibi ebedî ve değişmez değildir. Tabîî olmayan ve sonradan oluşan bir husus, tarafların arzusu, tavır ve davranışları ya da farklı şartların meydana gelmesiyle daha sonra ortadan kalkabilir. Öyle bir durumda da güven ve samimiyete dayalı mahremiyet hükümleri de geçersiz olur.

c- Bazı Kurallar

Aile içindeki mahremiyet konusunda bazı kurallar da söz konusudur. Bu kurallar, giyim açısından mahremiyetin sınırına ve bazı özel zamanlarda görüşmeye dairdir.

Nur 24/31'de kadınların zînet yerlerini yanlarında açık bulundurmasının günah olmayacağı mahrem kimseler sayılmıştır. Sözü edilen zînet yerleri ise klasik kaynaklarda, kadının başı ve saçı, boynu, göğüs ve gerdanı, kollarının tamamı, dizlerinden aşağı bacakları olarak sıralanmıştır.¹⁴²

¹⁴² Serahsî, *el-Mebsût*, X, 48; Kâsanî, *Bedâi'*, V, 120.

Kadının ev kıyafeti olarak niteleyebileceğimiz söz konusu giyim tarzını; örf, âdet, evin içindeki fiziksel ve psikolojik şartlar, hatta iklim durumu gibi pek çok unsur belirler. Buna, kadının kendisini maddeten ve ruhen rahat hissedeceği bir giyim tarzı demek mümkündür.

Ailede karı koca birbirlerine bedensel açıdan mutlak helal sayıldıkları için, yalnız kaldıkları zamanlar onlara aittir ve özeldir. Bu zamanlarda aile bireylerinden hiç kimsenin izinsiz olarak yanlarına girmelerine müsaade edilmemiştir.

Bu husus âyette şöyle ifade edilmektedir: *"Ey iman edenler! Ellerinizi altında bulunan (köle ve cariyeleriniz) ve içinizden henüz ergenlik çağına girmemiş olanlar günün şu üç vaktinde; sabah namazından önce, öğleyin soyunup dökündüğünüz vakit ve yatsı namazından sonra yanınıza girmeden önce sizden izin istesinler. Bu üç vakit mahremiyetinizin korunmasız olabileceği vakitlerdir. Bu vakitlerin dışında ne birbirinizin yanına girip çıkmanızda sizin için de onlar için de bir sakınca yoktur. Allah size âyetleri böyle açıklar. Çünkü Allah, doğru hüküm ve hikmetle buyuran mutlak ve sınırsız bilgi sahibidir."*¹⁴³

İzinsiz girilemeyecek vakitlere bakıldığında bunun eşlere özel vakitler olduğu anlaşılmaktadır. Âyette ifade edilen "üç vakit", büyük bir ihtimalle âyetin indiği dönemdeki karı kocanın birlikte yalnız kaldıkları zamanlara atfen belirtilmiş olmalıdır. İzinsiz girme yasağı, eşlerin yalnız kaldıkları her zaman için geçerli kabul edilmelidir.

¹⁴³ Nur 24/58.

Yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde özetlemek gerekirse, nâmahrem olma sakıncasının, evlât edinmeye engel ciddi bir gerekçe oluşturduğunu söylemek çok gerçekçi bir yaklaşım olarak gözükmemektedir. Evlat edinilen çocuk ve evlât edinenler, sözünü ettiğimiz mahremiyet kurallarına uydukları takdirde dinî bir sorun olmayacağını düşünüyoruz.

5- Evlât Edinilen Çocuğun İstismar Edilmesi

İstismar subjektif bir kavramdır; mevcut şartlara, tarafların anlayışlarına göre değişkenlik arzedebilir. Bir yönden bakıldığında istismar gibi görülen bir davranış, diğer yönden bakıldığında tarafların menfaati için gerekli görülebilir. Dolayısıyla salt istismar kaygısıyla böyle bir müessese için olumsuz anlamda kesin bir yargıya varılması gerçekçi bir yaklaşım sayılmaz. Kaldı ki, aynı iddia ailelerin gerçek çocukları açısından da ileri sürülebilir.

Bununla beraber istismar ihtimali her zaman mevcuttur. Buna karşılık alınacak tavır, bir müessesenin varlığına toptan karşı çıkmak değil, vaki olabilecek istismar kapılarını kapatmak, mevcut istismarların önlenmesi yönünde güçlü irade gösterip ciddi çabalar sarfetmektir. Çocuğunu eğitim çağında olduğu halde okula göndermek yerine sokağa salıp fiziği ve psikolojisiyle bağdaşmayan işler yapmaya zorlayan ve akşam eve geldiğinde kazandığı üç beş kuruşu elinden alan aileler istismarın âlâsını yaparken seyirci kalınan bir ortamda, çocuk ihtiyacını giderme ve kimsesizleri sahiplenme gibi ulvî bir amaçla gerçekleştirilen evlâtlık müessesesine istismar edilme gerekçesiyle karşı çıkılması, hukuk diliyle ifade edilecek olursa nesafet kura-

lıyla bağdaşmaz. Eğer daha gerçekçi düşünmek gerekirse, evlât edinilen kimsesiz çocukların, toplumda her zaman bulunabilen şer güçlerin tuzağına düşürülerek istismar edilmesi de bu yolla kısmen engellenmiş olur. Bu ifadelerden, evlât edinilen çocuğun hiç istismar edilmeyeceği anlamı çıkarılmamalıdır. İnsanla ilgili hususlarda yüzde yüzlük kesin bir yargı hiç mümkün değildir. Tabi ki istismarın her çeşidi olabilir. Bunun için alınacak tedbirleri, aşağıda "Bazı Teklifler" başlığı altında izah etmeye çalışacağız.

6- Çocuğun Ruh Sağlığının Bozulması

Bu husus, evlât edinmeye karşı çıkılmasının aklı gerekçeleri içinde en çok ciddiye alınması gerekenlerden biridir. Araştırabildiğimiz kadarıyla modern hukukta da olayın bu yönünün hak ettiği derecede ele alınmadığı anlaşılmaktadır. Yetişkin kimselerin evlât edinilmesinde böyle bir sorun söz konusu olmayabilir. Çünkü, şahıs sonuç olarak bu uygulamaya kendisi onay vermiştir. Oysa küçükler için durum farklıdır. Onlar kararlarını kendileri vermemişler, onların adına hukukî temsilcileri böyle bir karar almışlardır. Türk Medenî Kanunu'nun 309. maddesinin birinci fıkrası, ana babasının rızası alınmayan küçüklerin evlât edinilemeyeceği kabul edilmiştir.

"Bazı Teklifler" bölümünde de ifade edileceği gibi, özellikle küçük yaşta evlâtlık verilen çocuğun psikolojisine özel bir önem verilmelidir. Evlâtlık olarak verilen çocuk, gerçek ana babasından, kardeşlerinden ve akrabalarından koparıldığını öğrendiğinde veya bu durumu yaşayarak hissettiğinde iç dünyasında korkunç çelişkiler, bunalımlar yaşayabilmekte ve hatta gerçek

ailesinin kendisini sevmediği ve istemediği duygusuna kapılarak onlardan nefret edebilmektedir. Bunun sonucu olarak da hırçın, kendisiyle ve çevresiyle uyumsuz, problemlili bir birey olarak bazen çevresine, kendi âilesine ve kendisini evlât edinen aileye sıkıntı ve hatta zarar verebilecek duruma gelebilmektedir. Bu sebeple, evlâtlıkla ilgili yasal düzenlemelerde bu hususa özel bir önem atfedilmelidir.

B- KİMSESİZ ÇOCUKLARIN KORUNMASI

İslâm dininde kimsesiz çocuklarla ilgili hiçbir dinde ve hiçbir öğretilde eşi ve benzeri olmayacak derecede özel ve ileri boyutta hükümler bulunduğunu söylemek mübalâğalı görülmemelidir. Dinin bu hükümlerine hassasiyet gösterilen dönemlerde kimsesiz ve yetimlerle ilgili geniş hukukî düzenlemelerle birlikte uygulamaya yönelik ciddi tedbirler de alınmıştır. Bir hadiste, "*velisi olmayanların velisinin devlet başkanı*"¹⁴⁴ olduğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla kimsesizlerin ve yetim çocukların bakımı ve korunması devlete aittir. Devlet bu görevini kuracağı bakım evleri vasıtasıyla yerine getirebileceği gibi -ki çağımızda bu yönetime sıcak bakılmamaktadır-, bu konuda gönüllü olan ailelere maddî destek sağlayarak, devletin gözetimi altında muhtaç kimselerin bakımını sağlayabilir. Her ne kadar İslâm hukuku evlât edinmeyi kendi hukuk sistemi içine almamışsa da, yukarıda yaptığımız açıklamalar ve aşağıda getireceğimiz teklifler çerçevesinde bu müessesenin, günümüzde bu işleyişin bir parçası olarak görülmesi mümkündür.

¹⁴⁴ Tirmizî, **Nikah** 15; Ebû Davud, **Nikah** 19; İbn Mâce, **Nikah** 15.

Kimsesiz/yetim çocuğun aile ortamında yaşamasının, kendileri için yapılmış bakımevlerinde kalmasından çok daha sağlıklı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Çünkü, hangi tedbir alınırsa alınsın, hiçbir kurum çocuk için sağlıklı bir aile ortamının yerini tutamaz. Günümüzde faaliyet gösteren çocuk bakımevlerinde meydana gelen ve kamuoyuna yansıyan skandallar düşünüldüğünde bu anlayışın haklılık payı artmaktadır. Osmanlı döneminde resmî bir evlât edinme olarak uygulanmış olmasa da, kimsesiz/yetim çocukların bir çeşit mânevî evlât gibi evlerde ailelerin yanında bakım ve gözetiminin yapılarak korunmasının daha çok tercih edilmiş olması, böyle bir anlayışın ürünü olsa gerektir.

Evlât edinmeye dair İslâm dini adına ciddi bir çözüm getirilemediği takdirde, büyük çoğunluğu müslüman olan ve laik hukukun uygulandığı ülkemizde, kimsesiz çocukların korunması konusunda yapılan spekülasyonlarda, fırsat düştükçe İslâm hukuku suçlanmakta, yaşanan hayatın gerçeklerinden yola çıkarak, bilimsel olmayan görüşlerle savunmacı bir tavır benimsenebilmektedir. Oysa olayın temeline, yani evlât edinmeyle ilgili naslara inildiğinde görülmektedir ki, bu konu hakkındaki kısıtlama ve yasaklamalar, nasların kendisinden değil, o nasların yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. Yorumlar ise bağlayıcılığı kesin olmayan görüşlerdir. Bu sebeple kimsesiz çocukların korunmasıyla ilgili olarak, İslâm dininin koyduğu genel prensipler çerçevesinde zamanın, şartların, aklın ve bilimin gereklerine göre yöntemler önerip geliştirmeye İslâm dini adına bir engel bulunmamaktan öte, İslâm dininin bu çözümleri bulup geliştirmemizi emrettiğini söyleyebiliriz.

C- ÇOCUK SAHİBİ OLMA İHTİYACI

Bir insanın sahip olduğu en güzel duygulardan biri ana babalık duygusudur.

Annelik duygusu, kadın psikolojisindeki temel duygulardan biridir. Canlılar içerisinde çok özel bir histir.¹⁴⁵

Bununla beraber evli olan çiftlerden bir kısmı çeşitli sebeplerle çocuk sahibi olamamaktadır. Bazen de her iki eşte de hiçbir sağlık sorunu yokken çocuk sahibi olamayan aileler vardır. Bu, bazı eşler tarafından önemli bir sorun olarak görülmez, birbirleriyle mutlu olabilirken bazı eşler için ciddi bir sorundur. Bunda kişisel, çevresel ve ailevi pek çok faktör rol oynamaktadır.

İslâm hukukçularının konuyla ilgili gözardı ettikleri en temel gerçeklerden birisi çocuğu olmayan ailelerin çocuk edinme ihtiyacının nasıl karşılanacağı hususudur. Oysa neslin devam etmesi düşüncesi bir tarafa, insan fitratının en önemi ihtiyaçlarından biri, kişinin kendine ait bir çocuğunun olmasıdır. Günümüzde çocuğu olmayan insanların çocuk sahibi olabilmek için bazen din ve akıl dışı yollara başvurdıklarını ya da çocuksuz ailelerin çocuğu olması konusunda yapılan bilimsel çalışmaların bütün hızıyla sürdüğünü düşündüğümüzde, bu fitrî ihtiyacın önemi daha iyi anlaşılacaktır. Çocuksuz aile üzerinde kurulan sosyal baskıyı da göz önüne aldığımızda, bu hususun aile bireyleri üzerindeki psikolojik tahribatının daha da ağır olduğu ortaya çıkacaktır.

Çocuk sahibi olamayan aileler, gerekli bütün meşrû ve bilimsel sebeplere başvurdıkları halde olumlu bir sonuç alamamaları halinde, çocuklarının olmamasıyla ilgili öncelikle Allah'a tevekkül etmek durumundadırlar.

¹⁴⁵ Tarhan, Nevzat, **Kadın Psikolojisi**, İstanbul 2005, s. 299.

İnanç sahiplerinin yapması gereken budur. Zira Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Göklerin ve yerin hakimi-yeti yalnız Allah'a aittir. O, dilediğini yaratır; dilediğine kız çocukları bağışlar, dilediğine erkek; yahut (dilediğine) hem erkek hem kız (çocuklar) verir ve dilediğini de kısır yapar; çünkü O, her şeyi bilendir, sınırsız güç sahibidir."*¹⁴⁶ Çalıştığımız konu, kelâmî bir tartışma açmanın yeri olmamakla beraber bu konuda şu söylenebilir: Kısırlık bir biyolojik kusurdur. Bu kusur, Yüce Allah'ın koyduğu ilkeler çerçevesinde oluşur ve bu oluşumda çoğunlukla kulun kendisinin bizzat etkisi bulunmayabilir. Allah'ın dilemesi, şartlar oluştuğunda sonuçların da kendiliğinden oluşacağına dair kuralları koymasındır.

Bununla beraber bu durumdaki ailelere "kaderin buymuş, boyun eğmelisin, içindeki çocuk ihtiyacını, -deyim yerindeyse- bağrına taş basarak susturmalısın, aksi takdirde Allah'a isyan etmiş olursun vs." şeklinde nasihat etmek ise, bu çaresiz insanların en azından hayat sevinçlerini kaybetmelerine yol açmaktan başka bir işe yaramaz. Çocuğu olmayan kimselerin, gerekli tedavi yollarına, hatta dinen mahsurlu görülmeyen sunî metotlara başvurarak ana baba olmaya çalışmaları tabii olmakla birlikte, özellikle sosyal baskılar yüzünden kendilerini ya evlât edinme ya da yaşama sevincini yitirme gibi bir seçimin önünde görmeleri, dinin ilkeleri ve hayat gerçekleriyle bağdaşmaz.¹⁴⁷

¹⁴⁶ Şûrâ 42/49-50.

¹⁴⁷ Aktan, Hazma "Evlât Edinme", *İslâm'da İnanç Ansiklopedisi*, İstanbul, 1997, I, 511.

Diğer taraftan çocuğun olması, her şeye rağmen evlilik için pozitif bir değerdir; var olan sorunların telâfi edilmesini ve evlilik bağlarının güçlenmesini sağlar.¹⁴⁸

İslâm dininin birden fazla evliliğe izin vermesi ya da boşamayı kolaylaştırması suretiyle çocuksuz ailelere bir çözüm yolu sunduğunu söylemek ise asla dile getirilebilecek bir husus olamaz. Bu anlayış, İslâm dini karşıtlarına istismar malzemesi olmanın dışında, İslâm dininin kendisine yapılacak bir haksızlıktır. Çocuğun olmamasıyla ilgili kusur kadında olduğu takdirde, erkeğin ikinci bir evlilik yapmak suretiyle bu probleme çözüm araması, kadına ikinci bir yıkım yaşatacak; kusunun erkekte çıkması halinde hanımının sırf bu gerekçe ile kendisinden boşanmak istemesi ise erkeği en basit ifadeyle psikolojik bir çöküntüye sevk edecektir. Belki de kendinin yetersiz görüldüğü ve aşağılanmış olduğu duygusuna kapılarak kendisine ve çevresine zarar verebilecek hallere düşecektir.

O halde, iyi günde kötü günde bir ve beraber olmaya, sevinçlerini ve hüznlerini birbirleriyle paylaşmaya söz vermiş olan eşlerin bu probleme birlikte ve her ikisinin de mutlu olacağı bir çözüm yolu bulmaları gerekir ki, bu yollardan biri de birlikte evlât edinmektir. Bu durumdaki eşlerin, çocuk özlemlerini giderici meşru olan başka yollar bulmalarına din adına karşı çıkmanın, insan fitratı ve hayatın gerçekleriyle çelişen bir anlayış olacağı kanaatindeyiz.

¹⁴⁸ Tarhan, *Kadın Psikolojisi*, s. 307.

Ü Ç Ü N C Ü B Ö L Ü M
BAZI TEKLİFLER

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BAZI TEKLİFLER

Tarihî süreç, amaç ve ilgili deliller çerçevesinde yapılan genel değerlendirme sonucunda evlât edinme konusunda İslâm dininin, klasik anlayışın aksine, olumsuz bir yaklaşım sergilemediğine dair kanaatimizi izah etmeye çalıştık. Ancak vardığımız bu sonuç, günümüzde işlerliğini sürdüren evlât edinme müessesesinin bütünüyle İslâm dinine uygun olduğu, mevcut hükümlerin yeterli olduğu anlamında asla algılanmamalıdır.

Toplumsal olaylar devamlı kendini yenilediği ve bu olaylar farklı zaman ve şartlarda farklı sonuçlara yol açtığı için hukukun dinamik bir yapısının olması kaçınılmazdır. “*Ezmanın teğayyürü ile ahkâmın teğayyürü inkâr edilemez*”¹⁴⁹ kâidesi bunun en açık hukukî ifade şeklidir. Dolayısıyla yetim/kimsesiz çocukların korunması ve evlât edinme konularında şartlara göre yeni düzenlemelerin yapılması hukukun tabiatı gereğidir.

“Teklifler” bölümünde sunacağımız düşünceler de elbette nihaî hükümler olmayacaktır. Özellikle İslâm dinini ilgilendiren bir konuda böyle bir iddia, haddi aşmak olacağı gibi mânevî vebal altına da sokar. Sonuçta bunlar bir tekliftir ve tartışmaya açıktır. Amacımız, ah-lâkî çöküntü ve ekonomik sıkıntıların hız kazanması sebebiyle sahipsiz çocukların çoğaldığı günümüzde bu soruna çözüm bulunması ve çocuk özlemi çeken ailelere bir çıkış kapısı açılmasına yardımcı olmaktır.

¹⁴⁹ Mecelle md. 39.

Yapılacak teklifler, genel ve evlât edinmeye dair olmak üzere iki ana başlık altında ele alınacaktır.

I- GENEL TEKLİFLER

A- KİMSESİZ ÇOCUKLARA AİLE ORTAMINDA SAHİP ÇIKILMALIDIR

Çocuk için normal ve sağlıklı olan, kendi ailesi içinde yetişip büyümesidir.

Doğumdan kısa bir süre sonra, çeşitli nedenlerle, anadan ayrılıp yatılı yuvalara yerleştirilen bebeklerde gelişim bozuklukları ortaya çıkar. Bu bebekler iyi bakım ve beslenmeye karşın gelişemezler. Boyları ve ağırlıkları yaşıtlarına göre çok geri kalır. Dayanma güçleri azalır; sık hastalanırlar ve hastalıkları ağır geçer. Bebek ölüm oranı, en yoksul ailelerdeki ölüm oranından bile yüksektir.

Beden gelişmesindeki yavaşlıktan başka, bu çocukların daha az ağladıkları, çevrelerine ilgisiz kaldıkları gözlenir. Gülümsemeyi unutmuş gibidirler. Çevrelerine boş bakışlarla bakarlar. İlgi ve uyarmaya geç tepki verirler. Ayrıca bu çocuklar geç yürür, geç konuşurlar. İki yaşına gelip de yürüyemeyen, söz dağarcığı birkaç sözcüğü geçmeyenler çoğunluktadır.

Bebek için gerekli olan, ana ya da onun yerini tutan bir kimseyle sıcak ve sürekli bir ilişki içinde olmaktır. Ana, öz olabilir de olmayabilir de. Önemli olan sevecen, ilgili ve verici bir kimsenin varlığıdır. Bir araştırmada, bir yaşından sonra yuvaya yerleştirilmiş çocuklarla, doğumdan birkaç hafta sonra yuvaya yerleştirilmiş çocuklar karşılaştırılmış; bir yıl analı-babalı bü-

yümüş çocukların, daha uyumlu oldukları görülmüş, buna karşı hiç ana sevgisi görmemiş olanlar çok uyumsuz ve saldırgan bulunmuştur.¹⁵⁰

Çocuklar daha ilk iki hafta içinde annelerinin sesi, görünüşü ve kokularını keşfedip onlarla özdeşim kurarlar. İlk altı ay içinde aralarında bir sinyal sistemi oluşur ve bu sistem karşılıklı gereksinimlere ve doyumlarına cevap verir. Anneden ayrılma durumunda sistem bozulur ve çocuk kendini güvensiz hisseder. Ancak altı aylıktan sonraki ayrılıklar daha travmatik olmaktadır. Yaşamının ilk yılı içinde kurum bakımına alınan ve kurumda uzun yıllar kalan çocukların uyumsuz ve düşük zeka düzeyine sahip oldukları görülmüştür.¹⁵¹

Sosyal hizmet kuruluşlarında toplu bakım söz konusu olduğu için, tek kişi tarafından sağlanan sürekli bir bakım yoktur. Çocuğun özdeşim sağlayacağı ve model alacağı kişi sayısının çok olması ve çalışma düzeni gereği derinlemesine ilişki kuracağı yetişkinin olmaması nedeniyle benlik algılaması düşüktür. Kurumlarda çalışan kişiler çocuklarla yakın ilişki kursalar bile, anne-babanın bire bir kurduğu duygusal ilişkiye benzememesi nedeniyle önemsiz kalmaktadır.¹⁵²

Kurum bakımının sınırlılıkları nedeniyle korunmaya muhtaç çocukların aile, akrabalık ve komşuluk ilişkileri

¹⁵⁰ Yörükoğlu, Atalay, **Çocuk Ruh Sağlığı, Çocuğun Kişilik Gelişimi, Eğitimi ve Ruhsal Sorunları**, İstanbul 2003, s. 47, 48, 49, 50.

¹⁵¹ Erkan, Gönül, **Korunmaya Muhtaç Çocuklar: Çocuk Yuvalarında Bir Araştırma**, Ankara 1995, s. 9.

¹⁵² Karataş, Zeki, "Korunmaya Muhtaç Çocukların Sorunları", **Çocuk Sorunları ve İslâm Sempozyumu**, Rize, 30 Eylül-2 Ekim 2005, Basılmamış Tebliğ Metni, s. 6.

yetersiz olmaktadır. Sosyalleşmeleri sadece kurum içinde gerçekleşmekte, kendi aralarındaki kapalı gruplaşmalarda da çok yönlü arkadaşlık ilişkileri oluşturmamaktadırlar. Bu çocuklar kurum bakımına gelmeden önce çoğunlukla kırsal alandaki ilçe ve köy tipi yerleşim yerlerinde yaşamaktadırlar. Yuva ve yurtlar ise genellikle büyük şehirlerde ve il merkezlerinde bulunmaktadır. Dolayısıyla bu çocuklar sosyal çevreye ve okullarına uyum sağlamakta zorlanmaktadırlar. Sosyal çevrenin bu çocuklara, yuva ve yurt çocukları olmaları nedeniyle ön yargı ile bakmaları, çoğu zaman okullarda dışlanmaları sevgi ihtiyaçlarını daha da arttırmaktadır. Kurum bakımında ise personelin nitelik ve nicelik olarak yetersiz oluşu, yönetim-personel-çocuk ilişkilerinin sağlıklı ve dengeli bir zemine oturtulmaması ve çocukların kendi aralarındaki ilişkilerinin yüzeysel olması kişilik gelişimlerini olumsuz etkilemektedir.¹⁵³

Gelişim psikolojisinin önemli isimlerinden Prof. Dr. Çiğdem Kağıtçıbaşı, kendisiyle yapılan bir röportajda¹⁵⁴ yuva modelinin çocuğun zihinsel ve duygusal gelişimini engellediğini, bu modelin tüm dünyada terk edildiğini söylüyor. Yapılan röportajdaki şu soru ve cevaplar ifade etmeye çalıştığımız gerçeği çok açık bir şekilde teyid etmektedir:

"Soru: Romanya ve Rusya'daki yetiştirme yurtlarındaki vahşet dünya basınına yansıdıktan sonra, Avrupa yaklaşık on yıldır yurt sistemini tartışıyor. UNICEF ve Dünya Bankası'nın Doğu Avrupa'daki yurtlar üzerine

¹⁵³ Karataş, "Korunmaya Muhtaç Çocukların Sorunları", s. 8-9.

¹⁵⁴ Kağıtçıbaşı, Çiğdem, 06.02.2005 Tarihli Hürriyet Gazetesi'nde Kendisiyle Yapılan Röportaj.

danışmanı Dr. David Tobis, 'Elli yıllık tecrübe en iyi yurdun bile çocuğun gelişimini engellediğini gösterdi' demişti. Siz daha radikalsiniz. 'Yurtlar kapansın, çocuklar ailelere verilsin' diyorsunuz. Mümkün mü?

Cevap: 2002'de Profesör Jullian Rutter'ın, Romanya'daki yuvalardan alınıp İngiltere'deki ailelerce evlat edinilen çocuklar üzerinde, 2003'te Profesör Zeanah'ın Romanya'da kurumlarda yaşayanlarla aileleriyle yaşayan çocuklar üzerinde yaptığı araştırmalar şunu gösteriyor: Erken yaşta yuva ortamı çocuğun nöropsikolojik gelişimini örseliyor. Beynin kapasitesini belirleyen sinir ağları 0-3 yaş arasında oluşur. Sevgisizlik stres yaratır, beyinde kortizol üretimini artırır. Kortizol sinir ağının oluşmasını engeller. Dennis'in araştırmasına göre, çocuk 2 yaşından önce yetimhane ortamından çıkıp normal ev ortamına geçerse, normale dönebilir. Rutter ise kritik sürenin ilk 6 ay olduğunu söylüyor. Çocuğun yuvada kalma süresi uzadıkça, zararın telafi imkânı azalıyor.

Soru: Avrupa Konseyi'nin Bulgaristan'a birleşme öncesi direktiflerinden biri de yuvalarda bakılan çocukları hızla azaltacak tedbirler alınması. Yakında aynı talep Türkiye'ye yöneltildiğinde hızlı önlem alınabilir mi?

Cevap: Biz yapmazsak, Avrupa Birliği bu düzenlemeyi zorla yaptıracak. Çünkü dünyada bu tür yuvalar sadece Asya'da, Rusya'da, Doğu Avrupa ve Latin Amerika'da kaldı. Gelişmiş ülkelerde terk edildi. Yuvaya alternatif, çocuğun evde korunması. Bunun üç yolu var: Devlet aileye çocuğu yetiştirecek maddi destek verir, anne babayı sosyal hizmet uzmanlarıyla eğitir ve çocuğun evinde barınmasını sağlar. Uyuşturucu, fuhuş

gibi çocuğun evde barınmasını engelleyici bir durum varsa koruyucu aile bulunur. Kimsesiz çocuğun derhal evlatlık verilmesini sağlar. Türkiye’de de yapılması gereken budur.”

Hiç şüphe yok ki, evlât alınmak bir kurumda ya da yetimhanede yaşamaktan kesinlikle daha tercih edilir bir durumdur.¹⁵⁵

Journal of Family Psychology’de Mart 2002’de yayınlanan bir araştırma sonuçlarına göre evlat edinilmiş çocukların daha az davranışsal ve duygusal problemleri oluyor. Aynı şekilde evlât edinilmiş çocuklar boşanma- dan sonra anne ya da babasının yanında kalan çocuklara göre daha yüksek kendilik değerine (self esteem) sahipler, aile ilişkileri daha iyi ve okul başarıları daha yüksek. Araştırmayı yapan psikolog Robert BAUSERMAN bu araştırmanın boşanma olayından sonra ebeveynlerden birinin yanında kalan çocukların hasta olarak nitelendirileceği anlamına gelmeyeceğini söylüyor.¹⁵⁶

Yuvalarda ve çocuk yurtlarında yaşanan cinsel istismar, şiddet ve hatta ölüme varan insanlık dışı davranışlar ayrı bir araştırma konusudur. Bu hususla ilgili haberlerin yazılı ve görsel basının gündeminden hiç düşmediğini söylemek mübalağalı sayılmaz.¹⁵⁷ Bu se

¹⁵⁵ Erickson, Beth M., **Baba Özlemi**, Trc. Serpil Demirtaş, İstanbul 2004, s. 81.

¹⁵⁶ Bauserman, Robert, “*Child adjustment in joint-custody versus sole-custody arrangements: A meta-analitik review*” **Journal of Family Psychology**, Mart 2002, s. 91-102.

¹⁵⁷ Sadece 2005 yılı içerisinde İzmir Urla ve Malatya çocuk yuvalarında yaşananlarla ilgili haberler tabir caizse buzdağının görünen yüzünü anlatmaktadır. Yuvalarda yaşayan çocukların psikolojisi

bepile korunmaya muhtaç çocukların aile yanında barındırılması önemlidir.

B- KORUYUCU AİLE UYGULMASI GÜÇLENDİRİLMELİ VE YAYGINLAŞTIRILMALIDIR

Normal şartlar altında çocuğun yetiştirilme ve eğitilmesinde birinci derecede yükümlülük aileye, onun olmaması, dağılması veya her hangi bir nedenle görevini yerine getirememesi durumunda ise devlete düşer.

Kimsesiz küçüklerin toplumdan soyutlanarak yuva, kreş ya da benzeri yerlerde bakılıp barındırılması, bunların sadece temel ihtiyaçlarının giderilmesine çalışılması, sosyal hizmet telakkisindeki gelişmeler çocuk sağlığı ve psikolojisi ruhî gelişimi açısından sakıncalı görülmekte, bu kişilerin toplumdan ayrı bir halde rehabilite edilmeleri uygun görülmemektedir.

Buna mukabil bu kesimin aile ortamı içerisine çekilmeleri, doğal aile hayatı içerisinde yaşamaları ile eğitim ve bakımlarının daha iyi olacağı fikri yaygınlık kazanmakta, yurt, yuva ve benzeri müesseselerin işletme sorunları dikkate alındığında bu yaklaşımlar daha da gerçeklik kazanabilmektedir.¹⁵⁸

Devlet korunmaya muhtaç hale gelmiş çocukların bakımını, aldığı koruma tedbirleri ile sağlar. Çocukların sağlıklı şekilde yetişmesi, toplumsal hayata uyum sağlayan, topluma yararlı bireyler olmaları, ancak aile ortamında sevgi, ilgi ve hoşgörü ile büyümeleri ile müm-

ile ilgili olarak bkz. Yıldırım, Fügen, -Erhan, Selahattin, **Beni Doğurma Anne**, Eylül 2004.

¹⁵⁸ Tabanoğlu, Ahmet, "Evlât Edinme ve Koruyucu Aile Müessesesindeki Gelişmeler", **1. Aile Şurası Bildirileri**, Ankara 1990, s.117.

kündür. Bu nedenle aile ortamı içinde yetişmesi mümkün olmayan çocukların devlet tarafından korunması ve aile ortamına denk bir ortamın sağlanması gerekmektedir. Bu amacı sağlayacak koruma tedbiri ise, koruyucu aile bakımındır. Bu nedenle, çocuk gelişiminde ailenin önemine inanan gelişmiş ülkeler kurum bakımını en az sayıya indirip tüm ağırlığı koruyucu aile uygulamasına vermişlerdir.¹⁵⁹

Koruyucu aile; mahkemece hakkında korunma kararı alınan çocuğun sevgi, ilgi ve hoşgörü ile büyümesi ve fiziksel, duygusal, sosyal ve zihinsel olarak sağlıklı gelişip, topluma uyumlu, yararlı bireyler olarak yetiştirilmesini sağlamak amacıyla, geçici veya sürekli, ücretli veya gönüllü olarak aile ortamında bakımını gerçekleştirecek ve öz ana babanın yerini tutacak bir ailedir.¹⁶⁰

Korunmaya muhtaç çocuklar, Cumhuriyet dönemi- ne gelinceye kadar Kur'an hükümlerinin rehberliğinde yardımsever kimselerin kurmuş oldukları "hayrat vakıfları" aracılığıyla gözetilmişlerdir. Ayrıca varlıklı aileler yoksul ailelerin çocuklarını küçük yaşlarda "yanaşma", "ahiretlik", "evlâtlık" ve "besleme" gibi adlar altında yanlarına alıp, bakıp yetiştirmişler, büyüyünce evlendirmiş veya iş gücü sahibi etmişlerdir.

Osmanlı döneminde XIX. yüzyıla gelinceye kadar korunmaya muhtaç çocuklara yönelik çocuk bakımevi türünden bir kurum yoktur. İlk Islahhane'nin kuruluş

¹⁵⁹ Akyüz, Emine, "Çocuğun Güvenliği İlkesi Işığında Korunmaya Muhtaç Çocuklar", **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi**, Ankara 1992, c. XXIV, sy. 2, s. 710.

¹⁶⁰ Serdar, İlknur, "Koruyucu Aile", **Seyfullah Edis'e Armağan**, İzmir 2000, s. 468.

tarihi 1860'tır. Onu Dârüşşafaka, Dârulaceze ve son yıllarda Kızılay takip etmiştir. Bu kurumların gecikmesinin en önemli sebebi, kimsesiz çocukları kurum yerine bir koruyucu aile yanında yetiştirme zihniyetinde aramak gerekir. Vakıflar, öksüz ve yetimleri kendi hanelerinde himaye eden ailelere yüzyıllar boyunca mâlî destek temin etmişlerdir. Böylece çeşitli sebeplerle aile şefkatinden mahrum kalmış bakıma muhtaç çocuklar, katıldığı ailenin öz çocukları ile birlikte bir aile yuvası sıcaklığı içerisinde barındırılmışlardır.¹⁶¹

Çağımızda yaşanan olumsuzluklar karşısında Osmanlı'dakine benzer uygulamalara geçilmesi çağdaş yazarlarca da desteklenmektedir. İsmet Berkan'a ait olan şu sözler bunun örneğidir:

"Yardıma muhtaç çocuklara sivil toplumun yardım etmesinin bir yolu bulunmalıdır. Konunun hassasiyetinin farkındayım ama dünya nasıl yollar bulduysa bizim de bulmamız gerekir diye düşünüyorum."¹⁶²

Sivil toplumun yardım etmesindeki en büyük sâik, hayır yapma ve sevap alma duygusudur. Prof. Dr. Mümtaz'er Türköne bu konuya dikkat çekiyor:

"..Dünyanın hemen her yerinde devlet, bu tür sosyal hizmetleri kendisi yerine getirmiyor. Yardım kuruluşları bu işleri üstleniyor; devlet bu kuruluşlara yardım ediyor ve denetliyor. Hesap yapılmış: Bu işler devlet tarafından doğrudan yapıldığı takdirde maliyet üçe kat-

¹⁶¹ Kurt, Abdurrahman, "Tanzimat Döneminde Koruyucu Aile Müesseseleri", **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, Ankara 1992, s. 557.

¹⁶² Berkan, İsmet, "Çocuk Esirgeme Kurumu" Adlı Köşe Yazısı, 01.11.2005 Tarihli Radikal Gazetesi.

lanıyor, hizmetin kalitesi üçte bire iniyor. Bu yüzden her devlet yardım kuruluşlarını özendiriyor; teşvik ediyor ve her türlü desteği veriyor. Bu yardım kuruluşlarının, dinî kuruluşlar olduğunu hatırlatalım. Çocuklara ve yaşlılara hizmet; bunun için her türlü sıkıntıya ve fedakârlığa katlanmak ve buradan insanî şartlarda hayat alanları yaratmak ancak veya ancak ibadet vecdi ile mümkün... Bu işi ancak, ibadet vecdi içinde hizmet ettiğini düşünen dindar bir insan yapabilir. Nitekim o çok özendiğimiz Batı'da bu işleri rahibeler yapıyor. Bizde ise bu durum kestirmeden bir "rejim sorunu" olarak karşımıza çıkacaktır. Her toplumda var olan dindarlık ve diğer insanlara yardım ederek Allah'a ibadet etme eğilimi; yine her toplumda var olan sosyal hizmet açığını kapatmak için seferber ediliyor. Bizim toplumumuzda ise dindar insanların kimsesiz çocuklara yaklaşması ve yardım etmesi "laikliğe aykırı" bir teşebbüs ve "rejim sorunu" olarak algılanıyor...

Dindarlığın basit ve sade tezahürlerini hemen bir siyasî soruna dönüştürerek mahkûm ediyoruz. Toplumun dindarane bir şekilde giriştiği dayanışma ve yardımlaşma duyguları da bu muameleye tabi tutuluyor. Yurtlarda kalan sabîlerin dışkısına tiksinden dokunabilmek, onların burnunu silmek, bağrına basıp saçını okşamak ve sürekli tebessüm ederek onlara bakabilmek için bir insanın gerçekten dindar olması gerekir. Bir insan ancak Allah katında sevap kazanabilmek için bu fedakârlıklara katlanabilir."¹⁶³

¹⁶³ Türköne, Mümtaz'er, "Tüyü Bitmemiş Yetimin Hakkı" Adlı Yorum Yazısı, 29.10.2005 Tarihli Zaman Gazetesi.

Türkiye’de bir çocuk köyünde yaşanan cinsel taciz olaylarının basına yansması üzerine gündeme gelen konuyla ilgili olarak yukarıda sözü edilen röportaja konuşan Kağıtçıbaşı’nın görüşlerine basın aracılığıyla çeşitli seviyelerde cevap verilmişti. Amerika’da yaşadığını ve konuyla ilgili kendi tecrübelerini paylaşmak istediğini belirten Kadir Gürbüz isimli bir zatin bir basın mensubuna yazdığı mektuptaki ifadeleri¹⁶⁴ dikkate değer nitelikte buluyoruz. Kadir bey mektubunun bir bölümünde şöyle söylüyor:

“Aşağıdaki tecrübemi sizinle paylaşmak isterim:

Uzun yıllardır Amerika’dayım. Burada İslâm Merkezi’nin (Islamic Center of Pittsburgh) müdürlüğünü yapıyorum. Aynı zamanda buranın imamıyım.

Genelde ABD’nin hemen her yerinde ve özellikle benim bulunduğum eyalet Pennsylvania’da yetimhaneler kaldırılmış durumda. Küçük çocukların hepsi koruyucu ailelere teslim ediliyorlar. Özürlü çocuklar ve koruyucu ailelerle geçinemeyen büyük çocuklar ise grup evlerine yerleştiriliyorlar. Çocukları grup evlerine yerleştirmenin asıl sebebi, bakacak koruyucu aile çıkmaması veya çocukların aile yanına gitmek istememesidir.

Ben ve eşim hükümetin eğitim kurslarından geçip “koruyucu aile” olarak kayıt olduk. Şu anda bakımımız altında 10 ve 7 yaşlarında iki tane erkek çocuğu var. Biri üç yıldır bizimle diğeri de iki yıldır. Bu çocukları evlatlık edinme ile ilgili resmî işlemler devam ediyor. Yakında bitecek ve bizim aileye kayıt olacaklar.

¹⁶⁴ Bumin, Kürşat, “Yeni Şafak Okurları Dışında Kimse Tartışmıyor (2)” adlı Köşe Yazısı, 13.02.2005 Tarihli Yeni Şafak Gazetesi.

İslâm dini yetimlere bakmayı çokça vurgulamasına rağmen, Müslüman aileler bu konuda yeterli ihtimamı göstermemektedir. Konuya ilgisizlik ve soğuk kalmak genelde şu problemlerden doğmaktadır:

- Müslümanlar her konuda olduğu gibi bu konuda da İslâmî bir perspektiften hareket etmemektedirler.

- Ayrıca Müslümanlar statik ve klasik fıkıh prensipleri ile hareket edip, fıkıhın dinamik olduğu ve çözümün de zamanın ve mekanın şartlarına göre getirilmesi gerektiği prensibine göre hareket etmemektedirler. Diyanet bile bu konuda tıkanıklık göstermektedir. Eski devirlerde çocukların veya hatta evliliklerin bile merkezi bir kayıttan geçmelerinin şart olmadığı hepimizin malumudur. Diyanet İşleri Başkanlığı yetkilileri zaman ve mekan prensiplerini unutup 'nüfusa geçirilmeden evlatlık edinmeyi' sanki dört asır öncesinden veya uzaydan yeni gelmiş ve toplumun şartlarını bilmeyen birileri gibi tavsiye edebilmektedirler. Çiğdem Kağıtçıbaşı'na 'çağdaş dünyada kabul edilemeyecek bir yaklaşım' dedirten de budur işte..."

Görüldüğü üzere çocuk yuvası modelinin iyi işlemediği, bilim adamları ve aydınlar tarafından ısrarla vurgulanmaktadır. Kanaatimizce devlet bu konuda üç türlü bir uygulama yapabilir:

1- Kendi çocuğuna bakamayacak derecede fakir olan ailelere, çocuk başına yeterli bir ödeme yapmak suretiyle çocukların kendi ailelerinde gözetilip yetişmesine imkân sağlayabilir. Bu durumda yapılan yardımın çocuğa harcanması, ailenin alınan bu yardımı istismar etmemesi için devlet, güçlü bir denetim mekanizması

kurmalı, gerektiğinde çocuğun velâyetini aile içinde çocuk için en uygun kişiye verebilmelidir.

2- Kimsesiz çocuğu, çocuğu bulunsun ya da bulunmasın, bu konuda istekli olan bazı hayırsever ailelerin yanına verilebilir. Toplumda saygınlığı bulunan böyle kimseler her zaman bulunabilir. Bu kimseler hiçbir maddî çıkar düşünmeden bu hizmeti yaparlar.

3- Kimsesiz ya da ailesi tarafından terkedilmiş olan çocuklar, belli bir ücret karşılığında onların bakımına talip olan ailelerin yanlarına yerleştirilebilir. İlk planda böyle bir uygulamanın çıkar hesabına dayalı olduğu için çocuk açısından sakıncalı olduğu düşünülebilir. Ancak bu iş de bir kazanç kapısıdır. Koruyucu ailenin titizlikle seçilmesi, câzip bir ücret tahakkuk ettirilmesi, iyi bir takip ve sağlıklı bir denetimle bu uygulamanın başarılı olması mümkündür. En azından çocuk için, kalabalık bir yuvada barındırılmasından daha elverişlidir.

Bu uygulamalar çocuk reşit oluncaya kadar devam eder. Son iki uygulamada çocukla koruyucu aile arasında nesep ya da başka bir hukukî bağ oluşmaz.

Çocuk yuvalarında sıkça yaşanan olumsuzluklar üzerine "Sosyal hizmetlerde yeniden yapılandırma projesi" kapsamındaki yeni hazırlanan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu yasa tasarısı taslağında bu düşüncelerimizi destekler nitelikte hükümlere yer verilmiştir. Temennimiz, kimsesiz ve bakıma muhtaç çocukların, bugüne kadar yaşanan tecrübeler dikkate alınarak en iyi şekilde sahiplenilmesini sağlayacak yasal tedbirlerin alınmasıdır.

C- EVLÂT EDİNME MÜESSESESİ İYİ İŞLETİLMELİDİR

Evlât edinme müessesesi, kimsesiz çocuklara sahip çıkılması ve onların topluma kazandırılması konusunda büyük önemi haizdir. Bu müessesenin iyi işletilmesi ile kastettiğimiz genel hususları ana hatlarıyla şöyle ifade edebiliriz:

1- Evlât Edinme İle İlgili Sağlıklı Bir Dinî Yorum Geliştirilmelidir

İkinci bölümde geniş olarak anlatıldığı üzere, İslâm dininde evlât edinme meşru görülmemiş, ancak uygulamada çeşitli şekillerde varlığını târîh boyunca sürdürmüş, gelmiştir. Geçmişte, konuyla ilgili alternatif yöntemlerin çeşitliliği, yardımlaşma ve paylaşma duygularının toplum bilincinde yer etmiş olması ve diğer bazı etkenler sebebiyle evlât edinmeyle alâkalı doktrin yönünden yorum ve değerlendirmelere rastlanmamaktadır. Günümüzde bireysel yaşantının artması, toplumsal duyarlılığın azalması, özellikle bir kısım dinî hassasiyetlerin aşınmasından kaynaklanan konu ile ilgili sıkıntılar, klasik anlayışı sorgulamayı zorunlu kılmaktadır. Zira, mevcut sıkıntının toplumsal zemindeki sözünü ettiğimiz gerekçeleri gözardı edilerek, İslâm dini suçlanmaktadır. Meselâ yukarıda sözü edilen röportajda Çiğdem Kağıtçıbaşı, evlât edinme probleminin kaynaklarından birinin, İslâm hukukunun konuya bakışı olduğuna sözünü getirerek şöyle söylemektedir:

"Problemin özüne eğilmemiz gerekir: Sorun, korunmaya muhtaç çocuklara toplumda yeterince önem verilmemesi. İslâm hukuku kan bağlarını esas aldığı

için evlât edinmeyi onaylamaz. Yine de Osmanlı'da yüzyıllar boyu aileler kimsesiz çocukları evlatlık aldı, ev işlerinde kullandı, yaşı gelince evlendirdi. Ama evlatlık ailenin çocuklarıyla eşit hakka sahip değildi. 1926'da Medeni Kanun, evlat edinmeye yasal statü getirirken gelenekten etkilendi. 40 yaşın üzerinde, çocuk sahibi olmayan çiftlere hak tanıdı. Diyanet İşleri Başkanlığı geçmişte yaptığı bir açıklamada nüfusa geçirilmediği durumlarda evlatlık edinmenin sevap olduğunu, miras hakkı verilemeyeceğini ve evlatlıkla evlenilebileceğini belirtiyordu. Bu, çağdaş dünyada kabul edilemeyecek bir yaklaşım."

Aslında bu görüşlerin cevabı dolaylı olarak yukarıda verilmişti. Ancak konunun başında yer aldığı dönemde, bu görüşlerin sahibine doğrudan verilen cevabın, konumuzun başlığı ile ilgili olan bölümünü aktarmak istiyoruz:

"Evlâtlık konusuyla yakın ilişkili olan ebeveyni belirsiz buluntu çocuğun (lakit) hükmü konusunda İslâm hukuk otoritelerinin görüşleri, bu konuda şartlar gerektirdiğinde klasik fikhî yaklaşımın yenilenebileceğine örnektir. Osmanlı ulemasının evlatlık konusundaki esnek yaklaşımı bunun en güzel delilidir. Kur'an'ın "cahilliye tebennisi"ni ilga etmiş olmasını her tür evlatlık edinmenin yasaklığı şeklinde okumayan Osmanlı uleması, şer'an yasak olan "miras" yerine Kur'an'ın bu konudaki genel emirlerine (Meselâ, Nisâ 4/8) dayanarak "vasiyet"i ikame etmiştir.

Bu damar bugünün uleması tarafından daha da geliştirilebilir. Din İşleri Yüksek Kurulu'nun klasik görüşe dayalı açıklaması yerine evlâtlığın "mal ve nesep mah-

rumiyetini" değil, evlatlığın "mağduriyetini önlemeyi" önceleyen bir bakış açısıyla; evlatlık edinenlerin nesep kaydını yasaklamaya vurgu yapmaktan daha çok, ne-sebinin asla gizlenmemesi ve karartılmamasına vurgu yapan ve şer'an yasak olan "miras"ın oluşturduğu güvence boşluğunu vasiyet ile dolduran yeni bir karara ihtiyaç olduğu ortadadır.

İslâm hukukunun bir numaralı kaynağı olan Kur'an'ın konuyla ilgili âyeti Ahzab 4'tür: "*Allah evlatlıklarınızı öz oğullarınız olarak tanımamıştır.*" Burada bir "ilgâ" söz konusudur. İlga edilen ise "cahiliye tebennîsi" adı verilen ve bu ayetin indiği ortamda yapılan evlatlık uygulamasıdır.

Bu âyetten hüküm çıkarılırken hep tek taraflı düşünölmüştür. Bu ilganın altında, zımnen "kimsesiz çocuğun" haklarını, özellikle de malını-mölkünü koruma yönü görölmemiştir. Çünkü o dönemde bu uygulama, sadece iyi niyet ve hamiyet duygularının bir ifadesi olarak değil, aynı zamanda "kimsesiz/yetim" çocuğun mirasını istismarın bir ifadesi olarak da uygulanıyordu. Kur'an'ın, farklı yerlerde farklı vesilelerle yetimin mirasını haksız yere yemeyi yasaklamasının (Fecr 89/19) nedenlerinden biri de işte bu tür geleneksel uygulamalardır."¹⁶⁵

2- Uygulamada Dinî Hassasiyetler Gözetilmelidir

Bu tür bir başlık, laik bir düzende farklı çağrışımlara sebep olabileceği için maksadın açık ve doğru olarak ortaya konması gerekmektedir.

¹⁶⁵ İslâmoğlu, Mustafa, "*İslâm Hukuku ve Kimsesiz Çocuklar (3)*" Adlı Köşe Yazısı, 21.02.2005 Tarihli Yeni Şafak Gazetesi.

Yukarıda ifade edilen görüşler dikkatle incelenip değerlendirildiğinde, evlâtlık konusunda İslâm hukuku açısından dinî dogmalardan söz etmek hayli zordur. O halde, evlatlık uygulaması için, din adına genel geçer bir hükme mevcut kanunlarda yer verilmesi iddiası yersiz olur. Ancak yapılan kanunların, o ülke halkının örf, âdet, din ve kültür değerleriyle uyumlu olması, o kanunların amacına ulaşması açısından son derecede önemlidir.

Evlâtlık uygulaması konusunda özel olarak yapacağımız bazı tekliflerin büyük çoğunluğunun yoruma dayalı olması sebebiyle, kanun koyucuların bunları dikkate alıp almamaları şartlara göre farklılık arzedebilir.

Ancak İslâm dininin “cahiliye tebennisi” olarak ifade edilen uygulamayı kaldırırken açık ve kesin bir ifadeyle “neseb” konusuna atıf yaptığı, özellikle konu ile ilgili hadislerin neseb iddiaları üzerine yoğunlaştığı, üstelik “ilga”nın asıl sebebinin, asılsız nesebe dayalı bir akrabalık tezi ileri sürülerek, yapılan bir evlilik için ileri sürülen geçersizlik iddialarını çürütmek olduğu düşünülürse, “neseb” konusu ayrı bir önem arzetmektedir. Dolayısıyla nesebi belli olan çocukların evlât edinilmesi halinde asıl ailesiyle olan soy bağının korunmasına özel bir önem atfedilmelidir. Belki de konuyla ilgili olarak din adına hassasiyet gösterilecek husus budur. Nitekim Türk Medenî Kanunu’nun 314. maddesinin 5. fıkrası, evlât edinilen çocuğun miras ve başka haklarının zedelenmemesi, aile bağlarının devam etmesi için, geldiği aile kütüğü ile her türlü bağın kurulmasını âmir olması, aynı hassasiyetin çağdaş hukuk için de geçerli olduğunu göstermektedir.

3- Çocuğun Güvenliğı Sağlanmalı ve Güçlü Bir De- netim Sistemi Oluşturulmalıdır

a- Çocuğun Güvenliğı

Çocuğun güvenliğı, yeni yapılan kanunlarda evlât edinmenin temel şartını oluşturmaktadır.

Bir çocuk, her bakımdan güvenliğıne uygun ise ev-
lât edinilebilir. Evlât edinmek isteyen kişiler çocuğun
güvenliğinin korunması için gerekli şartlara yeterli bi-
çimde sahip değillerse bu şartlara sahip başka kişiler
aranır.

Evlât edinmede çocuğun güvenliğı, bedensel ve
ruhsal gelişimi bakımından onun yeterli, fakat eskiye
oranla daha iyi şartlara sahip olabileceğı bir aile çevre-
sine girmekle sağlanabilir. Evlât edinmek isteyen kişi,
çocuğa tam anlamıyla uygun bir eğitim vermeye ehil ve
istekli olmalıdır.

Evlât edinilecek çocuğun ruhsal güvenliğini etkile-
yebilecek bütün hususların aydınlığa kavuşturulması
gerekir. Çocuğun ruh sağlığı büyük ölçüde ana babası
ve kardeşleri ile olan duygusal ilişkilerine bağlıdır. Ço-
cuğun ileride yetişkinlere uyum sağlayabilmesi için, ana
baba ve çocuk arasındaki ilişkilerin sürekli olması gere-
kir. Bu yakın ve sürekli ilişkiler sadece uyumlu bir aile
ortamında bulunabilir. Bu ilişkiler çocuk için örnek teş-
kil eder ve çocuk kendini bunlara göre yönlendirir. Bu
nedenle evlât edinecek kişilerin uygun sınırlar içerisin-
de zamanlarını çocuğun bakım ve eğitimine ayıramaya-
caklarına ilişkin bir tehlike söz konusu olmamalıdır. Ana
babasız ya da ana babası tarafından itilmiş, reddedilmiş
bir çocuğa sürekli ve uyumlu bir yetiştirme ortamı sağla-

ma, onun gelişmesi ve güvenliği için çaba gösterme arzusu evlât edinmenin asıl nedeni olmalıdır.

Çocuğun duygusal ve zihinsel güvenliği, evlât edinecek ana babanın çocuğa verecekleri eğitime bağlıdır. Bu nedenle çocuk yetiştirme ve eğitime yeteneğine sahip olmayan kişilerin evlât edinmelerine hâkim izin vermemelidir.¹⁶⁶

b- Güçlü Bir Denetim Sistemi

Türk Medenî Kanunu'nun 316. maddesine göre; "evlât edinmeye, ancak esaslı sayılan her türlü durum ve koşulların kapsamlı biçimde araştırılmasından, evlât edinen ile edinilenin dinlenmelerinden ve gerektiğinde uzmanların görüşünün alınmasından sonra karar verilir.

Araştırmada özellikle evlât edinen ile edinilenin kişiliği ve sağlığı, karşılıklı ilişkileri, ekonomik durumları, evlât edinenin eğitime yeteneği, evlât edinmeye yönelten sebepler ve aile ilişkileri ile bakım ilişkilerindeki gelişmelerin açıklığa kavuşturulması gerekir."

Kanunda, evlâtlık verilecek ailenin uygunluğunu araştırma görevi verilmekle birlikte, istenen kriterlerin evlât edinen ailede daha sonra devam edip etmediği konusunda bir denetim kurumu ve usûlü vaz' olunmamıştır. Oysa evlât edinenin evlâtlığa karşı velâyetten doğan kanunî yükümlülüklerini hiç yerine getirmemesi, veya ağır şekilde ihmal etmesi, evlâtlığa karşı bir suç işlemesi, onu hukuka ve ahlâka aykırı bir kısım davranışlarda bulunmaya teşvik etmesi, evlâtlığa hakaret

¹⁶⁶ Akyüz, "Evlât Edinmeye İlişkin Uluslararası Sözleşmeler, Çağdaş Hukuk Sistemleri ve Türk Medenî Kanunu", s. 160-161.

etmesi, onun şeref ve haysiyetine aykırı eylemlerde bulunması, utanç verici bir hayat sürmesi, evlâtlığın namusuna saldırıda bulunması, ona hizmetçi muamelesi yapması gibi pek çok uygunsuz davranışlarda bulunması mümkündür.

Evlât edinecek ailenin önceden ciddi şekilde araştırılmasıyla bu tür kötü uygulamaların büyük ölçüde önüne geçecektir. Ancak çocuk için uygun görülen ortamın sonradan değişmesi her zaman mümkündür. Çünkü, özellikle çocuğun küçüklük hali ile yetişkin durumları, ailede farklı algılama ve uygulamalara sebep olabilir. Küçükken duyulan şefkatin yerini, biraz da evlât ihtiyacının tatmin olması ve eldeki nimetin kanıksanması gibi sebeplerle başka duygular alabilir. Yetişkin durumda olan çocuğun emeğinden, enerjisinden, bir kısım becerilerinden ve özellikle de cinsel cazibesinden yararlanma gibi durumlar ortaya çıkabilir. Çok sık olmasa da benzer durumların öz evlât için dahi söz konusu olduğunu basın yayın organlarından öğreniyoruz. Çocukların korumasız olması, ailenin baskı uygulaması ve birtakım sosyal ve psikolojik sebepler bu tür istismarların gereği gibi gün yüzüne çıkmasını da engellemektedir. Olay aile içinde yaşandığı için bu hususla ilgili denetimin çok zor olduğu da bir vakıdır. Ancak bu zorluk mazeret olarak görülmemeli, sosyal hizmet uzmanları ve psikologların bu konuda yöntem geliştirmeleri gerekmektedir ve bu denetim yöntemleri yasal müeyyidelerle desteklenmelidir. Bir denetim yöntemi önerme konusunda kendimizi yetkili görmemekle ve işi uzmanlarına havale etmenin en doğru yol olduğunu belirtmekle beraber, uzmanlarca uygun görülecek ara-

lıklarla ve psikolog nezaretinde evlât edinen aile ve özellikle evlâtlık çocukla görüşme zorunluluğu getirilmesinin, yaşanan olumsuzlukların tespitine yardımcı olacağını düşünüyoruz. Çünkü sıkıntı, olumsuzlukların tespitindedir. Bu sıkıntı giderildikten sonra tedbir alınması daha kolaydır.

II- EVLÂT EDİNME İLE İLGİLİ TEKLİFLER

Evlât edinmenin İslâm dini açısından sakıncalı olmaması için şu hususlara özen gösterilmesi önem arz etmektedir:

A- ÇOCUĞUN ASLÎ NESEBİ MUTLAKA KORUNMALIDIR

“Cahiliye tebennîsi”ndeki ana konunun neseb meselesi olduğu ve âyet ve hadislerde yasaklanan hususun bu merkezde cereyan ettiğini belirtmiştik. O halde evlâtlık müessesesinde İslâm dini açısından öncelikle bu konuda hassas davranılmalıdır.

Konunun üç yönü bulunmaktadır:

1- Nesebi Belli Olmayan Çocuklar

Nesebi belli olmayan bir çocuğun evlât edinilmesi halinde onu evlât edinen ailenin kendi nesebine geçirmesine engel bir durum söz konusu değildir. Buluntu çocuğun nesebe geçirilmesi ya da nesebi belli olmayan bir çocuğun kendi çocuğu olduğuna dair ikrar ile ilgili hükümler, bu konu içinde geçerli görülebilir. Ancak bu uygulama hukukî olarak geçerli olmakla birlikte, İslâm dininin neslin karışmaması ile ilgili önemli bir amacı dikkate alındığında, bunun çok uygun olduğunu dinen söylemek zordur. Ailedeki diğer fertler ve çevredeki

diğer insanlar bu yapay nesebi bildiklerinden, çocuk büyüdüğünde gerçeği bir şekilde öğrenecektir. Dolayısıyla başkasının bildiği gerçeği, çocuğun kendisinden saklamak ahlâkî ve çocuk psikolojisi açısından doğru olmadığı gibi, gerçekçi bir yaklaşım da değildir. Doğru olan, nesebe geçirilmiş olsa dahi o çocuğun kan bağı ile o aileye bağlı olmadığıнын, başta çocuk olmak üzere herkes tarafından bilinmiş olmasıdır.

2- Nesebi Belli Olan Çocuklar

Türk Medenî Kanunu'nun 314. maddesinin 3. ve 4. fıkraları şöyledir:

"Evlâtlık küçük ise evlât edinenin soyadını alır. Evlât edinen isterse çocuğa yeni bir ad verebilir. Ergin olan evlâtlık, evlât edinilme sırasında dilerse evlât edinenin soyadını alabilir.

Eşler tarafından birlikte evlât edinilen ve ayırt etme gücüne sahip olmayan küçüklerin nüfus kaydına ana baba adı olarak evlât edinen eşlerin adları yazılır."

Bu hükümler, yürürlükten kaldırılan Türk Medenî Kanununun 257. maddesi ile yaklaşık olarak aynıdır. Bu kanun esas alınarak yapılan Yargıtay içtihatlarında, evlât edinilen çocuğun aynı zamanda öz ailesinin soyadını taşıyamayacağına hükmedilmiştir.¹⁶⁷ Ancak yine Yargıtay, haklı sebeplerin varlığı sebebiyle, meselâ, evlât edinilmiş bir kişinin, evlâtlık soyadı ile eski soyadının köy halkı ve arkadaşları arasında karışıklığa yol

¹⁶⁷ 2. HD. 5.2.1987 T.E: 1130, K: 748. (Uyar, Talih, **Türk Medenî Kanunu -Gerekçeli-İçtihatlı-**, Ankara ty., III, 3228).

açtığı iddiasıyla açtığı davanın reddedilmesi üzerine yaptığı temyiz başvurusunu haklı bulmuştur.¹⁶⁸

Kanundaki bu ifadelere rağmen evlâtlık fûru' olması açısından asıl ana babasına tâbidir. Evlatlığın babalık veya analığının tâbiyetini alamayacağı, kanunen fûru' hükmünde olmaması ile kesin delilini bulur. Kan esasına göre tâbiyet izafesi ancak fûru'lar için vârittir.¹⁶⁹ Aslında evlâtlık, öteden beri, mevcut olan hukukî anlayışa göre kendi öz ismini zâyi etmez. Yeni aldığı soyad daha çok çift bir ismin oluşmasına yol açardı. Bu çift ismin oluşmasında Fransız hukukuna göre evlâtlığın kendi ismi, Alman hukukuna göre ise, evlât edinme suretiyle kazandığı ismin başa alınması gerekir. İsviçre sicil uygulaması, böyle çift ismi tanımamıştır. Buna rağmen İsviçre âdetleri bunu kullanmaktadır.¹⁷⁰

Türk Medenî Kanunu 314/II'ye göre evlâtlığın kendi ailesindeki mirasçılığının devam edeceği, 314/V'e göre, miras ve başka hakların zedelenmemesi, aile bağlarının devam etmesi için geldiği aile kütüğü ile her türlü bağın kurulmasını âmir olması, İslâm hukuku adına dile getirdiğimiz nesep kaygısını izale edecek niteliktedir. Anlaşıldığı kadarıyla, asıl soyadını taşıyamama kuralı İsviçre tatbikatının tesiriyle olmuştur. Kanunun ruhunda evlâtlığın öz ailesiyle olan bağın sürdürülmesi esası mevcuttur. Günümüzdeki evliliklerde kadının istediği takdirde kızlık soyadını da kullanabildiği göz önüne alı-

¹⁶⁸ 6.HD. 17.1.1980 T.E:1979/6414, K: 207. (Uyar, **Türk Medenî Kanunu**, III, 3236).

¹⁶⁹ Berki, "Türk Hukukunda Evlât Edinme ve Evlâtlığın Mirası", s. 13, (20) no'lu dipnot.

¹⁷⁰ Arcak, Ali, **Evlât Edinme**, Tarsus 1957, s. 57, (67) no'lu dipnot.

nırsa, evlâtlık konusunda da böyle bir uygulamaya gidilerek pratik bir fayda sağlamak ve gereksiz endişeleri gidermek mümkündür.

3- Çocuğa Gerçeğin Anlatılması

Nesebin korunması meselesinde en önemli ve öncelikli hususlardan birisi de çocuğa gerçeğin anlatılmasıdır. Bu, çocuğun en temel haklarından biridir. Ancak bunun nasıl ve ne zaman anlatılacağı konusu farklı bir uzmanlık alanını ilgilendirmektedir. Biz de sözü konunun uzmanlarına bırakıyoruz:

“Çocuğa, evlat edinildiği ne zaman söylenmeli?

3-4 yaşlarından sonra evlat edinilen çocuklar genellikle bunu hatırlar. Bu sebeple çocuğa öz anne babasını unutturmamak gerekir. Çocuğa yeterli sevgi ve ilgi gösterildiğinde çocuk hem öz anne ve babasını sevgiyle hatırlayacak, hem de yeni anne babasına büyük bir sevgi ve takdir hisleri ile bağlanacaktır. Bir çocuk gereken ihtimam, özen gösterilip her türlü ihtiyacı karşılandığında beraber büyüdüğü çocuklarla kıyaslanmayıp ayırım yapılmadan, şımartılmadan ve hoşgörülle yetiştirildiğinde bunun için gereken sevgiye bol bol sahiptir. Çok küçük yaşta evlat edinilen çocuklar için durum biraz farklıdır. Onlara kendilerinin öz anne babası olmadığının ne zaman söyleneceği konusunda değişik görüşler vardır.”¹⁷¹

¹⁷¹ Artır (Teymur), Fârîka, “*Evlat edinilen çocuk sevgiyle büyürse gerçeği kolay kabullenir*” Adlı Yazısı, 11.05.2004 Tarihli Zaman Gazetesi.

"Her Şeyden 6nce, 6ocuğa 6z ana baba olmadıkları nı s6ylemek, d6nyanın en acımasız işi gibi gelir. Ger6eği 6ęrenince, 6ocuğun yaralanacağından, yıkılacağından 6ekinirler. Buna hakları olmadığını d6Őş6n6rlar. Ayrıca 6ocuğun kendilerinden soğuyacağından, onlara ana baba gibi bağlanamayacağından 6rkerler. Onlar bu korkularında haksız değillerdir. Ancak g6rmezden geldikleri bir ger6ek daha vardır: 6ocuk ger6eği, nasıl olsa bir g6n baŐkalarından 6ęrenecektir. KomŐular, komŐu 6ocukları, tanıdık ve bildikler, bu acı ger6eği 6ocuğa er ge6 ileteceklerdir. Kimi bunu k6t6l6k olsun diye, kimi de d6ŐŐ6ncesizlikten yapacaktır. Sonunda 6ocuk, en hazırlıksız anında ger6eği 6ęrenecek, başına taş d6Őm6Ő gibi olacaktır. O zaman tepkisinin ne olacağını kestirmek zordur. Bu durumlarda kimi ana babalar ger6eği saklamakta direnirler ya da utanılacak bir su6 gibi ger6eği doğrulamak zorunda kalırlar. Bunları 6nlemenin tek ve doğru yolu, 6ocuğa ger6eği yasal ana babanın s6ylemesidir. B6t6n d6nyada toplumsal 6alıŐmaların benimsediği ve uyguladığı ilke budur.

Ger6eği s6ylemenin en uygun yaşı var mıdır? Vardır. 6ok k666k 6ocuklara ilk beş yıl i6inde bu konuyu a6mak sakıncalıdır. Ergenlik 6ağında ise gencin tepkisi kestirilemeyeceği i6in, o yaŐları da seğmemek doğru olur. Altı yaş ile on yaş arası en uygun yaŐlardır. Hem 6ocuk durumu anlayacak kadar b6y6m6ŐŐ, hem de ana babadan soğumayacak kadar onlara bağlanmışır.

Ger6eği a6ıklama işini, ana ve baba birlikte yapmalıdır. 6ocuğun sorularına a6ık ve doğru yanıtlar vermeli, tepki g6sterebileceğini de beklemelidirler. Ama 6ocuğun tepkisi, hi6bir zaman bu ger6eği baŐkalarından

duyması gibi örseleyici olmayacaktır. Çocuğu en çok yatıştırıcı yaklaşım şudur: "Biz senin öz anan baban değiliz ama seni öz çocuğumuz gibi seviyoruz. Çünkü bir çok çocuk içinden seni seçtik.!" Çocuğun kendi öz ana babasıyla ilgili soruları da dosdoğru yanıtlanmalıdır. Ana ve babadan biri sağ ise bunu çocuktan gizlememelidir. Çocuk isterse, ana veya babasını görmesi sağlanmalıdır. Bu davranışlar, sanıldığıının tersine, çocuğu yasal ana babadan uzaklaştırmaz; daha çok bağlar.

Çocuk Ruh Sağlığı Bölümümüze danışmaya gelen bu durumdaki eşler, gerçeği açıkladıklarında, çocuktan korktukları tepkinin gelmediğini sevinerek anlatmışlardır. Üstlerinden büyük bir yükün kalktığını, çocukla ilişkilerinin daha sağlıklı bir yola girdiğini söylemişlerdir. Ancak ülkemizde yasal ana babaların çoğu işi oluru- na bırakıp, sıkıntılı bir gizliliği yeğ tutarlar. Gerçeği dolaylı yollardan öğrendiğinde, çocuğun dünyasının yıkılacağını, kendilerinin de onunla birlikte acı çekeceklerini düşünmek istemezler."¹⁷²

B- EVLÂT EDİNMEDE ÇOCUĞUN YARARI ESAS ALINMALIDIR

Evlât edinmenin aslî ve en önemli iki amacı vardır: Kimsesiz çocukların korunması ve evlât özleminin giderilmesi. Birinci amaç, ikinci amaca nispetle daha genel olduğu ve toplumu ilgilendirdiği için, daha fazla önem arzetymekte ve son yıllarda yapılan hukukî düzenlemelerde çocuğun beden ve ruh sağlığının korunmasına ağırlık verilmektedir.

¹⁷² Yörükoğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı*, s. 278-279.

Bu genel çerçeve içerisinde şu hususlara öncelik tanınmasının gerektiğini düşünüyoruz:

1- Küçük, Nesebi Belli Olmayan ve Kimsesiz Çocuklara Öncelik Tanınmalıdır

Evlât edinilecek çocuğun küçük, nesebsiz ve sahip-siz olmasının, evlât edinme müessesesinin amaçları doğrultusunda ve sağlıklı işlemesi bakımından en elverişli uygulamalardan biri olduğunu söylemek mümkündür. Zira, hem toplumsal bir yarar sağlaması, hem de çocuk ve onun öz ailesi ile evlât edinen aile arasında çıkması muhtemel hukuksal problemlerin azlığı, böyle bir uygulamanın öncelikli olmasına haklılık kazandırmaktadır.

Esasen bu düşünce son zamanlara kadar çağdaş hukuk sistemlerinde kanun hükmü olarak yer almıştır. Evlâtlığın küçük olması esası, 1929 İngiliz Adaption of Children Act, 15 Mart 1925 Kanada Kanunu, Amerika Birleşik Devletleri'nin rüşt kanunları, 1928 Meksika kanunu, 1927 Sovyet Aile Kanunu bu esası ihdas etmiştir. Bu kanunlardaki düşünce, evlât edinmeyi hukuken eşit iki tarafın yaptığı akit olarak kabul etmek değil, bilakis çocuğu ve bilhassa kimsesiz çocuğu himaye altına almaktır. Bu noktayı dikkate alan Québec eyaleti, kanunu daha fazla genişleterek evlâtlığın sadece küçük olmasını değil, aynı zamanda nesebi sahih olmayan bir çocuk olmasını veya asıl ana ve babasının kendisine bakamayacak bir halde bulunması şartını da koymuştur. Küçüklere olduğu gibi reşitlere de evlât edinilmek imkânlarını veren diğer sistemlerde dahi aynı düşüncenin izleri görülmektedir. 13 Temmuz 1933 Polonya kanunu, 7 ilâ 12 yaş arasındaki küçüklerin evlât edinmelerini

özel kayıtlar altına almıştır. 1939 Fransız Aile Kanununa göre ise evlât edinme yolu ile tanıma, ancak 5 yaşından küçük ve ana ve babası belli olmayan veya kim-sesiz olan çocuklar hakkında uygulanabilir bir durumdur.¹⁷³

Günümüzde kitle iletişim araçlarının çok gelişmesi sebebiyle, çok kısa sürede dünyanın dört bir köşesinde olan hadiselerle ilgili bilgiler kolayca elde edilmektedir. Deprem, sel, fırtına, tayfun ve tsunami gibi doğal âfetler sonucunda binlerce çocuk yalnız ve korumasız kalmaktadır. Bu çocukların dinî, ticarî ve siyasî bir kısım istismar grupları tarafından sahiplenilmeye çalışıldığı yazılı ve görsel basına yansımaktadır. Sorumluluk bilincinde olan Müslümanların bu durumdaki çocukları sahiplenmeleri bir insanlık görevi olmalıdır. Evlat edinmek için bu çocuklar bir fırsattır. Konunun uluslararası hukuk boyutu ile ilgili normlar da mevcuttur.¹⁷⁴

2- Yakını Bulunan Çocukların Evlât Edinilmesinde Hassas Olunmalıdır

Bazı çok çocuklu aileler, maddî imkânsızlıklardan veya çocukları olmayan yakınlarının ve dostlarının ısrarlarından dolayı bazı çocuklarını evlatlık olarak vermektedirler. İster ihtiyaçtan isterse hatırdan dolayı yapılan bu uygulamanın evlâtlık verilen çocuk açısından ciddi sakıncaları olmaktadır.

¹⁷³ Aras, Ferzan Arif, *Türk Hukukunda ve Mukayeseli Hukukta Evlât Edinme*, İstanbul 1945, s. 42-43.

¹⁷⁴ Geniş bilgi için bkz. Klinkhardt, Horst, "Yabancı Evlât Edinme Kararlarının Tanınması", trc. Ahmet Cemal Ruhi, *Hayri Domanıç'e 80. Yaş Günü Armağanı*, İstanbul 2001, II, 999-1013.

Bir insanın biyolojik anne babası hayatta ve sağlıklı-
lıyken onlar tarafından büyütülmesi şüphesiz en tabii
hakkıdır. Öz ana babaları hayattayken, çocuk sahibi
olamayan, yakın akrabalarına evlâtlık olarak verilen
çocukların çoğu, ileriki yıllarda bunu öğrendiğinde ken-
dilerini büyüten anne babalarını çok sevdikleri halde öz
anne babalarının bu davranışını bir türlü anlayamayıp
içerlemekte ve buna bağlı olarak "güven eksikliği",
"değersizlik duyguları" ve "anne babalıkta sorunlar"
gibi problemlere yol açabilmektedir.

Elbette çocuk sevgisini tatmak her insanın hakkıdır
ve bunun en tabii, en az probleme yol açacak şekilde
yapılması esastır. Anne baba sevgisinden mahrum,
anne babasını kaybedip yakınları tarafından da bakıl-
mayan pek çok kimsesiz çocuk vardır. Aslında kişi anne
babasının ölümüne, ona sevgi ve şefkat gösterecek
güzel bir şekilde bakacak büyükler olduğu takdirde
mükemmel bir şekilde uyum gösterebilir.

Anne babanın her ikisi hayatta olmadığı zaman;
çocuğa önce anneanne veya babaannenin bakıp, teyze,
hala, amca ve dayı gibi yakınların yakın irtibatta olup
"anne baba modeli" olması önemlidir. Çünkü çocuk ve
gençler genç "anne baba modeline" de ihtiyaç duymak-
tadır. Çocuğun kan akrabaları yoksa bakımını diğer
yakınlarının üstlenmesi uygundur. Bununla beraber
çocuğu evlât edinecek kişilerin buna hem ekonomik
olarak hem de psikolojik olarak hazır olması önemlidir.
Kendi çocuklarından başka bir yavrunun bakımını üst-
lenmek gerçekten ciddi sorumluluk isteyen bir durum-
dur. Evlât edinen kişinin bu önemli vazifeyi yerine geti-
rebilmesi için diğer aile büyüklerine de önemli görevler

düşmektedir. Anne babasından uzak olan yavrunun kan akrabalarına ekonomik ve sosyal destek vermek, sorumluluklarını paylaşmak, çocuğun daha sağlıklı büyüyüp gelişmesini mümkün kılmaktadır.

Çocuğun birinci dereceden yakın kan akrabalarından uygun anne baba adayı bulunamazsa çocuk sahibi olmayan bir akraba ve hatta akraba olmayan bir kişi elbette en uygun anne baba adayı olabilir.¹⁷⁵

3- Diğer Bazı Hususlar

Günümüz hukukunda, evlât edinilecek çocuğun yaşı ve evlât edinen aileyle olan yaş farkı, ailenin çocuk-suz olup olmamama şartı, evlâtlığın mirasçılığı, evlâtlık ilişkisinin sona erdirilmesi gibi evlâtlıkla ilgili pek çok hüküm bulunmaktadır. Bu hükümler doktrin olarak tartışılmış ve bu tartışmalar hâlâ sürmektedir. Mukayeseli hukuk çalışmalarına bakıldığında bu hükümlerin önemli farklılıklar arz ettiği dikkati çekmektedir. Yeri geldiğinde sıkça ifade edildiği gibi, bu müessese ile ilgili hükümler, çocuk yararı doğrultusunda yoğunlaşarak gelişmekte ve hukukî düzenlemeler bu yönde ağırlık kazanmaktadır. Konuyu İslâm hukuku açısından bir kavram ve müessese olarak değerlendirmeye çalıştığımız için, uygulamanın detaylarındaki bu tür tartışmalara girme gereği görmüyoruz. Çağdaş hukukun bu hususlardaki hükümleri, evrensel hukuk değerleri açısından önemlidir ve İslâm hukukunun bu değerler ile büyük ölçüde bir problemi yoktur.

¹⁷⁵ Artır (Teymur), Fârîka, “*Evlat edinilen çocuk sevgiyle büyürse gerçeği kolay kabullenir*” Adlı Yazısı, 11.05.2004 Tarihli Zaman Gazetesi.

SONUÇ

Hukuk uygulanarak gelişen bir kurumdur. Uygulanarak gelişen ve oluşan hükümler büyük ölçüde uygulandığı dönemin ihtiyaçlarını karşılar. Sonraki zamanlar için bu hükümler, hukuk felsefesi açısından uygulama örnekleri olarak kabul edilir.

Bu husus İslâm hukuku açısından da çok farklı değildir. Hz. Peygamber'in vefatından çok kısa bir süre sonra, genişleyen İslâm coğrafyasındaki değişik şartlar gereği yapılan içtihatlar ve farklı uygulamalar İslâm hukuk tarihinde azımsanmayacak derecededir.

İncelemeye çalıştığımız evlât edinme müessesesi İslâm târihi içerisinde, özü itibarı ile kısmen bu genellemenin dışında kalmıştır. Bunun en önemli sebebinin, bu müesseseye ihtiyaç duyurmayacak dinî ve örfî farklı uygulamaların mevcudiyeti ve bunların sağlıklı işletilmesi olduğunu söylemek mümkündür. Ancak buna rağmen özellikle Osmanlı toplumunda üstü örtülü bir evlâtlık müessesesi varlığını sürdürmüştür.

Günümüzde, kimsesiz çocukların korunması ile ilgili yaşanan bazı sıkıntılar sebebiyle İslâm hukukunun konuya olumsuz bakışı eleştiri sebebi olmaktadır. Oysa, İslâm dininin bu müesseseye ihtiyaç duyurmayacak insanî ve ahlâkî değerlerinin yozlaştırılmasına seyirci kalınması, hatta toplumun bu yönde doğrudan veya dolaylı olarak teşvik edilmesi karşısında sessiz kalanların ya da buna destek verenlerin böyle bir eleştiriye haklarının olmaması gerekir.

Bununla birlikte yaşanan sıkıntılara İslâm hukukunun kayıtsız kalması düşünülemez. İnsanın dünya ve âhiret mutluluğunu gâye edinen bir din olan İslâm'ın ana kaynaklarının, toplumu yakından ilgilendiren böyle bir problemin çözümü hususunda da yeterince esnek, verimli ve elverişli olduğu söylenebilir.

İslâm'da evlât edinmeyi yasaklayan âyet ve hadislerin; "câhiliye tebennisi" olarak bilinen, tamamen kişisel veya kabilevî çıkarlara dayalı, insan fitratına aykırı ve yapay bir müesseseyi kaldırmayı amaçladığının öncelikle belirtilmesi gerekmektedir. Bu yasağın ifade ettiği anlam ise; nesep, yani soy bağının ancak kan, evlilik ve süt akrabalığı yoluyla kurulabileceği, bunların dışındaki yapay yolların hiçbir hukukî niteliğinin bulunmayacağıdır. Aksi takdirde, İslâm dininin beş ana amacından bir olan neslin korunması ciddi şekilde tehlikeye düşmüş olacaktır. Müfessirler ve İslâm hukukçuları yasağı bu merkezde değerlendirmek yerine, müessesenin bütünüyle ilgâ edildiği şeklinde yorumlamışlardır. Târih içinde, evlât edinme müessesine ihtiyaç duyurmayacak anlayış ve uygulamaların müslüman toplumlarda yaygın bir şekilde mevcut olması, İslâm âlimlerinin bu yorumlarının sorgulanmasına ihtiyaç duyurmamıştır.

Günümüzde evlât edinme müessesesi, korunmaya muhtaç çocukların himayesi ve ailelerin çocuk sahibi olma ihtiyacını tatmin etmek gibi iki önemli insanî amaca dayanmaktadır. Özellikle birinci husus, toplumu çok yakından ilgilendirdiği için ayrı bir önem taşımaktadır.

İnsanî ve ahlâkî değerlerin yozlaşması sebebiyle günümüzde binlerce çocuk, çocuk yuvalarında sevgisiz,

sokaklarda sahipsiz bir hayat sürmektedir. Bu çocukların bir aileye kavuşarak bedensel, zihinsel ve ruhsal olarak sağlıklı bir ortamda yetişmesi için onlara imkân sağlanmasına İslâm dini adına karşı çıkmak, yanlış bir anlayış olmanın ötesinde, manevî sorumluluk getirecek bir yaklaşım olacaktır. İslâm dininin konuyla ilgili endişelerini telâfi edecek tedbirlerin alınması, gerekli yasal düzenlemelerin yapılması ve güçlü bir denetim mekanizmasının kurulmasıyla bu müessesenin hayata geçirilmesine bir engel bulunmadığını düşünüyoruz.

Evlât edinmenin yasaklığına dair ileri sürülen deliller dikkatle incelendiği, İslâm dinin evrensel amaç ve değerleri dikkate alındığı takdirde, araştırmacılar için bu sonuca ulaşmak kolay olacaktır.

BİBLİYOGRAFYA

Ahmed ibn Hanbel (241/855), *el-Müsned*, İstanbul 1981.

Akıntürk, Turgut, *Aile Hukuku*, Ankara 1996.

Aktan, Hamza, "Evlât Edinme", *İslâm'da İnanç Ansiklopedisi*, İstanbul 1997.

Akyüz, Emine, "Çocuğun Güvenliği İlkesi Işığında Korunmaya Muhtaç Çocuklar", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, c. XXIV, sy. 2, Ankara 1992.

_____, "Evlât Edinmeye İlişkin Uluslararası Sözleşmeler, Çağdaş Hukuk Sistemleri ve Türk Medenî Kanunu", *Hamide Topçuoğlu'na Armağan*, Ankara 1995.

Altuğ, Yılmaz, "Türk ve Birleşik Amerika Devletleri Hukuklarında Evlât Edinme Üzerinde Bir İnceleme", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, c. XXII, sy. 1-4.

Âlûsî, Ebu'l Fadl Şihabuddin es-Seyyid Mahmud (1270/1853), *Ruhu'l-Meânî fi Tefsiri'l-Kur'an'il-Azîm ve's-Seb'î'l Mesânî*, Beyrut, ty.

Aras, Ferzan Arif, *Türk Hukukunda ve Mukayeseli Hukukta Evlât Edinme*, İstanbul 1945.

Arcak, Ali, *Evlât Edinme*, Tarsus 1957.

Arık, Fikret, "Evlât Edinme Bakımından Türk ve İsviçre Doktrin ve Tatbikatı Arasında Bir Mukayese", **Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi**, sy. 2, İstanbul 1959.

Arsal, Sadri Maksudi, **Türk Tarihi ve Hukuk I**, İstanbul 1947.

Arsebük, Esat, **Medenî Hukuk**, Ankara 1940.

Ataay, Aytekin, **Medenî Hukukta Evlât Edinme**, İstanbul 1957.

Ateş, Süleyman, **Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri**, İstanbul 1997.

Ayan, Nurşen, "Evlât Edinmenin Hükümsüzlüğü ve Sona Ermesi", **Halil Cin'e Selçuk Üniversitesinde 10. Hizmet Yılı Armağanı**, Konya 1995.

Aydın, M. Akif, **İslâm-Osmanlı Aile Hukuku**, İstanbul 1985.

_____, "Evlât Edinme", **DİA**, c. XI, Ankara 1995.

Aynî, Bedruddin Muhammed b. Ahmed el- Hanefî (855/1451), **Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahihî'l-Buhârî**, Matba-i Âmire, ty.

Bauserman, Robert, "Child adjustment in joint-custody versus sole-custody arrangements: A meta-analitik review" **Journal of Family Psychology**, Mart 2002, s. 91-102.

Berki, Şakir - **Hâmidî**, Hayrullah, **İslâm Hususi Hukukunun Ana Prensipleri "Kur'an'da Hukuk"**, Ankara 1962.

Berki, Şakir, "Evlât Edinmede Miras", K. Fikret Arık'a Armağan, Ankara 1973.

_____, "Türk Hukukunda Evlâd Edinme ve Evlâdlı-
ğın Mirası", **Ankara Üniversitesi Hukuku Fakültesi**
Dergisi, c. IX, sy. 3-4, y.1952.

Bilmen, Ömer Nasuhi (1971), Hukukî İslâmiyye
ve İstilahâtı Fıkhiyye Kamusu, İstanbul 1968.

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil
(256/870), **el-Câmiu's-Sahih**, İstanbul 1981.

Cassâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî
(370/980), **Ahkâmu'l-Kur'an**, Beyrut 1405.

Cevad Ali, el-Mufasssal fî Târîhi'l-Arab Kable'l-
İslâm, Bağdat 1993.

Çağatay, Neşet, İslâm Öncesi Arap Tarihi ve
Cahiliye Çağı, Ankara 1982.

Çiftçi, Adil, Fazlurrahman ile İslâm'ı Yeniden
Düşünmek, Ankara 2001.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrah-
man (255/868), Sunenu'd-Dârimî, İstanbul 1981.

Davudoğlu, Ahmet, Sahih-i Müslim Tercüme
ve Şerhi, İstanbul 1977.

Doğanay, Ümit - Feyzioğlu, Necmettin, Medenî
Hukuk Dersleri, İstanbul 1966.

Ebû Dâvud, Süleyman b. El-Eş'as es-Sicistânî
(275/888), **Sunenu Ebî Dâvud**, İstanbul 1981.

Erbay, Celâl, İslâm Hukukunda Küçüklerin
Himayesi, İstanbul 1998.

Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1998.

Erickson, Beth M., *Baba Özlemi*, trc. Serpil Demirtaş, İstanbul 2004.

Erkan, Gönül, *Korunmaya Muhtaç Çocuklar: Çocuk Yuvalarında Bir Araştırma*, Ankara 1995.

Esed, Muhammed, *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*, trc. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İstanbul 1999.

Fazlurrahman, Ana Konularıyla Kur'an, Ankara 1998.

Feyzioğlu, Necmettin, *Aile Hukuku*, İstanbul 1986.

_____, Necmettin - Doğanay, Ümit, *Medenî Hukuk Dersleri*, İstanbul 1966.

Gönensay, A. Samim, *Medenî Hukuk*, İstanbul 1940.

Gören, Zafer, "Koruyucu Aile", *Seyfullah Edis'e Armağan*, İzmir 2000.

Günaltay, Şemsettin, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, Sadeleştirenler: M. Mahfuz Söylemez-Mustafa Hizmetli, Ankara 1997.

Gürkan, Ülker, "Evlât Edinme ve Beslemelerin Hukukî Durumu", *Türk Hukuku ve Toplumuna Üzerine İncelemeler*"den Ayrı Basım, Ankara 1974.

Hamid Ebû Zeyd Nasr, *İlahi Hitabın Tabiatı*, tercüme: Mehmet Emin Maraşlı, Ankara 2001.

İbn Âşûr, Muhammed Tâhir, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Tunus ty.

İbn Haldun (809/1406), *Mukaddime*, çeviren: Halil Kendir, Ankara 2004.

İbn Kesir, İmaduddin Ebu'l-Fidâ' İsmail b. Ömer (774/1372), *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, İstanbul 1985.

İbn Kudâme, Abdullah b. Ahmed b. Mahmud (620/1223), *el-Muğnî mea's-Şerhi'l-Kebir*, Beyrut 1983.

İbn Kuteybe, Abdullâh b. Muslim (276/889), *Te'vilu Muhtelifi'l-Hadîs*, Beyrut 1972.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvinî ((275/886) *Sünenu ibn Mâce*, İstanbul 1981.

İbn Manzûr (711/1311), Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut 1995.

İbn Nuceym, Zeynuddin b. İbrahim (970/1563), *el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, Beyrut, ty.

İnan, Abdülkadir, *Makaleler ve İncelemeler*, Ankara 1987.

Karataş, Zeki, "Korunmaya Muhtaç Çocukların Sorunları", *Çocuk Sorunları ve İslam Sempozyumu*, Rize, 30 Eylül-2 Ekim 2005, Basılmamış Tebliğ Metni.

Kâsânî, Alâüddin Ebû Bekr b. Mes'ud (587/1191), *Bedâiu's-Sanâi' fî Tertîbi's-Şerâi'*, Beyrut 1982.

Klinkhardt, Horst, "Yabancı Evlât Edinme Kararlarının Tanınması", Trc. Ahmet Cemal Ruhi, **Hayri Domaniç'e 80. Yaş Günü Armağanı**, İstanbul 2001.

Koschaker, Paul, **Modern Hususi Hukuka Giriş Olarak Roma Hususi Hukukunun Ana Hatları**, Terc. Kudret Eyiter, Ankara 1975.

Köse, Murteza, "Mukayeseli Hukukta Evlât Edinme Problemi", **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sy. XV.

Köse, Saffet, "Lakî", **DİA**, c. XXVII, Ankara 2003.

Kurt, Abdurrahman, "Tanzimat Döneminde Koruyucu Aile Müesseseleri" **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, Ankara 1992.

Kurtubî, Muhammed b. Ahmed el-Ensârî (671/1272), **el-Câmi' li Ahkâmî'l-Kur'an**, Beyrut ty.

Mağribî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdîrrahman (954/1547), **Mevahibu'l-Celîl li Şerhi Muhtasar-ı Halîl**, Beyrut 1398.

Mardin, Ebû'l-ula (1957), **Hukuku Medeniye Dersleri**, İstanbul 1930.

Merğînânî, Burhanuddin Ali b. Ebî Bekr, **el-Hidâye Şerhu Bidâ yeti'l-Mubtedî**, Beyrut 1995.

Müslim, Ebu'l-Huseyin b. Haccâc el-Kuşeyrî (261/874), **el-Câmiu's-Sahîh**, İstanbul 1981.

Râzî, Fahrüddin Muhammed b. Ömer (606/1210), **Tefsîru'l-Kebîr (Mefâtihi'l-Gayb)**, trc. Suat Yıldırım,

Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, C. Sadık Doğru, İstanbul 2002.

Sâbûnî, Muhammed Ali, **Revâiu'l-Beyân Tefsîru Âyâtî'l-Ahkâm**, Dimaşk 1977.

Salvatore Di Marzo, **Roma Hukuku**, Trc. Ziya Umur, İstanbul 1959.

Serahsî, Şemsu'l-Eimme Muhammed b. Ahmed (483/1090), **el-Mebsût**, Beyrut 1406.

Serdar, İlknur, "*Koruyucu Aile*", **Seyfullah Edis'e Armağan**, İzmir 2000.

Sofuoğlu, Mehmet, **Sahih-i Buhârî ve Tercemesi**, İstanbul 1988.

Şâkir Hanbelî, **Usûlü'l-Fıkhî'l-İslâmî**, İstanbul ty.

Şeltut, Mahmud, **el-Fetâvâ**, Beyrut 1983.

Şıpka, Şükran, "*4721 Sayılı Türk Medenî Kanunu'nun Evlât Edinmeye İlişkin Hükümlerinin İncelenmesi*", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, c. LVII, sy. 1-2, yıl 1999.

Şirbînî, el-Hatîb, **es-Sirâcu'l-Munîr**, Beyrut ty.

Tabanoğlu, Ahmet, "*Evlât Edinme ve Koruyucu Aile Müessesesindeki Gelişmeler*", **I. Aile Şurası Bildirileri**, Ankara 1990.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir (310/922), **Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'an**, Beyrut 1405.

Tarhan, Nevzat, *Kadın Psikolojisi*, İstanbul 2005.

Tekinay, Selahattin Sulhi, *Türk Aile Hukuku*, İstanbul 1966.

_____, "Cenin Evlât Edinmeye Engel Olur mu?", **Ord. Prof. Reşat Kaynar'a Armağan**, İstanbul 1981.

Tirmizî, Ebü İsa Muhammed b. İsa (279/892), *Sünenü't-Tirmizî*, İstanbul 1981.

Uyar, Talih, *Türk Medenî Kanunu –Gerekçeli-İçtihatlı-*, Ankara ty.

Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet, *Türk Medenî Hukuku*, İstanbul 1950.

Yıldırım, Fügen-Erhan, Selahattin, *Beni Doğurma Anne*, Eylül 2004.

Yörükoğlu, Atalay, *Çocuk Ruh Sağlığı, Çocuğun Kişilik Gelişimi, Eğitimi ve Ruhsal Sorunları*, İstanbul 2003.

Zeydân, Abdülkerim, *Mecmûatü Buhûs-i Fıkhiyye*, Beyrut 1986.

_____, ***el-Mufasssal fî Ahkâmî'l-Mer'eti ve'l-Beyti'l-Muslimi fi's-Şerîati'l-İslâmiyye*, Beyrut 2000.**

Zuhayli, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, Dimaşk 1985.

KARMA İNDEKS

A

Abdullah ibn Ömer, 59
adaptio, 18, 31
âdet hukuku, 17
ahiretlik, 92
ahkâm-ı şahsiye, 53
aile hukuku, 8, 15
aile hukuku sözleşmesi, 15
aile ocağı, 26
akdî nesep, 14
âkile, 22
Aklî Deliller, 42
Âl, 22
Allah, 8, 13, 40, 41, 48,
49, 56, 62, 63, 64, 67,
70, 71, 73, 75, 80, 81,
94, 100
rızası, 52
Allah Rasûlü, 40, 41
Almanbet, 18
Altaylar, 20
ana, 27, 30, 33, 38, 51,
55, 58, 70, 74, 77, 80,
81, 86, 92, 98, 102,
103, 105, 106, 107,
108, 109, 110, 111,
116
ana rahmi, 63
anaerkil, 19, 22
analık, 19, 70
Annelik duygusu, 80
Araplar, 13, 21, 22, 23,
25, 48, 55, 58, 122
ârizî nesep, 14
Arjantin, 17
Asabe, 22, 24

Asuriler, 17
atalara tapma, 37
Avrupa Birliği, 89
Aytekin Ataay, 16
azatlı köleler, 41

B

babalık, 40, 41, 42, 58,
70, 80, 107
Babilliler, 17
batın, 24
besleme, 32, 92
BM Çocuk Hakları
Sözleşmesi, 29
boşanmalar, 26
Brezilya, 17
buluntu çocuk, 50

C

ca'î nesep, 14
Cahiliye
Arapları, 21
asabiyeti, 25
dönemi, 22
tebennîsi, 60
cinsel istismar, 90

Ç

Çiğdem Kağıtçıbaşı, 88,
96, 98
Çinliler, 17
çocuk, 18, 19, 20, 26, 29,
30, 45, 47, 48, 50, 56,
71, 76, 77, 79, 80, 81,
82, 85, 86, 87, 88, 89,

90, 91, 92, 95, 96, 97,
99, 102, 103, 104, 106,
108, 109, 110, 111,
112, 113, 114, 116
edinme, 29, 30
hukuku, 27, 29
özlemi, 9
ruh sağlığı, 87, 110
sağlığı, 91
sevgisi, 50, 53
yuvaları, 90, 97
çok eşlilik, 47

D

daî, 23, 24, 55
Dârulaceze, 93
Dârüşşafaka, 93
David Tobis, 89
diyet, 22, 25, 55
Domus, 69
Dünya Bankası', 88

E

Ebû Huzeyfe, 70, 71
ençile bala, 18
Ensâr, 24
Ensar-Muhacir kardeşli, 67
ev kıyafeti, 75
evlâd-ı mânevîler, 53
evlât edinme, 7, 9, 13, 14,
15, 17, 18, 20, 21, 26,
27, 28, 29, 30, 31, 32,
37, 38, 40, 42, 43, 45,
53, 54, 59, 62, 68, 69,
79, 81, 85, 98, 107,
111, 115, 116
akdi, 15
müessesesi, 7, 15, 31,
32, 52, 58
yasağı, 42

evlâtlik, 14, 15, 18, 19,
20, 32, 39, 40, 42, 45,
46, 52, 55, 56, 61, 67,
70, 71, 72, 77, 92, 99,
101, 103, 105, 106,
107, 108, 112, 113,
114, 115
bağı, 15
ilişkisi, 19
mukavelesi, 15
müessesesi, 9, 45
sözleşmesi, 30
uygulaması, 52, 58

F

Fransa, 17

G

gayr-ı meşru, 13, 26
gayrı meşru ilişki, 32
Gelişim psikolojisi, 88
gens, 24

H

Hadîs, 40, 41, 71, 72, 123
şârihleri, 41
hakiki baba, 19
hakiki evlât, 17
Hakim b. Hızam b.
Huveylid, 39
halîf, 23, 72
Hanbelîler, 51
Hanefîler, 51
hılף, 23, 24, 55, 64
hibe, 9, 46, 51, 53, 73
Hintliler, 17
Hollanda, 17
hukukî muamele, 15, 16
Hz. Ayşe, 72

Hız. Hatice, 39
Hız. Peygamber, 39, 40,
49, 56, 60, 62, 64, 66,
70, 71, 73, 115

I

ıyâl, 22

İ

İbn Abbas, 73
İbn Hâcib, 50
İbn Kuteybe, 71, 72, 123
İbn Ömer, 40
icma, 65
İlk İslahhane, 92
İncil, 17
irade beyanı, 16
İranlılar, 17
İslâm, 13, 17, 21, 23, 25,
37, 40, 41, 42, 44, 45,
47, 48, 50, 52, 53, 54,
57, 58, 60, 61, 62, 64,
65, 66, 67, 70, 73, 78,
79, 80, 81, 82, 85, 95,
96, 98, 99, 100, 101,
105, 107, 114, 115,
116, 117, 119, 120,
121, 122
aile hukuku, 8
âlimleri, 38
dini, 9, 18, 44, 52
hukuk sistematiği, 7
hukuku, 37, 38, 50, 78,
79, 98, 114
hususî hukuku, 33
İslâmiyet, 37
İsmet Berkan, 93
İspanyol Medenî Kanunu,
17
istilâd, 47

istilhak, 13, 23, 24, 55, 60

J

Jullian Rutter, 89

K

Ka'b b. Mâlik, 62
kâfir, 41
Kalmuk Han, 18
Kan davası, 22
kardeş, 19, 48, 62
kardeşlik anlaşması, 23
karı, 16, 64, 75
Kâsânî, 50, 60, 65, 123
Kızılay, 93
kifâî, 50
kimsesiz çocuklar, 17, 50
Kimsesiz Çocukların
Korunması, 26
klan, 22
koca, 16, 64, 75
Kolombiya, 17
Koruyucu aile, 52, 90, 92,
93, 95, 97
Köçmes, 19
köleler, 72
Kur'an, 13, 21, 25, 33, 38,
39, 40, 43, 48, 49, 54,
56, 59, 61, 62, 63, 64,
66, 67, 72, 73, 92, 99,
100, 120, 121, 122,
124, 125
küçüğün yararı, 28
küfür, 41

L

lahîk, 13
lakî, 47, 50
Loğusa, 19

M

Manas, 18, 19
Manas destanır, 18
manevî evlâtlık, 53
mansup mirasçılık, 68
Mecelle, 53, 85
Medeni Kanun, 15, 17, 53, 99
Medine, 24
Meksika, 17, 111
mevâlî, 49
mevlâ, 23, 48, 55, 66, 67, 72
mevlâ'l-itâka, 65, 67
mevlâ'l-muvâlât, 49, 64
Mısırlılar, 17
miras, 15, 33, 39, 42, 45, 47, 48, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 99, 100, 101, 107
hakkı, 32
Muâhât, 23
Muhammed Esed, 63, 64, 72, 122
mukayeseli hukuk, 9
müâhât, 23, 55
Mümtaz'er Türköne, 93
müstelhak, 13
Müvâlât akdi, 47

N

nâmahrem, 76
nefy-i mülk, 53
Nesep, 42, 59
Nesep Hassasiyeti, 59
nesepsizlik, 31
nüzûl sebebi, 54

O

Osmanlı, 53, 79, 92, 93, 99, 115, 120

P

Portekiz, 17

R

Rasûlüllah, 24
Râzî, 57, 62, 121, 124
Resmî Gazete, 29
resmî makamların katılması, 16
Robert BAUSER-MAN, 90
Roma hukuku, 18
Romalılar, 17

S

sahih nesep hükümleri, 16
Saptuk, 20
Sebebî asabe, 22
Serahsî, 50, 65, 66, 74, 125
Sıbt, 24
sihriyyet, 42
Simetey, 19
Sivil toplum, 93
Sovyet Rusya, 17
sun'î nesep, 14
rabitası, 14
Sümerliler, 17
sünnet, 65
süt akrabalığı, 43
Süt Bağı, 70

Ş

Şâfiî, 51
Şam, 39

Şer'î Deliller, 38
şer'îye mahkemeleri, 53
şer'îye sicilleri, 52
şiddet, 26, 90

T

tabiî aile, 22
taraf iradesi, 16
tebennâ, 13
tebennî, 42
Temyiz mahkemesi, 15
Turmuş, 20
Tutunçu oğul, 19
Türk hukuk tarihi, 52
Türk Medenî Kanunu, 27,
28, 29, 33, 68, 77, 101,
103, 106, 107, 119,
125, 126
Türk ve İsviçre medenî
hukukları, 15
Türkiye, 29, 89, 90, 95

U

Uhud, 62
UNICEF, 88
Uygurlar, 17

Ü

üçüncü şahısların izni, 16

Ümmü Seleme, 72

V

vakıf, 9
vasiyet, 9, 67, 68, 99, 100
velâyet-i âmme, 22
Venezuela, 17
Veraset hakkı, 24
vesika, 20
vürud sebebi, 54

Y

yanışma, 92
Yargıtay, 28, 30, 32, 106
yetim, 45, 48, 58, 78, 79,
85, 100
yetimler, 66
Yolay oğlu Bolat, 19
Yunanlılar, 17

Z

Zeanah, 89
zevî'l-erhâm, 22
Zeyd b. Harise, 39, 56
Zeyd ibn Muhammed, 40
Zeynep bint-i Cahş, 56
zihar, 56
zînet yerleri, 74
Zübeyr b. Avvâm, 62

Evlât edinme müessesesi İslâm hukuk sistemiğinde yer almamaktadır. İlgili nasların ilk dönemlerde yapılan yorumları dinî ve hukukî bir kural olarak benimsenmiş, tarihî süreç içinde geliştirilen alternatif uygulamalar, konu üzerinde yeni yorumlar yapılmasına ihtiyaç hissettirmemiştir. Oysa günümüzde, söz konusu alternatif kurumlar işlerliğini kaybettiği için, özellikle korunmaya muhtaç çocukların yaşadıkları sorunlar ve çocuksuz ailelerin çocuk sahibi olma özlemleri, bu konunun İslâm dini açısından yeniden ele alınıp değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Elinizdeki kitapta evlât edinme konusu, İslâm dininin ortaya çıktığı dönemdeki uygulamalar dikkate alınarak, naklî ve aklî deliller çerçevesinde incelenmeye çalışılmış, getirilen bazı yorum ve tekliflerle yeniden değerlendirilmiştir.

